Colecţia *E*GO

CRISTIAN TUDOR POPESCU (născut în 1956, București), absolvent al Facultății de Automatizări și Calculatoare, București, promoția 1981, este redactor-șef al ziarului „Adevărul". În 1987 publică, la Editura Albatros, volumul de nuvele SF *Planetarium*, pentru care primește premiul Congresului European de SF de la Montpellier. În 1991, apare romanul *Vremea Mânzului Sec*, la Editura Cartea Românească, iar în 1993, antologia SF *Imperiul oglinzilor strâmbe*, la Editura Societății „Adevărul". În 1995, traduce *Edificiul nebuniei absolute*, de Stanislaw Lem, publicată la Editura Univers.



Editura POLIROM
B-dul Copou nr. 3, P. O. Box 266, 6600 Iași
Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111
(032) 217440 (distribuție)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

POPESCU, CRISTIAN TUDOR

*Copiii fiarei (scrieri)*/Cristian Tudor Popescu –
Ed. a II-a – Iași, Polirom, 1998
240 p. 18 cm. – (Ego. Scrieri)

ISBN: 973-683-090-X

CIP: 859.0-32

Printed in ROMANIA

**Cristian Tudor Popescu**

# COPIII FIAREI

## (scrieri)

Ediţia a II-a

POLIROM
Iaşi, 1998

# La bordel

O stradă a bordelurilor în Istanbul e o stradă în pantă ; în stânga și în dreapta, săli sau camere – după punga proprietarului – cu trei pereți. Bărbații stau adunați ciotcă și se holbează râzând timid la dioramele vivante dinăuntru. Sunt bogat reprezentate toate varietățile de femelă *homo erectus* : albe, galbene, șocolatii, roșcate, cilindrice, bitronconice, ovalare, sferice. Unele par coborâte din *Playboy*, altele din vise reale. Echipamentul variază, fustă, ciorapi negri, pantofi cu toc supraînălțat, chiloți și sutien sau numai chiloți. Pantofii, cel puțin, sunt din dotare, fetele se echipează și se dezechipează ca niște sportivi la vestiar. Serile de început de toamnă în Istanbul sunt destul de răcoroase, drept urmare în mijlocul sălii se află de multe ori un godin. Postura de bază a exponatelor este aceea de așteptare, pe un scaun sau o scară în spirală care duce la camerele cu lumină roșie de la catul întâi, picior peste picior, fumând sau stând pur și simplu și privind îmbulzeala masculilor. Rar mi-a fost dat să văd priviri atât de lipsite de obiect ; poate doar yoghinii de performanță să poată realiza asemenea inexpresivitate. Din când în când, câte una se ridică și își face numărul de atragere a clientului, mișcându-se, pipăindu-se, scoțând limba și mimând extazul, la îndemână, nu în al nouălea cer, ci doar la primul etaj. Simultan, strigaciul de la intrare își întețește îmbierile, trăgând

de mânecă pe cei mai avansați. De intrat nu se prea intră – în ciuda opulenței mărfurilor occidentale, turcii sunt oameni săraci. Le vine greu să se despartă de cele 20.000 de lire, cât costă intrarea, sau nici nu le au. O soluție economicoasă este masturbarea, care se practică mai mult sau mai puțin discret, în înghesuială. Sau acționează principiul delegării competențelor : patru puști pun mână de la mână și fac suma pentru unul singur dintre ei, pe care îl bat pe umăr și îl împing înăuntru. Acesta, deși are trac vădit, le face semne să fie liniștiți, rezolvă el, în vreme ce aleasa inimii, blonda masivă, se îndreaptă icnind de șale și se duce să-și primească jetonul pășind ca un miner ieșit din șut.

Plaja de vârste a fetelor e largă : de la 14-15 ani până la căruntețe. În fundul străzii, pe dreapta, există chiar o formație omogenă de bunicuțe în chiloți grupate în jurul godinului. Cu toate că atmosfera aduce mai degrabă a sală de procedee calde într-o unitate balneară, au destui clienți. Pe strada aceasta, altfel foarte populară, încăierările sunt excluse, două mașini ale poliției barând intrările.

Am întâlnit o fată de 16 ani din Titu care fugise de-acasă de o lună. Tatăl ei, acar de meserie, făcuse un C.A.R. de 10.000 de lei și venise să o caute. Am întâlnit și un puști, fără nici un fel de acte, ajuns aici ascuns într-un TIR. Amenința că se omoară dacă va fi trimis înapoi în țară.

# Copiii morții

„Vreți să vedeți copiii?” „Da”, răspund fără ezitare. Sunt un ziarist tânăr, curajos, curios. Peste câteva minute, praful se va alege din toate aceste calități ale mele.

Intrăm în salon. O lumină anormală, parcă albăstruie. De fapt, lumina nu are nimic, impresia o creează fețele copiilor. Alb-albastre. Bătrânicioase. Ființe ciudate se agață de gratiile paturilor și te privesc cu ochi imenși, lemurieni pe fețele spectrale. Picioarele, numai piele și os, îți aduc aminte de documentele despre Auschwitz. Unii plâng, țipă. Alții zac întinși pe o parte, respirând rapid, apatici. Sub chiloții bufanți, erupții herpetice înfiorătoare, iradiind de la anus și sex. Cel mai bătrân are 3 ani și ceva. Nici unul nu articulează cuvinte. Un operator suedez fixează camera pe Angelica (nu pot cupla numele cu ființa umană, e ca atunci când se pronunță numele omenesc al unei maimuțe sau pisici), fiica unui bețiv seronegativ și a unei prostituate seropozitive, care continuă să se culce cu străini dispuși să-i adopte fata. „Ea”, spune doctorul, „a apucat să învețe câteva cuvinte, apoi sistemul nervos i-a fost atacat”. Maricica are o soră deja moartă și un frate în stare gravă, la leagănul Cernavodă. Costel a fost infectat, atât el, cât și mama, printr-o transfuzie în timpul nașterii. „Vedeți, nu au simț spațial, uitați-vă cum bâjbâie după jucărie, hai, râzi, mamă,

râzi”. Costel nu râde, privește înțelept în gol. Un pui de țigan sau mulatru, de o slăbiciune ireală, zace întins pe spate și mă privește, cu înțelegere parcă, pentru crisparea care mi se citește pe figură. Prind cu coada ochiului o altă privire. E tot a unui Costel, are capul frânt pe un umăr și ochii intens albaștri, dar complet albaștri, tulburi, amorfi, nu se mai deosebește pupila. „Toxoplasmoză”, spune d-na doctor. „Retinopatie”. Alt salon, cel al tuberculoșilor prin SIDA. Și încă unul : aici sunt copii care arată aproape normal, dar pe dinăuntru sunt terci : pneumonii, ictere, maladii ale sângelui. „Domnule dragă, noi îi îngrijim cât putem – îmi spune o soră în timp ce mă spăl cu alcool (nu pentru HIV, ci pentru alți viruși) – măcar de s-ar găsi un vaccin, ceva, că unii-s tare frumoși”.

Multă vreme după ce ies în zgomotul străzii, nu sunt în stare să privesc chipurile mulțimii.

# Dihania din spate

Ați văzut cât de maturi par toți acei drăguți copii și tineri americani cum vine vorba de ideea de competiție? „Grăsimea mă face caraghios și mă va ajuta în carieră”. „Competiția eliberează tot ce-i mai rău în mine”. „Stagiul acesta îi va folosi mult în carieră”. „Veți învăța să câștigați” etc. Trucul, uneori murdar, lovitura sub centură, sunt încă de la această vârstă acreditate printre regulile jocului. „Imorală e doar înfrângerea”. Este deviza gravată adânc în nucleul delicat al acestui univers în expansiune. Toate acestea nu fac decât să reconfirme imaginea strălucitoare, guvernată de principiul neiertătoarei „Struggle for life”, reprezentarea comună despre America pe care o avem noi, românii, cei care, într-o majoritate covârșitoare, n-am traversat niciodată oceanul. De aici și teama noastră față de asprimea înmănușată în plastic a modului de viață american. Și, prin extensie imediată, a celui occidental.

Dacă zăbovești însă mai mult cu gândul, constați că lucrurile stau oarecum pe dos. La fel ca în filmele comicilor vestiți ai ecranului, în care eroii, cu palma streașină la ochi, scrutează neliniștiți peisajul în timp ce dihania stă în spatele lor și îi privește gânditoare. Instinctul posesiunii, al luptei, al acaparării, este înscris – cel puțin în actualul stadiu biologic al speciei umane – în gene. Comunismul nu a reușit nici pe departe – prin desființarea

proprietății private – să-l anuleze. A reușit în schimb altceva. Să-l pervertească până la forme monstruoase. Exemplul cel mai sugestiv mi se pare cel al unui puber care, legat fiind de către părinți în timpul nopții pentru a se preveni exercitarea viciului, a reușit să se masturbeze ingenios, folosind sfoara până la a-și provoca o cangrenă. Lipsit de terenul de manifestare pe care-l reprezintă concurența, piața liberă, arivistul, sub comunism, invadează funcțiile de stat care-i pot aduce beneficiile cele mai mari. Ceea ce câștigă este destinat în totalitate consumului, nevoilor personale : mașină, casă, obiecte de lux, excursii în străinătate, întrucât respectivul nu are cum să investească într-o afacere banii sau influența câștigate.

Când moare, un magnat occidental lasă în urmă un imperiu industrial – al săpunului, al băuturilor răcoritoare, al calculatoarelor personale ș.c.l. ; nu mai are importanță faptul că a folosit metode uneori de-a dreptul gangsterești pentru a-l edifica. Dispariția unui potentat roșu lasă în urmă o vilă, două, sute de cartușe de Kent, frigidere pline cu carne, saltele ticsite de bani, automobile vest, scule electronice etc. Nici o valoare nou creată.

Prefer să am de-a face cu nu știu câți gangsteri, mafioți, J.R. Ewingi, decât cu acești cârcăiaci sterpi și alunecoși, rămași în nămolul de pe fundul secatei mlaștini comuniste. Până și fizic îi poți recunoaște, după portretul robot alcătuit de Berdiaev : pătrățoși, brânzoși, cu ochii spălăciți și înguste frunți seboreice...

# 17 sutimi de copil-viu

În 1990, s-au născut vii în România 13,6 copii la mia de locuitori. În 1989, indicele fusese 16. Pentru prima dată din 1983, natalitatea înregistrează scăderi în toate județele țării. În 1990, populația feminină din grupa 20-24 de ani a înregistrat o creștere de 69.000, urmare a intrării în această grupă a generațiilor mai numeroase născute după 1966. Cu toate acestea, numărul născuților vii de către femeile aparținând acestei categorii a scăzut, față de 1989, cu 11.356.

Și ce-i cu asta? Păi, numai atât: consecința extrapolată a cifrelor de fertilitate pe grupe de vârstă înregistrate anul trecut este că, în acest ritm, o femeie ar naște, în tot cursul vieții, numai 1,83 copii-vii, între care 0,89 fete. Pentru a asigura înlocuirea simplă a generațiilor, fiecare cuplu trebuie să dea naștere la 2 (doi) copii. De asemenea, cel puțin un nou-născut trebuie să fie fată. Lipsesc deci pentru îndeplinirea acestor condiții 17 sutimi de copil-viu și 11 de fată.

Nu se mai face oare dragoste în România? Ba da, se face, în paturi, în parcuri, în trenuri, cu voluptate, cu disperare, cu nesaț, cu furie. Asta ține loc de tot ce ai vrea și n-ai; alungă, pentru câteva minute, tot ce urăști și te năpădește. Sămânța însă este omorâtă, fie de la bun început, fie după ce s-a închegat într-o miniatură sângerândă de om. Odinioară, româncele însărcinate mureau cu

copil cu tot, sondate, injectate, scobite de mâini murdare, anchetate pe patul de moarte. Acum nu mai mor decât copiii, rașchetați ca un cocoloș uscat într-o cratiță, cu genunchii la gura abia mijită și ochii închiși strâns de teamă. Sau sunt păstrați ca să îmbunătățească apoi fluxul valutar către România.

Refuzul procreării este ultima armă a individului strivit de angrenajul statal, îngrozit, scârbit, obosit de viața pe care e nevoit s-o trăiască. Fără copii, o țară se transformă într-un imens azil de bătrâni. Apoi, într-un pustiu cu schelete; și totul mult mai ieftin, eficient și curat decât într-un bombardament atomic.

# Priviți-i în ochi

Filmul nu-l mai țin minte, dar o secvență din „Completare”, cum rula pe atunci, n-am s-o uit, probabil, niciodată. Niște copii, să fi avut 8-10 ani, îmbrăcați în halate cenușiu-albăstrii, cu ciocane de lipit în mâini, încruntându-se la niște circuite imprimate, și, din off, o voce de tovarășă : „Copiii României nu-și pierd vremea cu jocuri fără rost. Ei învață de mici ce înseamnă munca și răspunderea, grija pentru cantitatea și calitatea muncii...”. Și acum mă cutremur când mă gândesc la chipurile înstrăinate, proptite în fața obiectivului, ale acelor bieți copii cărora li se fura copilăria, în drumul spre altarul dement al muncii în zadar, cu pivotul ei, industria constructoare de mașini...

Asta au fost copiii înainte de ’89, o masă amorfă de trupuri mititele, cărate de colo-colo ca să închipuie tablouri vivante și să cânte până la deshidratare și leșin prinosul de dragoste tovarășului și tovarășei, care, în nețărmurita lor bunătate, pupau câțiva dintre ei, dezinfectați și ținuți în prealabil în carantină.

Momentul ’89 a marcat un soi de prosternare mai mult sau mai puțin buimacă a adulților în fața simbolului reprezentat de Gavroșul României sprijinind steagul cu gaură. Cum era și firesc, foarte repede exaltarea a basculat în invective : vezi-ți, dom’le, de treabă, niște derbedei, niște bagabonți...

Ce-ar trebui să dăruim copiilor acum, de 1 iunie al unui an sărac și neliniștit ? Cred că nimic altceva

decât ce ne-a rămas: adevărul. Să nu ne credem, pentru o zi măcar, mai deștepți decât ei și să le spunem privindu-i în ochi: ești o ființă omenească. A fost să te naști într-o lume bolnavă, într-o țară chinuită, într-un timp al mizeriei și minciunii, în care, dacă apucă să vină pe lume, copii ca și tine sunt împușcați cu sânge rece, copii ca și tine suferă de foame veșnică și dorm prin canale, copii ca și tine așteaptă să le aducă vântul de răsărit cancerul în sânge, dacă sângele nu le-a fost otrăvit chiar de mamele lor. Nimic nu e pe gratis, nimic nu e ușor, iar căile care duc spre adevăr și frumusețe nu sunt, de cele mai multe ori, nici adevărate, și nici frumoase.

Și acum, după ce știi toate astea, du-te, copile, și joacă-te, cu tot sufletul și limpezimea copilăriei tale, printre florile câmpului sau printre tomberoanele din spatele blocului. Și Domnul să te aibă în pază!

# Crima ca pasiune

Din vreme în vreme, cinematograful american simte nevoia să pună cap la cap toate clișeele adunate de-a lungul unor ani, să tragă o bidinea de glamour pe deasupra și să livreze, promovând-o cu tenacitate, pelicula-album astfel obținută. Succesul este garantat, în ciuda surâsului înțelegător cu care un bătrân șobolan de Cinematecă va recunoaște în „Basic Instinct” motivul tocit până la urzeală al polițistului cu ochii oțelii și al criminalei fascinante, făcut mai exotic prin triunghiularizarea cu o lesbiană și însoțit de accesoriile reglementare : dalta de spart gheața (scula dragă ucigașilor lui J.H. Chase sau Raymond Chandler), prietenul jovial care moare, fata onestă și iubitoare, nebăgată în seamă de prințul polițist, cheile găsite de el – după ce a fusilat-o cu un „Magnum” bun pentru zimbri – în buzunarul din care credea că ea va scoate o armă. Și câte și mai câte. Aproape fiecare secvență, fiecare zâmbet sau gest pot fi anticipate până la detaliu.

Și ce dacă ? Originalitatea este o însușire estetică pretinsă abia de pe la Renaștere încoace.

Oarecari remușcări artisticești îl mai încearcă pe regizorul Paul Verhoeven, drept care se opintește s-o cotească prin textualisme („Cartea s-a terminat, Nick...”) sau distanțare ironică postmodernă – vigurosul polițist ridiculizează atacurile psihanalizei, scena abordând, cețoase, în plan doi, portretele lui Freud, Adler, Jung *et comp*. Tocmai

această din urmă secvență este cea care amorsează o sugestie interesantă, chiar dacă în plan mai degrabă sociologic decât estetic.

„Terminați cu prostiile”, le spune Nick simandicoșilor psihanaliști, „sunt un om normal”. Un om care a omorât niște turiști în circumstanțe tulburi, care tocmai a împușcat-o pe femeia devotată lui și care se pune pe „fuck” la nemurire cu ucigașa singurului său prieten este un om normal?

Este, afirmă pelicula lui Verhoeven, prin simpla ei existență și succesul de public, nicidecum prin valoare. În lumea în care avem plăcerea să trăim, crima poate fi un viciu, alăturat sexului, țigării, alcoolului, drogului. Un fumător pasionat este considerat bolnav psihic sau infractor? Nici una, nici alta. Și dacă se decide să înlocuiască țigările cu trupuri omenești este obligatoriu să schimbăm răspunsul?

Nick și Chaterine pot fi considerați normali pentru că trăiesc într-o lume total și profund anormală, la care se raportează. O lume care nu are alte scopuri – nici nu se mai obosește să le voaleze – decât satisfacerea pe orice cale a obsesiilor individului. O lume în care a face dragoste înseamnă doi inși de sexe incerte masturbându-se la un loc. Copiii acestei lumi sterpe („Urăsc copiii!”, geme, în sfârșit sinceră, Catherine) se vor naște cu ochi albi și reci și un rictus surâzător, de cruzime și nepăsare, în colțul gurii. Prima lor grijă va fi să-și lichideze părinții, ca să vadă dacă pot scăpa nepedepsiți. Nu pot să închei decât cu amețitoarea observație a lui Erich Fromm: „Dacă milioane de oameni sunt bolnavi psihic, asta nu înseamnă că sunt mai puțin bolnavi”.

# McDonald cu pruncul

Chipul fiului meu cel mic e la câțiva centimetri de chipul meu. Mă privește cu ochii lui de cristal organic, pe sub sprâncenele strânse a râs. Tatiu, spune, tatiu. Cap de înger retușat. Cap de caolin pictat cu cerneală chinezească – dai cu el de pământ și se face țăndări. Îi pun palma în piept și îl împing ușor. Mestec cu sârg hamburgherul, chifteaua cu zgârcituri strivită pe chiflă. Râde și se apropie din nou. Îl împing. Tatiu. Când vrea să mai facă o dată pasul spre mine, îl plesnesc cu dosul palmei peste gură. Încremenește. Își pipăie buzele îndurerate. Mă privește aiurit, parcă trezit din somn, minute în șir, în tăcerea străbătută doar de șuierul vântului care cutreieră deșertul. Într-un târziu, schițează un început de pas. Mestec. Îl lovesc peste față, o dată și încă o dată. Se clatină amețit. Își ia capul în mâini. Îi tremură buzele. Ochii îi joacă în lacrimi. Simt că stă să mi se năpustească în brațe. Îl pălmuiesc iarăși, în serie. Izbucnește în hohote, convulsiv, se trântește la pământ și plânge cu toată ființa sub loviturile brutei mari și colțuroase din fața lui. Lasă-mă în pace, spune mut, nu ți-am făcut nimic, nu vreau nimic, nu fac decât să trăiesc, te deranjează câinele meu de cauciuc, cisterna din plastic, păpușa Cibi? Înghit și urlu, ridică-te, ridică-te-n paștele mamei, în paștele tatălui tău. În sfârșit, în ochi îi apare o sclipire tulbure, sprâncenele se adună și coboară, maxilarele se

strâng. Scoate printre buze un mârâit subțire, hazos, dar privirea, slavă ție, Dumnezeule, mare mila ta, se limpezește, se face fixă și crudă, ca a fiarei în salt. Mă așez în genunchi. Vine și mă lovește cu pumnul în nas, cu picioarele în burtă, încearcă să-mi scoată ochii cu degetele. Dă până obosește. A izbutit să-mi crape ușor buza de jos, un firișor de sânge se lasă printre țepii negri și albi ai bărbii. Îi dau să muște din hamburgher. Hăpăie, înghite pe nemestecate, îi place. Își trage sufletul și se uită lung la mine, cu ochii larg deschiși. Mă mai lovește o dată peste tâmplă, cu brațul rotit țeapăn din umăr, fără putere. Tatiu. Adoarme fulgerător, ca într-un leșin. Are părul umed, de culoarea deșertului.

# Lumină înghețată peste mlaștini

Există un prag al oboselii nervoase dincolo de care pătrunzi într-un tărâm straniu, crepuscular, străbătut din când în când de luciri stinse. Granița dintre somn și veghe se șterge: noaptea te poate trezi și zgomotul unei frunze care cade, ziua ai mai tot timpul o vagă senzație de vis. Vezi oamenii și lucrurile ca printr-o ceață subțire, mișcătoare.

M-a vizitat la redacție o fostă prietenă, o intelectuală incontestabil rasată. Ce mai faci, dar tu, cum merge, așa și așa, cum ar putea fi altfel. Ea lucrează acum ca muzeograf. Ea își pregătește teza de doctorat. Ea mă privește ciudat și trece un timp destul de lung până să decodifice semnificația privirii: plictiseală. Nu înțelege cum de mă pot preocupa probleme legate de Televiziune, guvern, partide, greve, oameni. Cred că ești ușor obsedat, îmi spune. *I think you gott an obsession*.

Scoate din geantă niște cărți pe care nici nu-mi amintesc că i le împrumutasem: Fromm, *Texte alese,* Wayne C. Booth, *Retorica romanului,* Todorov, *Introducere în literatura fantastică*.

Mulțumesc, spune. Sună ca o alunecare de sloiuri. Cântăresc fiecare volum în mână; o secundă mă înfior: puțin, prea puțin din cele ce scrie în ele îmi răsare în minte.

Ea privește stelele în cinci colțuri, înconjurate de ghirlande, secera și ciocanul basoreliefate peste

tot. Se uită la ele ca la totemuri ale unui trib necunoscut. N-am încercat să calculez cât ar costa să fie înlăturate. Știi ce se întâmplă cu tine? Nu, spune-mi tu. Ești în situația bărbatului aceluia din *Femeia nisipurilor*, ai căzut în groapă și cari nisip toată ziua cu găleata ca să cadă noaptea la loc și să-l cari a doua zi, iarăși și iarăși. Poate.

Ea pleacă. Eu mă răsucesc pe călcâie. Fără la revedere, fără te mai sun. Abia spre seară mă frâng, la mijlocul unui gest banal: pierderea sensului, a rosturilor, a scopului, mai periculoasă decât pierderea cunoștinței. Renunțarea. *Phases of death,* by Elisabeth Kübler-Ross: *anger, denial, bargain and acceptance*. Prevenitoare, blândă, insinuantă, tentația liniștii, a nemișcării absolute, minerale. Lumina înghețată peste mlaștini. Nu știi ce se află pe fundul acestui hău catifelat. N-ai ajuns niciodată până acolo. Ca un șarpe electric te-a zguduit întotdeauna nemiloasă, câinească, încăpățânarea. Nesupunerea, neresemnarea, neacceptarea. Mai puternică decât tine, aproape inumană, îți va supraviețui.

# Despărțirea de comunism

Posed o congenitală incapacitate de a mă bucura. Mai sugestiv, fac parte dintre cei care nu se pot împiedica să imagineze viermele în adâncul corolei. Și mai sugestiv, dintre cei care, în momentul punerii pirostriilor, estimează cuantumul pensiei alimentare. O singură dată în viață, această neputință sufletească s-a spulberat ca și cum n-ar fi fost : pe 22, dimineața, în intersecția de la „Eva", când s-au văzut blindatele venind dinspre Inter, cu oamenii ciorchine pe ele. Strigătul uriaș, care a purtat în clipele acelea legea morală spre cerul de deasupra noastră, m-a luat și pe mine cu el, prin nebănuite ținuturi ale sufletului. Lumea e plină de vuietul și pulberea prăbușirii tortului de piatră supraetajat al comunismului. Redevenit scepticul tânjitor după minune, îndrăznesc să pun o întrebare : oare această prăbușire e un prilej de bucurie ? Oricât ar părea de ciudat (ca să nu zic altfel – se vor repezi oricum destui s-o facă), cred că răspunsul este și da, și nu.

Mai întâi, desigur, da. Ceea ce trăiam de atâția ani încoace reprezintă cea mai fantasmagoric-crudă stâlcire la care au fost supuse vreodată relațiile între oameni. Nimic nu mai putea s-o justifice sau s-o salveze : dispariția ei este o extraordinară eliberare. Ura însă, marea cantitate de ură acumulată în timp, oculteaza întrebări care trebuie puse cu calm și luciditate. Atitudinea actuală față de comunism, cel puțin la noi în țară, are ceva fals : se vorbește (când nu se strigă) despre comuniști ca despre un desant extraterestru lansat în România.

Ca și cum acești comuniști n-ar fi fost români și nu s-ar fi numit Popescu, Georgescu, Stan, Ionescu. Până la începutul anilor ’60 se putea justifica menținerea regimului comunist la noi prin presiunea sovietică. După aceea însă, țara a fost distrusă de cea mai rea parte a ei, ajunsă la putere prin intermediul comunismului. Așa s-a manifestat acțiunea acestui sistem în toate țările pe care le-a stăpânit: mai devreme sau mai târziu, a adus în frunte o mare parte din gunoiul uman al țării în cauză. S-ar putea imagina un mecanism de asanare socială: statul democratic să programeze din când în când câțiva ani de comunism, pentru a antrena la suprafață mâlul de pe fund și a-l putea apoi răzui.

Deci, comunismul duce la tot ce poate fi mai rău. Dar de unde pleacă toate acestea? Dl. Liiceanu zice că de la Marx, care trebuie incriminat pentru asta. Într-un foarte judicios articol de răspuns, dl. Valeriu Cristea coboară originile comunismului până la Platon, trecând prin Morus. Se poate îndrăzni a spune chiar mai mult: „Comunism derivă din comuniune. O comunitate de ființe unite printr-o legătură spirituală aspiră, la limită, a se transforma într-o entitate unică, într-o formă superioară de existență. Comunitatea autentică tinde spre Dumnezeu. Comuniștii vor să atingă acest prag printr-o organizare mecanică și obligatorie a societății. Asta nu înseamnă că ideii de comuniune, comunismului în sensul cel mai profund al cuvântului, i se poate refuza condiția de vis înalt și etern al umanității”. O spune un anticomunist convins, Nikolai Berdiaev. Tot Berdiaev este cel care elucidează, corect, cred eu, cazul Marx. În bună măsură, marxismul nu este o teorie originală: preponderența economicului e inspirată de socialiștii utopici, înlocuirea divinității cu omul este preluată din filosofia

antropologică a lui Feuerbach (cu deosebirea, malignă, că secvența de substituție se continuă la Marx prin înlocuirea omului cu colectivitatea), dialectica de la Hegel etc. Până și cuvintele : „Cine nu muncește, nu mănâncă" aparțin apostolului Pavel. Marea inovație, care a conferit acestui conglomerat, altminteri destul de mohorât, forța social-politică explozivă, a fost imaginarea, cu mijloace literare remarcabile, a unei clase mesianice : „proletariatul". Lucru deloc surprinzător dacă ne gândim la memoria rasei căreia Marx i-a aparținut : „proletariatul" este înzestrat cu atributele poporului ales. Și ce altceva este „viitorul luminos" al omenirii decât împărăția lui Dumnezeu pe pământ ?

Omul comunist, „proletarul", dizolvat în colectivitate, este bun, conștient, cinstit, devotat, altruist, emoționant chiar, în prezentarea pe care i-o face Marx (apud Benedetto Croce), dar... lipsește cu desăvârșire. Îndârjitul materialism marxist s-a dovedit, paradoxal, una dintre cele mai profund idealiste teorii din câte a cunoscut lumea.

Iată, deci, de la ce s-a plecat. Unde s-a ajuns, se știe : Stalin, Mao, Kim Ir Sen, Ceaușescu și ceilalți, nume care jalonează cea mai lugubră perioadă din istoria umană. De ce ? Pentru că doctrina a trebuit, fatalmente, să fie mânuită de oameni reali și aplicată oamenilor reali. Malformațiile provocate de comunism se datorează eșecului ființei umane, aflată pe actuala treaptă evolutivă, *de a se subordona unui principiu ordonator venit din sfera spiritului și nu a naturii*. Nu este prima convulsie de acest fel : teocrația medievală a reprezentat un demers asemănător, căruia i-a pus capăt Renașterea. Acum, comunismul este înlocuit cu democrația. Acest concept, postulând faptul că ființa umană este rapace, încă intens instinctuală și că dacă unui om sau

unei grupări i se oferă cea mai mică șansă de a acapara puterea, atunci asta va face, presupune *instalarea* (și nu instaurarea) unui sistem flexibil și adaptabil, format din interblocări, siguranțe, redundanțe, care să împiedice acest lucru în mod quasi-automat. Prin el putem spera să ne vindecăm de boala degenerativă a totalitarismului comunist.

Dar poți fi mândru când te vindeci de o boală? Mai ales în cazul poporului român, pentru care comunismul a fost doar un factor extern favorizant, care a făcut să prolifereze răul conținut – nu ne putem feri, oricât am vrea, de constatarea că, *între țările injectate de Stalin, în România s-a crezut cel mai puțin în comunism și s-a făcut cel mai mult rău în numele lui.* S-a vorbit de procesul care trebuie făcut lui Ceaușescu și comunismului: mi se pare că acestea sunt preliminarii la inevitabilul – teribil și neplăcut lucru, știu – proces al poporului român, al conștiinței fiecăruia din noi.

Ieșim din comunism ca dintr-o boală. Există însă teorii biopsihologice care interpretează cancerul – cu care comunismul are multe în comun – ca pe o tentativă nereușită a organismului de a accede la o fază evolutivă superioară. Privind evoluția umanului, nu din punct de vedere al individului, ci al masei, așa cum o face Canetti, și înțelegând istoria ca pe încercări tenace ale acestei mase umane de a se coagula într-o entitate globală care să părăsească într-un îndepărtat viitor Pământul, pentru a se transforma în acea *cosmic mind*, dragă lui Arthur C. Clarke, inexorabila prăbușire a comunismului ne va apărea ca o volută descendentă a unei spirale cu înfășurătoarea îndreptată spre cer. Și atunci poate coborî în noi umbra unei stranii tristeți – cea a tatălui care descoperă că nu e decât o verigă între strămoși și strănepoți.

# Aimez-vous Marx ?

Din câte am auzit, Karl Marx își are locul acum, în programa analitică, la „Istoria filosofiei”. Eliberați de umbra strivitoare a bărboiului său, navigăm năpădiți de o fericire buimacă printre vârfurile atâta vreme excomunicate ale „idealismului”. Se recuperează de zor nihiliști, mistici, iluminați, teosofi, yogini. Ne scăldăm voioși fizicul în metafizic, stropind în stânga și-n dreapta. Și în centru. Și totuși pot să pariez că acolo, în raiul prin care de-un veac se-nvârte ciufut și stingher, luat mereu la mișto de sfinți subalterni – de fapt a avut repartiție în iad, dar a intervenit apostolul Pavel pe lângă Satana –, bătrânul ovrei zâmbește acum. Căci, în pofida a tot și a toate, ceea ce trăim este o strălucită confirmare a unora dintre ideile sale.

La prima vedere, asistăm, în Europa de Est, la prăbușirea unui edificiu ideologic. La repudierea, în numele omenescului, a unui lung șir de erori și orori comise în numele utopiei colectiviste concepute de același Marx. La a doua însă, apare imaginea reală, de adâncime : nu comunismul ca ideologie a fost înfrânt – de aici și zvârcolirile care îl mai animă încă –, ci sistemul de producție legat de el. Și asta pentru că în fruntea citadelei roșii a ajuns, împins de istorie, un om în stare să gândească și în alți termeni decât mașini grele, fruntași în producție, muncă patriotică, încărcături nucleare, avânt revoluționar.

Marx spunea că forțele de producție sunt motorul dezvoltării societății umane. Perfect adevărat. El bloca însă noțiunea la nivelul producției uzinale, mecanic-musculare, pentru a o lega de mesianica investire a proletariatului cu titlul de „popor ales”. (N-ar fi nici prima, nici ultima deviere în fanatism a unei idei științifice.)

Cine a pierdut bătălia Estului ? Un stat, un bloc militar, o ideologie ? Nici vorbă, toate acestea puteau rămâne încă mult și bine la locul lor. *Au fost înfrânte ciocanul și secera*. La propriu, ca mijloace de producție.

Iar asta nu se-ntâmplă numai în Est. La urma urmelor, materialismul mașinist – „un al doilea val” tofflerian – nemurit de Charlot prin hrăpăreața bandă rulantă la care își prinde urechile, este importat din Vest. Acolo el își trăiește acum, la scara istoriei, ultimele clipe : uriași care păreau invulnerabili, ca General Motors, au de ales între a se restructura din temelii și a pieri. Informatizarea este un factor extrem de important, dar nu unicul : IBM, odinioară regina absolută a tehnicii de calcul, trebuie acum să lupte din greu cu NEC, Bull, Hitachi sau Fujitsu. Ceea ce nu înseamnă că Japonia, deși aflată în plină eră informatică, este scutită de dificultăți : un colos ca Keidanren, marea federație patronală, slăbește continuu.

Trăim un amurg de imperii. Acum câteva sute de ani, povestește Toffler, puterea însemna să posezi pământuri. Pe urmă a însemnat active „grele” : fabrici, echipamente, stocuri. Pe urmă bani. Iar acum nu mai înseamnă „decât” niște pachete de impulsuri electronice circulând cu viteza luminii. Adevărata bogăție și putere a ființei omenești,

creierul, iese pentru prima dată în arenă, fără a mai avea nevoie de greoaie armuri materialiste. O formidabilă febră a schimbării copleșește lumea. În Est, ca în orice parte bolnavă cronic a unui corp, ea răscolește violent vechile suferințe: naționalism, neocomunism. Concretizarea cea mai stupidă și periculoasă a acestei aberații este așa-zisa „independență economică” a unei țări, reflex al unei politici de tip Ceaușescu. Vremea ocupației în stil sovietic a apus: nici o putere economică veritabilă nu dorește să modifice limba, tradițiile, obiceiurile, moștenirea culturală, felul de a fi al unei țări în care investește – evident, cu scopul de a câștiga cât mai mult. Dimpotrivă, studierea atentă a acestor aspecte, în vederea unei cât mai bune plieri și înserări a investiției, este considerată un important factor de creștere a rentabilității. Cât privește escrocii și aventurierii, nimeni nu ne împiedică să fim mai „deștepți” decât ei, dacă tot suntem români.

Mintea omenească transformă modul de producție, apropiindu-și-l. Drept urmare, întreaga suprastructură va fi bulversată dramatic. Conflictul are o mult mai mare anvergură decât lupta dintre capitalism și comunism sau ecuațiile de putere SUA – Japonia – Germania. El își are originea în biologic, și anume în structura creierului uman, compus din mai multe „creiere”, reprezentând stadiile evoluției vieții pe Pământ. Cel reptilian și cel uman, deși îngemănate sub aceeași pojghiță subțire de os, duc de milenii o luptă înverșunată, în care nu-și pot mâna pur și simplu neuronii unul împotriva altuia: trebuie să aleagă o cale ocolită. *Acest ocol se numește istorie și civilizație umană.*

De câteva decenii încoace, viteza vehiculului care transportă umanitatea pe traiectoria ei spațio-temporală, poate doar una din multele posibile în Univers, crește torențial. Cine nu sesizează din vreme curbele și accelerările, consumându-și energia în sterile coterii politicarde, va fi cu certitudine aruncat în marginea drumului, sub zâmbetul străveziu și melancolic al filosofului Karl Marx.

# Cum ne asigurăm eșecul în alegeri

Visul oricărui politician este să câștige în alegeri. Un lucru foarte normal, de altfel. Nărăvit fiind însă la jocul de-a închipuirea, mi-am zis : dar dacă apare și unul care nu vrea să câștige ? Absurd, veți zice, atunci nu e politician. Așa zic și eu, da' punem cazu'. Mai ales că-mi aduc aminte de unul, Spirache Necșulescu, care le-a zis alegătorilor că dacă „s-alege”, el se spânzură de cuiul de la prezidenția consiliului de miniștri. Cum n-aș vrea să pățească așa ceva nici dușmanii mei cei mai apropiați, mă gândesc că n-ar strica să sugerez o metodă sigură pentru eșecul în alegeri :

– nu care cumva să susțineți, bătându-vă cu pumnii în piept, că suntem o țară mare și bogată în resurse de tot felul, inclusiv „un popor minunat”, iar perfidul Occident se dă de ceasul morții să ne țină cu umerii la podea, săraci și dezbinați, ca să ne poată păpa ieftin. Sau că dacă ne-ar lăsa în pace ungurii, CIA, KGB-ul, Mossad-ul, mă rog, toți participanți strâns uniți la complotul internațional împotriva României, am ajunge în scurtă vreme un fel de hegemon local. Cu idei din astea, dacă sunteți om de cuvânt, vă paște ștreangul.

– amintiți în schimb, cu voce joasă și fără să dați din mâini, că Japonia n-are nici un fel de resurse naturale, că Hong Kong sau Taiwan n-au nici teritoriul și nici populația noastră și că, prin

urmare, altul e șpilul. După care puteți continua cam așa : cred că nu suntem un popor extraordinar. Că suntem un popor necopt cu, desigur, un anume potențial, dar blocat și malformat în felurite menghine de-a lungul vremii, că ne lipsește conștiința de sine, limpede, calmă și implacabilă, nu disperată și zbierată, că norodul care suntem nu se mai face odată neam, cum visa Ibrăileanu. Îndrăzniți să imaginați un scenariu simplu, mai dătător de fiori decât complotul internațional pe adresa României : atât Vestului, cât și Estului li se cam brehăne în clipa de față de noi, tratându-ne cu un soi de indiferență agresivă, ca pe un cerșetor zdrențăros care-ți tocește pragul. Pentru prima dată în istoria acestor meleaguri, suntem de capul nostru. Până acum, fanarioții, monarhia, dictaturile de tot felul ne-au învățat să așteptăm să se întâmple ceva *în afara noastră*, nu în spațiul lăuntric, rămas firav, stingher și stagnant. Această fragilitate interioară, mai periculoasă decât toate „agenturili" la un loc, este cea care generează dezechilibrul și convulsiile. Un dușman e un reper, în fond un sprijin, un principiu ordonator care te salvează de lupta cea mai crâncenă pe care o poate duce un om, o nație : aceea cu sinele său chinuit și sălbatic. Așa că nu mai putem da vina pe nimeni : vom fi ce suntem și nu mai mult decât atât.

Acestea fiind zise, puteți fi sigur că nu va mai fi nevoie să puneți în practică amenințarea lui Spirache. Or să aibă alții grijă.

# Își adună Iancu oasele...

Își adună Iancu oasele, câte le mai are, întărește pe ici, pe colo, cu câte-un curmei, își ia la subsuoară tigva cu găvanele scânteietoare și se scoboară-n vale, că-i musai...

Noi ne aflam la deal, pe un povârniș înverzit în care răsărea o cruce de piatră arsă de ploi. Mare cam cât un moț din cei zdraveni, cu brațele larg deschise a strânsoare, purta la poale numai pietroaie sfărâmate. În inima crucii, dăltuite câteva vorbe, un nume și un an: „Ori punem pumnul în pieptul furtunii, ori pierim. Avram Iancu, 1848".

Să fi fost cu toții vreo treizeci de oameni adunați acolo. Bărbați și femei – unele poate urmașele moațelor înarmate ale Pelaghiei Roșu, care-au ținut primejdia în loc, în cumpăna veacului dus. Fiecare cu meseria lui – scriitori, actori, ziariști, profesori, un operator cu o cameră. Toți trecuți de prima tinerețe, prin ciururi și dârmoane de tot felul.

În tăcerea nemaiauzită a muntelui, Ovidiu Iuliu Moldovan, al cărui chip obosit aduce tot mai mult cu masca lui Iancu, a rostit câteva versuri despre Iancu, scrise de Nichita chiar înaintea morții. Apoi Sava Negreanu, un fir de femeie cu glasul cât un râu de munte, a cântat cu un soi de fericire îndurerată: „Hristos a înviat, români...”

Nu știu cum m-am trezit cu ochii în lacrimi. M-am uitat pe furiș, rușinat, în jur – când îți crapă platoșa de luciditate și sarcasm, agonisite cu atâta

trudă în ani, te simți de parcă ai umbla dezbrăcat. Nici unul nu era mai breaz : nu se auzea un hohot, lacrimile curgeau în tăcere pe chipurile noastre netezite de aceeași boare necunoscută.

Eram așezați în semicerc : operatorul s-a deplasat lent, filmându-ne fețele. Secunde lungi nu s-a mai auzit decât tocănitul unei ciocănitori ; îmi amintea de lucrul la un sicriu de gorun pe margine de codru. Parc-am fi fost un pâlc ce pleca la moarte și ni se înregistra ultima imagine, pentru cei dragi. Dar nu cred să-i mai fi fost vreunuia dintre noi teamă de moarte... La întoarcere, am avut în față multă vreme priveliștea crestelor încă înzăpezite ale Apusenilor, strălucind în bătaia soarelui blând.

Răsucește-te, Iancule, în gropnița ta, numa cât să zgâlțâi oleacă munții aceștia. Mai mult, nu-i trebuință. Pe urmă, fie-ți somnul lin, moțule de piatră !

## De ce zburăm în Cosmos

„Iubite domnule Anestin, îmi ceri un rezumat al romanului. Iată-l: un ziarist, sosind spre ziuă de la redacție acasă, asistă la căderea unui corp ceresc la câțiva metri de dânsul. Era nu un bolid, ci un aparat perfecționat de zburat. Privind prin geamurile aparatului, constată că e gol. Deschizându-l, află un caiet plin de ieroglife stranii. Ajunge să le descifreze. Era descrierea în stenografie a călătoriei unui român în lună”.

Așa începea scrisoarea lui H. Stahl către directorul „Ziarului științelor populare și călătoriilor”, Victor Anestin, scrisoare publicată în nr. 32 din anul 1913 al acestui periodic. Cu numărul următor avea să înceapă publicarea în foileton a romanului *Un român în Lună*, considerat de Florin Manolescu, în de-acum clasica sa monografie dedicată literaturii SF, drept scrierea cea mai importantă din perioada de pionierat a SF-ului românesc. Calificativul „important” nu este șanjabil, el exprimă o necesară distincție axiologică. Există, de-a lungul istoriei literaturii, creații care aduc o schimbare, o înnoire, care lansează o modalitate sau propun un unghi de vedere neobișnuit, dar care nu duc inovația până la consecințele ei artistice majore. Le vom numi „importante” pentru că nu sunt valoroase atât prin ele însele, cât prin descendența ilustră pe care o fac posibilă. Există, de asemenea, opere care, folosind modalități, idei, tehnici deja

acreditate în conștiința literară a unei epoci, se apropie de realizarea maximului de profit artistic pe care acestea îl pot oferi. Fără alt scop decât fixarea ideii, să numim aceste opere „valoroase". Evident, aceluiași scop i se subordonează însăși dihotomia netă de mai sus, cele două categorii fiind oricând intersectabile. O analogie sugestivă este oferită de domeniul geneticii: mutația nu reprezintă, așa cum s-a crezut, motorul evoluției. Acest rol îl deține recombinarea genetică, proces care permite întărirea caracteristicilor celor mai adecvate prin prisma unui anume criteriu, și duce la apariția de exemplare din ce în ce mai perfecționate. Funcția mutației genetice este aceea de a relansa procesul evolutiv atunci când se ajunge la un punct mort, dincolo de care recombinarea nu mai poate produce nimic superior.

Romanul lui H. Stahl aparține, într-adevăr, în mai mare măsură primei categorii. Discutând din punctul de vedere al acurateței literare, principalele neîmpliniri sunt reprezentate de construcția neglijentă, apelul la prefabricate narative de tipul manuscrisului găsit, dezechilibrul provocat de lungile pasaje de știință popularizată, agreabile în sine, dar intercalate fără o minimă justificare în firul epic, împrumuturile fățișe din Poe, Verne, Wells. La nivelul structurării prozei, Stahl este inferior oricăruia dintre aceștia.

De altfel, chiar programul literar al autorului, enunțat atât în scrisoarea menționată, cât și în „Lămurirea" cu care se deschide romanul, nu pare susceptibil de a genera capodopere: „A face literatură folositoare, aceasta e ținta ce-o urmăresc. Am vrut să dau sub forma unui roman, atrăgător dacă

se poate, un adevărat tratat de astronomie populară, fără socoteli, fără cifre, fără statistici (...), să povestesc lucruri aproape firești într-un cadru mai nou, într-o formă literară cât mai îngrijită, nefalsificând nici una din datele științifice, în care totul se înlănțuie firesc din momentul ce s-ar admite posibilitatea inventării unei substanțe refractare atracțiunii Pământului". (Recunoaștem în finalul fragmentului influența teoretizării wellsiene.) Însă, așa cum se întâmplă mai întotdeauna în artă, programele sunt făcute ca să fie, conștient sau nu, încălcate.

Deficient, cum am văzut, la nivelul stăpânirii ansamblului (să nu uităm că romanul românesc în general era imatur la acea dată), autorul are destule reușite „locale", în special în ceea ce privește imagistica. Iată, spre exemplu, o viziune aeriană a răsăritului de soare în Carpați: „Apoi, Soarele incendie râurile, făcându-le să clocotească, ridicând din toată valea nenumărați aburi diafani ce se încolăciră unindu-se peste prăpăstii, peste râuri, printre munți, până ce Pământul dispăru din nou, acoperit de un ocean de nori necăjiți, străpuns ici-colo doar, ca insule stâncoase, de vârfurile mai înalte ale masivului muntos. De n-ar fi fost tăcerea desăvârșită, ce nu o poate concepe omul pe Pământ, iluzia mării nemărginite, bătând zgomotos cu valuri spumoase stâncile coastei, ar fi fost desăvârșită. Dintr-o dată, un curcubeu de o neînchipuită lărgime și splendoare își întinse puntea feerică peste toată nemărginirea oceanului de nori, pe care plutea singură umbra titanică a globului meu zburător.

Apoi, iarăși, ca prin farmec, ceața se risipi, curcubeul splendid pieri, și-mi apăru, scăldată în

albastru, miniatura masivului Carpaților, întinzându-se la infinit, străbătut de miriade de subțiri panglici de foc șerpuitoare, unindu-se capricios și dispărând în depărtări”. Istovit de strădania descifrării manuscrisului găsit în interiorul bolidului, ziaristul adoarme cu capul pe masă și visează, lucru care prilejuiește o secvență onirică a zborului remarcabilă prin efectul de real: „Urcam cu furie, mâinile lipite de trup și orice mișcare iuțea mai tare căderea-mi în vidul fără fund, atras, sorbit de o putere nevăzută. Părul meu lung, zbârlit deasupra capului, creștea parcă mereu, capul mi se subția, gâtul mi se lungea, trupul se întindea ca și cum ar fi fost de cauciuc. Vântul sufla în pieptu-mi ca într-un tub de orgă, urlând ca o sirenă, mereu mai ascuțit; ceasornicul din buzunarul vestei, briceagul, nasturii de metal, în groaznica frecare de pătura de aer, luceau, ardeau, mușcându-mi carnea și tot mai repede cădeam în vid (...). Bietul meu trup, lungit acum la mii de metri, trecu mai iute ca lumina de Calea Lactee, unde un moș cu barbă de argint viu curăța o nesfârșită șină de tramvai, făcând ca mii de stele să scapere nebune în frecarea fierului ceresc. Trecui mai departe, atras acum cu furie de o stea ce parcă mă chema, făcându-se tot mai mare, cât o chitră, cât un pepene galben, cât discul de lumină al unui cinematograf, cât cupola Ateneului într-o seară de concert, mare de n-o mai puteam cuprinde toată într-o privire”.

Judecând acum din perspectiva conținutului de idei, se constată de la bun început un lucru frapant, care-l singularizează net pe H. Stahl, în comparație cu venerații săi predecesori. Este vorba de *motivația plecării*. Ce-i determinase pe Hans Pfaal, pe

Barbicane și colegii săi, pe Mr. Cavor și Mr. Bedford, ca să-i numim pe cei mai cunoscuți dintre predecesorii românului în vizitarea Lunii, să-și ia lumea în cap aruncându-se în hăul stelar? „Omul care părăsește lumea când există zile ca acestea, e un nebun!”, exclamă dl. Bedford după o friptură de vacă și o bere, cu câtva timp înaintea lansării, hotărâtă nu în mică măsură de oarecari încurcături și reverii financiare. Cavor este un savant țicnit exemplar, care și pus la zid se simte în laborator. Președintele Gun-Clubului, Impey Barbicane, dorește să transforme Luna într-un nou stat aparținând Uniunii Americane. Cât despre jupânul Pfaal, acesta fuge pur și simplu, încolțit de creditori. Motivația astronautului român nu este prezentată explicit, ea ajunge să se dezvăluie progresiv, pe parcursul lecturii.

Primul capitol al romanului este un traveling de un surprinzător și pregnant realism, prin Bucureștii zorilor unei zile de iarnă a începutului de secol douăzeci. Câtă vreme ochii naratorului sunt îndreptați spre cer, scrisul e cald, atașant: „Luna, în ultimul pătrar, foarte sus pe cer, strâmbă și mâncată, lumina straniu orașul adormit, proiectând pe covorul alb umbre scurse, foarte netede, ca ziua în toiul verii. Cerul era negru catifelat, stelele somnoroase clipeau repede ca să nu adoarmă. Marte singur se căznea să țină deschis un ochi mare și roșu (...) frumoasa constelație iernatică a Orientului și strălucitorul Sirius pluteau în văzduhul curat”. Îndată însă ce privirea coboară, tonul se schimbă: „Departe, înspre Bulevard, se vede lumină la etajul unei clădiri – vreun club, iar dintr-acolo, venind spre mine ca doi ochi de lup, înaintau mărindu-se

felinarele unei trăsuri ce, fără zgomot, pe asfaltul acoperit cu zăpadă, ducea acasă vreun decavat (...) Masiva clădire a Hotelului de Franța era luminată la catul I, deasupra firmei Café Restaurant: vreo «academie de biliard», ocultă; la o fereastră un chelner își număra bacșișurile. Pe strada Ilfov, alte lumini: un «Cafeu Concert», de unde ieșea pripită, ferindu-se de trecători, o nenorocită creatură în rochie albă, împodobită într-un șal ordinar; mântuindu-și trista meserie s-afundă în cine știe ce colț de mahala". În continuare, culorile sunt din ce în ce mai intense și mai întunecate: „Neagra figură a muscalagiului, cu un muc de țigară în gură, se lumina de un foc straniu când trăgea în piept tutun. Răzimat de-un felinar, un vardist sorbea ceaiul fierbinte cu care-l cinstise bragagiul bulgar, amic al uniformei românești (...) La farmacia din colț, înghemuită într-un șal, vreo mamă ce-și avea pruncul bolnav aștepta să i se deschidă, neîndrăznind să sune a doua oară (...) Și mai mergând, auzii zgomotul unui fierăstrău mușcând cadențat lemnul tare: la un depozit de lemne, un bătrân își începuse munca grea și monotonă, ajutat de baba lui: șezând pe o buturugă, trăgea și ea fierăstrăul lung cu o mână, suflând în cealaltă s-o încălzească".

Aceasta e lumea în care, cu un șuierat ascuțit, învăluit într-o orbitoare lumină albastră, se prăbușește cilindrul venit din cer, ultimul mesaj al românului călător în Cosmos. Cerul înstelat apare ca o compensație inalterabilă a absenței legii morale, absență care-l duce pe narator până la accese de anxietate, de modernă însingurare metropolitană: „Mergeam de-acum bănuitor, privind în urmă-mi la fiecare pas, și-mi fu frică de lătratul unui biet

cățeluș, frică de hârșâitul fierului curățind șinele tramvaiului din deal de la Oppler, frică de măturătorii primăriei, mergând în grupuri, ridiculi cu pelerina lor scurtă, cu gluga de domnișoară".

După ieșirea din scenă a ziaristului, rolul naratorului este preluat de autorul jurnalului, astronavigatorul român, schimbare formală și în același timp inabilitate narativă, deoarece și acesta din urmă se dovedește a fi un exponent al aceleiași atitudini existențiale. Perspectiva aeriană a teritoriului țării îi prilejuiește astfel de reflecții : „Ce mândră ești țara mea iubită, cu lanurile tale bogate ce de aici, de sus, par ale tuturor ! Ce fericită mi te-arăți fără politici, fără situații moștenite, unită fără granițí, cum te cuprinde cu dor vederea mea (...) În lumina intensă a celor câteva secunde recunoscui, jos, sub mine, orașul Câmpina, cu imensele-i cisterne de petrol și sondele sale urcând din Prahova până în vârf de munte, sugând la sute de metri păcură neagră ca iadul, scuipând-o la străini".

Neexplicit, motivația plecării în spațiu începe să se contureze : ea nu este pentru eroul lui Stahl tentația aventurii, a neobișnuitului sau revoltă provocată de gravitație ; nu e vorba nici măcar de invocarea buimacă și entuziastă a setei de cunoaștere irepresibile, a imanenței nevoii de scotoceală la rasa umană – topos care a dăinuit liniștit până la sancțiunea Solaris. În cauză este un refuz global, înstrăinarea de o lume în care a simți și a înțelege nu te ajută să trăiești, ba dimpotrivă. Naratorul (care se confundă evident cu autorul) este un spirit vădit influențat de pozitivism ; el opune vânzolelii politicarde și ritualurilor moderne imacularea și eficiența științei aplicate. Pitoreștile lecții de astro-

nomie populară care apar în text sugerează ca posibil motto pentru roman cuvintele lui Jawaharlal Nehru: „Politicianismul și religia sunt lucruri depășite. A venit vremea științei și spiritualității". Entuziasmul vizavi de știință nu suspendă însă luciditatea; fără un nivel corespunzător al conștiinței sociale, progresul științifico-tehnologic poate ajunge la a fi acoperit de ridicol: presupunând că s-ar putea solidifica printr-un anume procedeu conul de umbră al Lunii, navigatorul imaginează posibilele excursii ce s-ar putea organiza de îndată și chiar un nou sport pentru high-life. „Când ar fi Luna jos, hârșșș pe roate, s-ar coborî acolo, iar la întors ar aștepta să fie sus satelitul nostru și iar hârșșș, la vale, s-ar înapoia acasă tocmai la timp ca să încaseze arenda moșiilor ipotecate".

Înstrăinarea călătorului sideral merge uneori până la crize mizantropice, până la înstrăinarea de condiția umană. Limitările impuse de nevoia de hrană („Mulți ani va mai ține încă obiceiul banchetelor, al poftirii reciproce a unor oameni în aparență inteligenți, ca împreună, în jurul unei mese, să-și umfle fălcile grotesc, deformându-și gurile, îndopându-se cu hecatombe de biete victime asasinate canibalic") sau cea de somn („Să dormi... ce degradare pentru om"), sunt resimțite dureros. Ca mai întotdeauna însă la acest tip uman, apar oscilațiile, incapacitatea de a-și duce însingurarea până la capăt. „Mă cuprinsese (...) dor de bolta albastră a cerului țării mele, dor de norii cei groși (...), dor de munți, de izvorul ce curge prevestind văilor de zăpada munților, dor de flori și chiar de oameni... Ciudată lighioană e omul! Veșnic nemulțumit orice i-ai face, orice i-ai da, dorind ce nu are, batjocorind

ce i s-a dat. Pe pământ mi-era necaz că noaptea nu e mai lungă și mai neagră, că nu sunt casele Bucureștilor mai joase ca să văd mai bine stelele și acum...”. Revolta născută de contradicția între spirit și suportul său material culminează într-o fecundă îndoială : după ce își revarsă sarcasmul și asupra fortuitului său coechipier, fluturele, numindu-l fabrică de omizi, omidă înaripată, salvată de la strivire doar de hainele-i poleite, viitorul cuceritor al Lunii se întreabă : „Ori, vierme infim de mic, să-ți fi schimbat tu firea simțindu-te cu aripi ? Să nu mai fii omidă când poți să zbori spre floarea pe care altădată cu bale te-ai târât ?”. Desprinderea din lanțurile gravitaționale presupune modificări structurale. Omul, așa cum este el astăzi, nu e potrivit pentru Cosmos ; călătoria în spațiu nu e o simplă translație, ea forțează în om schimbări care pot duce până la spargerea barierelor condiției sale. Iată deci, *in nuce*, ideea necesarei transcenderi a umanului, a nașterii ființei cosmice care-și asignează omul ca stadiu larvar, idee dragă lui Arthur C. Clarke. Este ideea centrală a celebrelor *Sfârșitul copilăriei* și *2001 – O odisee spațială* sau, în plan filosofic, ideea „punctului omega”, a lui Teilhard de Chardin.

I-a fost dat unui român, care a știut să privească stelele pe cerul nopții, să o gândească în liniștitul început al celui mai zbuciumat veac din istoria umană.

## Che ti dice la patria?

Doi americani care se dau drept nemți, nemți din sud, călătoresc cu automobilul prin Italia lui Benito Mussolini. Case, vii, șosele, castani, coline, un fascist tânăr cu servietă, care merge 20 de kilometri pe scara Fordului cu două locuri, o târfă, un marinar care tace, alt tânăr, spilcuit, un polițist care le taie o amendă pentru numărul stropit cu noroiul străzilor desfundate, apele cafenii și albastre ale golfului Spezia. Nici un cuvânt despre ideologia fascistă, despre duplicitatea discursului totalitar, despre xenofobie și terorism. Doar o poveste, purtând titlul de mai sus, a unui american, Hemingway, Ernest pe numele mic. Dar umbra acestui text de câteva pagini e mult mai deasă și mai întunecată decât a nu știu cărui articol militant antifascist. Explicația e simplă: don Ernesto, cu instinctul implacabil al marilor prozatori, ignoră sclipiciul vânzolelii politice și se oprește asupra modificărilor abia sesizabile pentru un străin, dar extrem de semnificative, pe care ideologia promovată la vârf le induce în viața oamenilor obișnuiți ai unei țări.

Nu există, poate, pe aceste meleaguri românești cu cer brăzdat de semnul sfârșitului de mileniu, cuvânt mai târnosit, mai schingiuit, mai întors când pe luat, când pe plătit, în saliva otrăvită a atâtor guri puturoase, decât cuvântul patrie.

Tristețea și stânjeneala m-au împiedicat până acum să scriu despre el – în zbieretele obștești, o

voce cu mai puțini decibeli riscă să fie asimilată zgomotului. Dacă o fac acum, în câteva rânduri, e pentru că simt cum se duce timpul vorbelor mari și vine altul, mohorât și amenințător, în care, pentru a supraviețui, vom avea nevoie de ceva mult mai rar : faptele mari.

* Patria e o poveste a cărei urmare îți este dat s-o trăiești. Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân sunt niște personaje, la fel ca Făt-Frumos, Cozma Răcoare sau Greuceanu. Oamenii purtând aceste nume de voievozi au fost probabil foarte diferiți de ceea ce le punem noi în cârcă și în cap. Am întrebat odată un preot : părinte, de unde știi matale toate chestiile astea pe care mi le predici ? Ți le-a scris vreun arhanghel pe cer, cu o spadă de foc ? Nu, părinte, le-ai citit, legătura dintre sfinția ta și Dumnezeu e o bucată de celuloză mâzgălită, și atunci, de ce n-aș crede în basmele culese de Petre Ispirescu, la fel de mult sau la fel de puțin ca în Biblie ? Istoria și religiile sunt forme ale Literaturii. Curând, din tine însuți nu va mai rămâne, pentru a vorbi celor ce vin, decât o trâmbă de cuvinte.

* Patria este și prietenul meu Veliko, un sârb cu care mă înțeleg din jumătăți de vorbă, este și ungurul Anderco, cu care am împărțit ani de zile ultima țigară, este și inginerul termotehnician Cristoph din Mannheim, Germania, cu care am discutat nopți în șir despre soarta noastră și a lor. Patria în care trăiesc e alta decât cea a românului Miron Cozma, dacă o avea vreuna.

* Patria este lucrul bine făcut. Nu-mi amintesc ca, în ultimii treizeci de ani, miraculosul scriitor polonez Stanislaw Lem să fi scris vreo povestire cu

eroi sau peisaje poloneze. Și totuși, primele trei figuri care marchează imaginea Poloniei în lume sunt Papa, Lech Walesa și Stanislaw Lem.

* Patria e pachetul de Carpați fumat o noapte întreagă în fața formularelor pentru plecarea definitivă, împrăștiate pe masă, rupte și aruncate în zori.

* Frumoasă ești, patria mea! Cu holdele, cu munții, cu sondele, cu pădurile, cu râurile tale, parcă așa se declama deunăzi. Dar dacă ar fi o întindere de gheață sau un petic de deșert arzător, am iubi-o mai puțin?

* Regret nespus că nu știu ungurește, rusește, bulgărește, ivrit și că nici nu mai am timp să învăț. În timp ce înveți o limbă străină s-ar putea să descoperi cât de prost o cunoști pe cea maternă. Și cuvintele pot, uneori, să oprească tancurile.

* Ce înseamnă patria pentru tine? Te privește. Mult mai important este ce vei însemna tu pentru ea.

# Parisul vesel

Am coborât pe peronul Gării de Est cu un fel de teamă. Cum să pășești într-o iluzie, într-un oraș de fum și lumină despre care știi totul și nimic ? Mi-e rușine de plasele cu mâncare pe care le car cu mine. Mă mișc ca și cum în clipa următoare voi da peste Descartes, de Gaulle sau Depardieu și voi scăpa niscai sarsanale încercând să mă feresc, febril și servil, din drum. Mă uit mai mult în pământ.

Încet-încet însă, ridic privirea. În mod ciudat, locul începe să-mi pară cunoscut. Descartes, de Gaulle și Depardieu întârzie să-și facă apariția, în schimb ne trezim în mijlocul unei cete de negri, gabonezi, îmi zic, nu știu de ce, ar putea fi și bantu. Ochiul livrează creierului imagini pe care acesta se mulțumește să le identifice și să le claseze : bucăți de hârtie, chiștoace, flegme, pahare de plastic sparte, cutii de Cola strivite. Dale cenușii, impregnate cu praf vechi, vâscos. Grinzi arcuite, sprijinite de stâlpi nituiți, din același metal gri. Rar câte o fată europeană – suntem cufundați într-un ghiveci afro-arabo-asiatic. Căldură și putoare.

Buimaci ne îndreptăm spre o cucoană care stă înțepenită la un cap de linie și pare mai de-a noastră, din popor. Întreb într-o franceză, cât pot eu de distins graseiată, cum aș face să dau de un telefon cu fise, întrucât nu posed micuța cartelă magnetică utilizată pe-aici. „Nu știu, dom'le”, zice

femeia într-o românească de Ferentari, „aștept și io să vină fiica-mea, să mă ia”. În clipa aceea, circuitele mele neuronale se închid exploziv : Gara de Nord ! S-ajung la capu’ podului cu mânușița--ntinsă dacă nu e ca-n Gara de Nord !

Reușim, într-un târziu, să telefonăm. Până diseară, la 6, când vom avea un loc unde să lăsăm geamantanele, într-un bloc pentru meteci din *banlieue*, trebuie să facem ce-om face. Candizi, ne ducem să depunem bagajele într-o casetă. Nu trece mult până să realizăm ridicolul fabulos al tentativei : casetele, cele care nu sunt blocate de personalul gării, sunt adevărate reședințe pentru feluriți voiajori sărăntoci ca și noi. Dimineața, după un somn bun la hotel Clorofila, băieții vin aici, își scot spirtiera și proviziile, se așază gospodărește pe ranițe, sau direct pe jos, și iau micul dejun de ți-e mai mare dragul. Magazinajul costă cinci franci pe zi ; cel mai ieftin hotel nu coboară sub două sute cincizeci de franci. Mi-e groaznic de sete, dar apă de țuțuroi nu-i nicăieri, iar răcoritoarele bat toate peste zece franci.

La predare bagaje de mână, unde ajungem vrând-nevrând, e o coadă românească. Mă doare capul și încep să simt că turbez. În sfârșit, mulatrul solid îmi înșfacă bagajele. Se uită la plasa cu conserve, pe urmă îmi aruncă o privire scurtă, indiferent disprețuitoare. Trei pași mai încolo, un șocâte cu ochelari clapetează la un comptoir și zice : quatre-vingt huit. Pardon ? Poate n-am auzit bine, poate nu înțeleg franțuzește. Ca în transă, scot una din cele două sute de franci pe care le dezmierdam în buzunarul blugilor. Imperturbabil, șocâtele o umflă și îmi pune în palmă niște creițari.

Până la ieșirea din gară merg ca un automat, neputând să mă gândesc decât că mai bine îmi atârnam bagajele de gât și mă aruncam în Sena. Apoi, când soarele orbitor și hărmălaia Parisului mă izbesc în față, încep să înjur, cu toată setea care îmi zgârie gâtlejul. Bonjour, Paris!

# Manuscris de la Marea Moartă

Karameh. Baraj militar, controlul actelor. Spre dreapta, dincolo de podul King Hussein, peste Iordanul ca o șuviță de cositor topit (n-are mai mult de șase metri lățime), încep teritoriile ocupate. Infernul cotidian al Intifadei. De acolo au venit, în martie ’68, blindatele israeliene. Karameh înseamnă în arabă demnitate.

Soldații sunt înnegurați și bănuitori, Saddam a intrat de trei săptămâni în Kuweit și Iordania se află taman între Irak și Israel. Aerul e tot mai stătut și mai încins : ne apropiem de țărmul mării. „Mării” e un fel de-a spune – lacul numit Marea Moartă se află la vreo patru sute și ceva de metri sub nivelul mării. Pancarte pe plaja pustie : „Puteți înota, pe riscul dumneavoastră”. Riscul trebuie să ți-l asumi, pentru că pe mal nu poți rămâne prea mult, roiuri uriașe, milioane de muște bâzâie apocaliptic. Sunt sfătuit nu care cumva să plonjez ; dacă îți intră în ochi sau în nas saramură superconcentrată, ăla ești, arde ca acidul. În limpezimea apei fără umbră de pește se vede ondulând voalul de sare. Intru precaut și totuși surpriza e buimăcitoare : încercând să mă așez în poziție de bras sunt pur și simplu răsturnat în față, picioarele îmi ies din apă și abia reușesc să-mi țin capul la suprafață. Proba practică a relației dintre metacentru și centrul de greutate într-un lichid hiperdens. După vreun sfert de oră de încercări găsesc metoda

cea mai eficientă de înaintare: alergarea; faci mișcările pe care le faci când alergi, poate ceva mai ample, și avansezi rapid, cu bustul întreg afară din apă. Figura cu mersul pe valuri al Mântuitorului nu mi se pare chiar o minune. În stilul ăsta ajungi pe malul opus în mai puțin de un ceas. Se pare că militarul aflat în turnul de veghe știe și el asta, deoarece, cum mă depărtez ceva mai mult, mă fluieră și îmi arată sfătos țeava mitralierei.

Ies după vreo trei ceasuri, galvanizat de sare. Sunt ani de când nu m-am mai simțit atât de bine, debordez de energie, deși am făcut ceva efort. Apa moartă m-a umplut de viață. Acum, dacă cineva ar vrea să mă tortureze, m-ar împiedica să mă spăl cu apă dulce și m-ar pune să mă îmbrac. În scurt timp aș fi o rană. Înainte de a mă urca în mașină, fumez o țigară privind cum cade soarele imens în spatele munților. Probabil că santinelele de pe ambele maluri, după ce ne-au studiat prin binocluri, au decis: niște americani țicniți, țin morțiș să facă baie într-o Mare Moartă care se poate transforma oricând, în câteva minute, într-o mare a morții.

## Un șofer de elită

Totul a început de la o replică a lui Nelu : „Mă, e periculos, sunt vreo trei mii de kilometri de făcut în șase zile. Și pe șoselele arabe e un trafic de-ți scoală părul în cap...”. Unul dintre multele defecte pe care le oploșesc la sân este (sau cel puțin era) slăbiciunea la provocări. Dacă cineva ține cu tot dinadinsul să mă bage într-o treabă urâtă, e suficient să-mi spună că e periculos și că n-ar fi bine să mă bag. Asta mă va face să mă arunc cu capul înainte.

Nelu, săracul, nici nu vrusese să mă provoace, avea cele mai creștinești intenții. Rezultatul – așa am ajuns să conduc o mașină a ambasadei României din Kuweit. Erau ultimii mohicani care se retrăgeau, după saddamizarea Kuweitului, atât de puțini încât nu aveau șoferi pentru toate mașinile supraîncărcate cu efectele ambasadei. Ar fi trebuit ca la fiecare graniță, în drumul spre România, caravana să fie așteptată de o mașină cu doi șoferi, venită de la ambasada română din respectiva țară, între care unul să preia mașina în plus.

Era, deci, nevoie de un șofer experimentat. „Ai carnet ?” m-a întrebat safirul („ambasador” în arabă). „Păi, am, de cinci ani, și n-am plătit nici măcar o amendă”. Nu mințeam : în cinci ani condusesem de vreo 10-12 ori, cu osebire duminica, în drum spre iarba verde. Iar carnetul îl luasem temeinic, din a patra încercare.

A doua zi dimineață, când ne-am dus la garaj și am văzut ce trebuie să conduc, m-a luat cu frig dinspre noadă. Era o Dacie break, nou-nouță, plină cu bagaje. Geamurile din spate și dreapta erau astupate fest. Până una-alta, obiectul trebuia scos din garaj în marșarier. Mi-am făcut socoteala că dacă îndoi unul din stâlpii de la intrare, așa, din prima, nu mă mai ia nici dracu', deci m-am fofilat prin preajmă până când nea Mitică, șoferul, s-a decis s-o scoată el pe carosabil. Bun, mi-am zis, apărând din boscheți, acu' cel puțin e mai la lărgime. M-am urcat la volan și am început să bolborosesc : vasăzică accelerația, ambreiajul, vitezele... Mi-am potrivit oglinda retrovizoare, în care se vedea limpede un covor făcut sul. Asudam din belșug. Brusc, fără preaviz, ceilalți s-au pus în mișcare. Am pornit și eu, buimac, dar hotărât, cu o smucitură de hipodrom. Îngrozit de torentul de mașini care se năpustea spre mine, am reușit, rapid și precis, să mă pierd de convoi încă de la prima intersecție. Am tras pe dreapta, am coborât pe trotuar și mi-am aprins o țigară, punând bazele analizei multifactoriale a situației : mă găseam, deci, în orașul Damasc, capitala Republicii Arabe Siria, în care nu călcasem în viața mea. Cu cuvintele „safir" și „sahafi" (ziarist) epuizam două treimi din cunoștințele mele de arabă ; posedam în schimb o mașină CD, plină cu nu știam nici eu ce, și un pachet de țigări Marlboro. În zare se conturau munții. Dincolo de ei era Turcia, unde trebuia să ajung.

# Cântarea României pe drumul Damascului

Fumam deci, dacă vă amintiți, în centrul Damascului. După câteva minute de reflecții, opresc un taximetrist și îi explic prin semne s-o ia înainte, și eu după el, până la „Safara Rumania". Ne trebuie vreo jumătate de ceas să nimerim. De la ambasadă mă ia altă mașină antemergătoare și mă scoate, handicapat rutier, până la șoseaua spre Alep. Aici, băieții stăteau pe dreapta și fumau gânditori, sub lozinca „Breakul s-a dus", lansată de „Safir" cu calmul său neclintit.

În sfârșit, iată-ne întinși la drum. Cred că s-ar fi putut alimenta câteva frigidere Fram și un calorifer electric cu energia cu care strângeam în mâini volanul (aveam să descopăr la sfârșitul odiseii că slăbisem peste 4 kg). Primul camion de mare tonaj care a trecut lansat pe lângă mine, venind din sens opus, mi-a adus inima în gât : breakul meu a fost pur și simplu înghiontit de curentul de aer, cât era de vârfuit cu bagaje. Nu-i greu de ghicit, pentru orice șofer veritabil, cam în ce stare mă găseam după vreo 3 ceasuri de condus în stilul „mumie", prin traficul demențial : durerea, iradiind din ceafă, se întinsese în umeri și coloana vertebrală, ochii îmi lăcrimau și, cel mai îngrijorător, concentrarea începea să-mi joace feste (de altfel, boală veche, și în săteasca circulație din România aveam niște stopuri mentale, „absențe" de câteva secunde, după

care taică-meu îmi îndrepta volanul strigând). Să mă opresc ? Adică să țin toată echipa în loc fiindcă mă doare ceafa și mă lasă creierii ? Haida de, vorba franțuzului ăla, mai bine moartea decât ridicolul.

Nevoia te învață. Mai întâi am început să cânt, mai exact să zbier, felurite melodii reacționare : „Trăiască țara lu' pește !", „Io-s român, io-s român, tu ești unguroaică clară", „Cârnăciori din trei sute de porci". Figura asta a reușit să mă țină în priză încă un ceas, după care a trebuit să măresc doza : am început să înjur. Am scos din mine cele mai abjecte și înspăimântătoare înjurături pe care le cunosc, implicând aproape toate țesuturile și organele corpului omenesc, viu sau mort, inventarul bisericesc, grindeiul, castrangovul și altele. (Dacă mai era cineva cu mine în mașină cred că i se calcinau urechile.) Când am început să devin perifrastic și să conceptualizez, mi-am dat seama că nici metoda asta nu mai ține mult. Din fericire, ruletiștii care se distrează cu noi, oamenii, privind de dincolo de orbita lui Pluton cum ne agităm, au găsit ei o soluție.

De câteva minute eram nevoit să merg în spatele unei cisterne imense, spielbergiene, cu vreo șase perechi de roți. Ceilalți depășiseră, eu n-aveam curaj, intrasem pe niște serpentine ca pe Valea Prahovei, numai curbe în ac de păr. Până la urmă n-am mai rezistat, am strâns din dinți și m-am băgat. N-apucasem să ajung la mijlocul cisternei, că de sus țâșnește un TIR cât o casă, venind cu cel puțin 80 la oră. Dacă mă întreabă cineva cum arată moartea, astăzi știu să-i răspund : ca un bot enorm și hrăpăreț de camion, crescând spre tine cu o grabă sălbatică, neomenească.

# Pancarte și kalașnikovuri

Una din neplăcerile pe care le provoacă mișcarea în spațiul narativ este constrângerea impusă de metrica acestuia. Să zicem că personajul principal este în pericol de moarte în primul sfert al narațiunii ; tensiunea (scapă ? nu scapă ?) este greu de indus receptorului (cititor, spectator), întrucât acesta o neutralizează cu constatarea de bun-simț „dacă moare, se termină filmul". Tot o limitare narativă mă împiedică și pe mine să vă țin cu sufletul la gură povestindu-vă peripețiile prin Orient ; deși am încheiat episodul precedent chiar când camionul era pe punctul de a mă trimite marșarier cu viteza a cincea la Damasc, asta nu se putea întâmpla pentru că trebuia să scriu și episodul ăsta.

Deci, m-am trezit pe fâșia de pietriș din stânga serpentinei, cu motorul oprit și zidul stâncos la o palmă de geam. Mai am și acum în minte figura arabului mustăcios care rânjise trecând pe lângă mine, de sus, din cabina magaoaiei, fără să ciupească frâna câtuși de puțin. Am reintrat în trafic, deși bărbia îmi tremura încă. Securistul sirian care-mi ținea trena încă de la granița cu Iordania, din pricina unei nenorocite însemnări în arabă din pașaportul meu – „ziarist în misiune" –, oprise cu vreo 50 de metri mai jos și se uita cu mâna streașină la ochi să se lămurească dacă jobul lui mai are sau nu obiect. Ciudată țară și Siria asta : blocuri pe

care le știam bine din ghetourile Bucureștiului, mașini rusești și americane contemporane cu Kennedy și Hrușciov, statuia lui Hafez-al-Assad pe post de agent de circulație în câte-o răspântie și totuși, mâncare, confecții, încălțăminte, ieftine și de bună calitate. Dictatură cu economie de piață. Nu există hoți, dar nici disidenți – cum a crâcnit careva, e umflat pe tăcute. Oamenii de pe stradă se feresc de tine dacă te aud vorbind englezește. De altfel, Hafez seamănă leit cu nea Caisă, și la glas, și la datul din mână, numai că strigă în loc de „Hrrumânia" „Alla Ahrabia". Văzusem la televizor un miting ocazionat de iminența războiului în Golf – la noi se agitau pancarte și portrete, la ei kalașnikovuri. Chestie de gust. Mai erau o sută și ceva de kilometri până la granița cu Turcia, printre dealurile sterpe, roșietice din pricina oxizilor de fier. La intrarea în țară fusesem obligat să-mi schimb ultima sută de dolari în lire siriene. Singura șansă de a-mi fi returnată era să nu rămân pe teritoriul sirian mai mult de 24 de ore, din care mai aveam una. Așa că trebuia să pun pedala la podea, deși dorința mea cea mai aprigă era să trag pe dreapta, să cobor și s-o iau pe jos spre casă.

## Vizită de lucru

Traversăm Yangtze, marele Fluviu Albastru, de culoarea cafelei cu înlocuitori (încă un exemplu al efectului Gard-Leopard, la care trebuie să fii foarte atent în China), pe superpodul – autostradă plus cale ferată – construit în anii puterii populare (la baza podului e statuia lui Mao). Domnul Li ne povestește că a fost și Ceaușescu pe aici și că ghida-prezentatoare s-a fâstâcit și a început să repete un pasaj întreg. Atunci Ciu En Lai – un om ale cărui inteligență și devotament rămân vii în memoria poporului său – deși nu știa deloc românește, a oprit-o fără să ezite. Pare simplu, dar ia gândiți-vă, ați putea sesiza același lucru la un discurs în chineză?

Suntem însoțiți de un fel de șef al comerțului din Nanjing, care ne anunță că vom vizita o piață liberă. Zis și făcut. Piața e piață în toată regula: toate legumele și fructele pe care le știm, plus unele care aflăm că sunt muguri de bambus, cartofi dulci, fructe de mare ș.a.m.d. Carne pe alese, pește nu mai vorbesc. În niște lighene se zbate ceva care credem că sunt șerpi, dar aflăm că sunt țipari. Brusc băgăm de seamă că toată poliția pieței ne-a încadrat grupul. Un tip cu o cameră video se retrage în fața noastră filmându-ne de zor. Alții țăcăne din blițuri. Scena seamănă așa de bine cu ce știm cu toții, că mă abțin cu greu să nu râd. Îmi compun deci o figură cât mai hamangie, care se potrivește,

pesemne, de minune cu cămașa neagră, sacoul cadrilat, ochelarii fumurii și faciesul meu de killer în concediu legal de odihnă, prelevez un plăntăune care aduce a castravete și îl privesc concentrat. Apoi dau aprobator din cap și depun cucurbitaceul la loc. Trag cu coada ochiului. Gușterul cu video--camera filmează în draci. „Cât dai chilu ?” zic către chinezul cu tichie care ține taraba, bietul om se lansează într-un șir de „și !, uă !, hua !, fân ! jing !”. Dau din cap cu frățească înțelegere, asta trebuie că dă bine în cadru, mai ales că eu semăn oarecum cu Nicu Ceaușescu, după cum mi s-a spus.

După baia de mulțime, delegația la vârf este invitată la dos, la dosul pieței vreau să zic, într-o incintă unde ni se servesc banane, mere și mandarine. Unul lung și slab, îmbrăcat ca de la parastas – șeful pieței – ne ține un discurs de vreo zece minute pe care dl. Li ni-l rezumă, om fin, în trei fraze. Revin obsedant cuvintele „reformă” și „deschidere”. Însă piețarul-șef nu e, hotărât lucru, Deng Xiao Ping. Noi punem întrebări scurte, mitraliate – „Cât costă metrul pătrat de spațiu comercial ?”, „Cum e de stat prăvalia, dacă vânzătorul poate să scadă sau să crească prețul ?”, „Nu-s cam mari prețurile pentru salariul mediu pe economie ?” –, el face vorbire câte un sfert ceas ca să ne explice că economia de piață nu e apanajul capitalismului. Ne uităm unii la alții : e limpede. O tăiem scurt. În drum spre ieșirea din piață, Teo cumpără avantajos doi jin de alune, pe care vânzătorul, siderat de garda care ne înconjoară, se străduiește din răsputeri să i-i dea pe gratis. Ne pozăm în grup, cu Teo ridicând punga de alune ca pe un somn de nouă chile. Și acum, pentru că mi-am consumat doza

normală de ironie, căci, nu-i așa, „românii e deștepți”, pot să vă spun că invidia a fost sentimentul meu dominant. Cum, necum, mașinăria cu un miliard și jumătate de pasageri a chinezilor se mișcă. Buildingurile, superbe, se ridică, pământul e muncit cu o grijă de-a dreptul artizanală, străinii vin, se găsesc de toate, pentru toate buzunarele. Și, în fața faptelor, orice ironie nu valorează nici doi fên.

# Clopotul

După ce am adus la cunoștință cititorilor un pachet de date și fapte privind situația actuală a Chinei, îmi îngădui să risc o concluzie : China e singura țară unde este amorsat un proces sistematic, eficient și nedistructiv pentru economie, de subminare a structurilor economice comuniste. În Estul european, revoluțiile au atacat suprastructura comunistă, a fost detronată ideologia, s-a obținut libertatea textuală. Însă baza economică (dacă așa ceva se poate numi bază) a fost cel mult paralizată și zgâlțâită, fără a putea fi clintită sensibil deocamdată. După părerea mea, cel puțin în cazul României, eroarea constă în identificarea a două concepte care nu se suprapun : economia de piață și proprietatea privată. Îmi vine greu să cred că modelul spre care trebuie să tindă o țară total etatizată, aflată în tranziție, este intens liberalizata Germanie. Mult mai tangibile mi se par niște obiective de tipul Italiei sau Franței, unde există un puternic sector capitalist de stat. Ritmul reformei trebuie să fie într-adevăr rapid, susținut, dar linia de ochire cred că e luată cam sus.

Să nu ne facem însă iluzii : prețul tranziției controlate chinezești este blocajul textual. „Limba de lemn” este păstrată și nu se iese din tiparele ei cu de-afurisenie. N-am reușit să-l convingem pe secretarul de partid al unei fabrici să pronunțe sintagma „capitalism de stat”, deși tot ce spunea

trebuia să poarte un nume; îi dădea înainte cu „socialismul chinezesc”. De altfel, marea găselniță a aripii reformiste, condusă de Deng Xiao Ping, este folosirea opacilor, dar disciplinaților activiști de partid în promovarea schimbării. Cu aceeași fervoare cu care, în urmă cu douăzeci și ceva de ani, sfărâmau stelele funerare cu inscripții din Confucius, aceștia fac acum vorbire despre „reformă” și „deschidere”. Dacă așa a zis tovarășul Deng...

Și e de înțeles această strategie, pentru că nu trebuie uitat un lucru: din miliardul și ceva de locuitori ai Chinei, trei sute de milioane sunt analfabeți. În plus, potențialul social exploziv al chinezilor a fost de atâtea ori dovedit în istorie. Pentru a putea controla un asemenea colosal volant uman, trebuie încă să faci uz de o ideologie simplă, accesibilă, chiar dacă primitivă. O liberalizare necontrolată aici poate avea consecințe imprevizibile pentru tot restul lumii, argument cu care, de altfel, plusează, mai mult sau mai puțin tacit, politicienii chinezi în discuțiile cu vesticii.

L-am întrebat pe rectorul Universității din Nanjing ce lozinci s-au strigat în iunie ’89, în timpul demonstrațiilor de solidaritate ale studenților cu cei din Tian an men. „Păi, tinerii doreau accelerarea reformei”. Bine, bine, dar asta nu-i o lozincă, nu strigă nici dracu’ „Vrem accelerarea reformei!”. N-a fost chip să-l determin să-mi spună că s-a strigat: „Libertate! Democrație!”. Între tineretul intelectual chinez – care-și descoperă printre profesori foști stâlpi ai revoluției culturale – și putere există o crevasă care se adâncește. E firesc, intelectualitatea este prima care reacționează la opresiunea textuală.

Soluția chineză nu mi se pare transplantabilă ; dar merită a fi înțeleasă. Mașinăria merge înainte. Și nu singură. Prin relații foarte strânse cu diaspora chinezească din Asia, cât și cu mulții chinezi „de peste mări”, prin promovarea unui integrism economic în zona Asia-Pacific (Japonia, China, Hong Kong, Singapore, Taiwan, Coreea de Sud, Indonezia, Malayesia etc.), prin relațiile pe care și le dezvoltă cu țările arabe, China tinde spre ceva ce ar trebui să ne facă să recitim Biblia. O strategie de proporții, în care ideologia nu joacă decât un rol utilitar. Amintiți-vă cum se turna un clopot în Evul Mediu. La sfârșit, lucrătorii loveau cu ciomegele cămașa de lut ars, care crăpa și cădea în bucăți mari, dezgolind metalul compact, dur, vibrant.

## Zbor peste cuiburi de năluci

Noaptea, Karachiul văzut de sus arată ca o cutie cu giuvaeruri vărsată la marginea Oceanului Indian. Ziua, nu mai e decât o așezare omenească stingheră între albastrul cenușiu al apelor și cafeniul cu pete chelboase, galben-verzui, al stepei pakistaneze, blană de tigru bătrân, năpârlind.

Spre Nord, Hyderabad rămâne în dreapta, la marginea marelui deșert indian, trecem prima dată peste Indus, fluviul sfânt. Apoi Lahore, Islamabad, Kashmirul, țara urii neîmpăcate între India și Pakistan. O fâșie de un alb imaculat începe să scânteieze în ceața zării, în timp ce sub burta avionului se scurge spinarea bombată, buboasă, a unui saurian preistoric – așa arată mai peste tot pământul Asiei, de la Podișul Anatoliei până la poalele Himalayei.

Pe nesimțite suntem între munți. Dacă munți poate fi numit, de către un băștinaș al Carpaților molcomi și păduroși, acest talaz negru și sterp, cu mii de creste înspumate, acest tsunami înghețat, izbucnind cu sălbăticie din adâncul unei mări de catran, această pădure colosală de brațe împietrite spre Dumnezeu. Boeing-ul 707, care pe Otopeni mi se păruse enorm, e acum o gâză bicisnică, de al cărei zumzet te agăți, în tăcerea eternă, ca de bătăile propriei inimi.

Nu e de mirare că lângă astfel de munți s-a născut hinduismul, cu ciclurile sale cosmice, nu e

de mirare că în Tibet s-a scris Bardo Thodol, *Cartea Morților*. Și nu m-ar mira să văd pe una dintre aceste creste imaginea lui Shiva dansând, cu ale sale patru brațe și două aripi de foc, dansul Distrugerii și Creației.

În stânga se înalță acum Muntele Asasin, Nanga Parbat, 8.125 de metri, învins fără mască de oxigen de tânărul Hermann Buhl, în dreapta K 2, sau Qagir Feng, al doilea optmiar după Chomolungma, pare că depășește altitudinea avionului, deși comandantul ne asigură că zburăm la zece mii de metri. Efectul optic al aerului rarefiat te face să crezi din când în când că aripa avionului va izbi creasta. Cu răsuflarea tăiată, calculez că, dacă se oprește un motor din cele patru, asta înseamnă scăderea proporțională a vitezei de înaintare și, tot proporțional, să zicem, scăderea înălțimii de zbor : 10.000 împărțit la 4 dă 2.500, care, scăzut din 10.000, face 7.500. Prea puțin, mă străbate un fior. Am mai trecut o dată peste Himalaya, noaptea ; acum vârfurile puteau fi ghicite după contururile sumbre ale obturării fondului stelar. O secundă, doar una, privind droaia de mârlani și matracucile aferente, scumpii mei compatrioți deciși să rupă contoarele aeroportului din Beijing cu baloturile în care voiau să bage toată China, m-am gândit că Shiva Exterminatorul ar putea înfige avionul într-un pisc ca într-un insectar și lumea ar rămâne mai curată.

Am gonit apoi această închipuire, la gândul albului pur al zăpezilor eterne mânjite de resturile strivite ale gunoiului omenesc.

## Lupul singuratic

Singurătatea absolută și definitivă a lupului – chiar dacă există o femeie care, orice s-ar întâmpla, nu spune decât „Ai nevoie de mine? Mă bucur că ai nevoie de mine” – e fără ieșire. Singur împotriva tuturor, bandiți și polițiști, buni și răi. Nu are prieteni, nici dușmani. E deasupra binelui și răului, e în afara categoriilor etice. Îngrozitor de trist este că el nu poate câștiga niciodată. Chiar admițând, prin absurd, realizarea șansei de unu la mie de a-i înfrânge pe toți, după o asemenea victorie nu mai ești om, ești doar o voință tenace, implacabilă, supraumană. Chipul tău împietrit înspăimântă pe toată lumea. Până și femeia care te iubește tăcută, mai mult decât propria-i viață, se va frânge în fața alcătuirii invincibile și reci care ai devenit.

Iată de ce, pentru lupul singuratic, moartea e o izbăvire.

## Triumful realismului capitalist

N-am crezut că „Dallas" – acest gigantic serial de desene animate pentru maimuțe adulte, care ne-a mărit familiile cu câteva persoane netrecute la întreținere – ar putea fi depășit vreodată. În primele minute, neatent fiind, mi-am zis că e vorba de o nouă reclamă la pachetul cu săgeată. Apoi, întrucât refuza să se termine, am fost silit să bag seamă că „Beverly Hills 90..." e un film. O capodoperă a apusului de mileniu. Dacă în „Dallas" sticla ecranului pictat cu paturi înspumate, Porsche, piscine și parada modei mai prezintă niște zgârieturi fine – un divorț, o prăbușire, un spirit de glumă, o dușmănie – „Beverly Hills" este monocristalul rozaliu, incasabil și perfect. Nesmintit alunecă prin apele lui fețele glasate, deasupra azuriului ginșilor și pastelcolorului T-shirt-urilor de 90 de dolari bucata. Băieți și fete cu priviri vițeline traversează, între limuzine și piscină, dileme tulburătoare: să consume au ba niște unt de alune cu jeleu? Sunt atât de proaspeți și lucioși, încât le cauți pe pleoape broboane din gelatina reactorului genetic în care au fost concepuți. Dacă i-ai cresta, din ei ar curge, probabil, sirop de zmeură. În spatele frunții par a avea o porție dublă emisferică de înghețată cu frișcă. O singură dată îmi amintesc să se mai fi realizat, în istoria imaginii filmate, ceva de o rotunzime comparabilă: clip-urile turnate la noi prin anii '50 pentru a îmbia la colectivizare, în

care codane îmbrăcate după indicațiile Institutului de Etnografie și Folclor, în vreme ce se îndreptau voioase către ceapeu, cu săpăligi de inox pe umeri, îl tachinau pe flăcăul somnoros și retrograd, rămas de izbeliște pe prispă.

De ce se programează așa ceva la TVR și, probabil, chiar place? Din același motiv pentru care mărețele musicaluri cu ciurde de fete acoperite cu pene de struț au cucerit America marii crize din '29-'33.

Oricum, dacă undele electromagnetice trec pe lumea cealaltă, sunt convins că Nicolae și Elena Ceaușescu nu vor scăpa nici un episod din „Beverly Hills”.

# A doua moarte
# a lui Marin Preda

O tristețe imensă, dizolvantă, m-a înecat după ce am ieșit din întunericul sălii Studio în ploaia de afară. Asistasem la mutilarea publică a unui om, fără să pot mișca un deget. Imaginea finală îmi stăruia în spatele ochilor : aidoma unui Christos al Intifadei, Belfastului sau Bosniei-Herțegovina, cu inima și plămânii smulși atârnându-i pe pântec, cu testiculele întinse până la genunchi și capul micșorat, vopsit, mumificat, ca de păpușă, omul acela zăcea la picioarele schingiuitorilor săi. Marin Preda fusese ucis a doua oară. Privindu-i pe Rebengiuc, Iordache sau Dorel Vișan, uriași ai scenei și ecranului, cum își primesc bumăștile cu arginți (milioanele lui Cârciog), nu putusem să-mi spun decât : „Iartă-i, Doamne, că nu știu ce-au jucat...". N-am să vorbesc despre tezismul grosier și aridizant, despre obscenitatea prin gratuitate a scenelor „tari" (deja „celebra" scenă a contactului homosexual dintre Albulescu – un secretar de stat cu adevărat activ – și Iordache este inexistentă în roman), despre prelevarea de bucăți epice și lipirea lor cu scuipat, la fel de reușită estetic ca altoirea unui braț pe un genunchi, despre dezosarea și tratarea chimică a unor relații și episoade (ce-a rămas, Dumnezeule, din homericele pagini ale echipei de deratizare, dominate de fabulosul Vintilă, din fremătătoarea și chinuita – mă durea

capul când citeam! – dragoste a lui Petrini și Matilda?!). O vor face criticii, dac-o mai fi rămas vreunul vertebrat. Vreau doar să atrag atenția asupra unui singur lucru: alungarea gândului.

Nu e nevoie pentru asta decât de exemplul a două scene. Mai întâi, prezentarea cosorului lui Moceanu. Prostia „instructorului”, în clipele în care rostește „partea fier-oasă și lemn-oasă”, este maximală, supraumană, metafizică. Un intelectual care vede un asemenea miracol de prostie pură și rară (mediocritatea isteață e cu mult mai frecventă) nu poate să-l privească decât „holbat”, cuvânt cheie în pasajul lui Preda. În nici un caz *să râdă*, așa cum îl pune regizorul pe Iordache să facă, dovedind că nu știe, sau nu vrea, să citească. Apoi, iată cum arată la Preda momentul uciderii gardianului de către Petrini: „«... Nu mă dezamăgi, spune-mi ceva care să mă facă să-mi pară rău că te omor!» Și el îmi spuse gâfâind, gata să mă dezarmeze, cu un glas de o halucinantă omenie: «Dom'șef, iartă-mă, n-am vrut să-ți fac nimic...» «Ei, da, te cred», îi șoptii și eu înfiorat, «o să am remușcări», și îl aruncai cu o violență și un instinct sigur în dreapta mea, unde știam că se rostogolesc bolovanii de plumb...”. Pe ecran, Dorel Vișan rămâne agățat de un parapet, ca în filmele de suspans proaste, în timp ce Iordache îl maimuțărește deasupra. Ultimele cuvinte ale torționarului sunt „Du-te-n p... mă-tii!”, conforme cu condiția care se poartă, de fiară comunistă neîmblânzită și neaoșă.

Există cărți a căror ecranizare ar trebui interzisă. Secată de apele gândului marinpredian, „Cel mai iubit dintre pământeni” nu mai e decât o caricatură consternantă, bine jucată (dar ce folos!),

o deșartă demonstrație în genul „tipic în situații tipice” (ce ziceți, d-le „consilier literar” Ion Cristoiu ?), acolo unde gumeșteanul crease adevărul unor vieți țâșnind năvalnic din pagini, dincolo de „scriitura” bună sau proastă, dincolo de literatură însăși, cum numai Sábato mi se pare că mai izbutește.

# Faust șomer

Un glonte rătăcit, plecat cu ani în urmă din țeava armei, aflat acum la capătul curbei balistice, cade la pământ încet, șovăielnic, ca o frunză bătută de vânt, peste un câmp pustiu. Aceasta e imaginea pe care mi-a închegat-o în minte filmul lui Mircea Veroiu „Somnul insulei".

O ciudată și autentică nostalgie a dictaturii îi bântuie pe mulți dintre creatorii noștri : unde sunt telefoanele cu „pițigoi" de altădată, unde cenzura, unde băieții în costume țepene ? Și interesant e că mulți dintre cei bântuiți nu se numără printre „rebelii" cu probleme în vechiul regim : capodopera de până acum a lui Mircea Veroiu este un film de „comandă socială", un film despre comuniști luptând în ilegalitate, un film pe cât de fals ca teză, pe atât de bun ca pură entitate cinematografică : „Să mori rănit din dragoste de viață". Acum, apăsat parcă de jenă, dl. Veroiu se simte dator să facă un film „just", unde înfierează, ce-i drept, fără mânie proletară, dictatura cea rea și simpatizează cu intelectualul cel bun. Just și artistic nul, de unde se vede că menajul politicii cu arta e al naibii de complicat.

„Scrie o poveste despre porci", îi spune Guvernatorul Scriitorului. Și Scriitorul răspunde, ca o midinetă cu intenții serioase, ciupită de fund : „Porcii nu sunt specialitatea mea". Se putea răspunde și altfel, de pildă : „De ce nu, domnule Guvernator ? Dintre toate animalele, porcul are inima cea mai

asemănătoare cu a omului. Dacă inimii omenești îi sar capacele, ele pot fi înlocuite cu unele de porc. Voi scrie, deci, o poveste despre porci, domnule Guvernator". De aici ar fi putut începe, poate, un film.

„Ficțiunea copleșește realitatea", răspunde Nebunul, jucat cu complezență de Marcel Iureș. Din păcate, asta e și concepția regizorului, care nu vede sau nu vrea să vadă că trăim un timp în care ficțiunea este literalmente strivită, spulberată de realitate. De la începutul acestui veac, utopia a cunoscut o continuă și catastrofală transformare în contrautopie. În filmul d-lui Veroiu, contrautopia se transformă involuntar într-o înduioșătoare metautopie : ce simple și sănătoase erau lucrurile când Securitatea era Securitate și persecuția politică – persecuție politică. Domnule regizor, îmi venea la un moment dat să zic, în întunericul sălii „Lumina", practic goală, acum pe Scriitor nu-l mai prigonește nimeni, nu-l mai cenzurează nimeni, nici măcar nu i se mai cere să se vândă. Acum pe Scriitor *nu-l mai cumpără nimeni*, domnule regizor. Faust trebuie să-și caute de lucru.

Lăsând la o parte politicul confuz – epura de dictatură tip Sud-America agrementată cu acorduri de „Internaționala" și stridente încercări de „aducere la zi" – sau virtuozitățile de imagine „artă pentru artă", stinghere și sterile prin lipsa unei concepții generale tușante, mi-a rămas din „Somnul insulei" o constatare, valabilă mai degrabă în plan uman : nu știu dacă dl. Veroiu știe exact de ce-a plecat din țară, dar cu siguranță încă nu știe de ce s-a întors.

# Construcția

Una din cele mai interesante experiențe pe care ți le poate oferi această lume este să fii fizician nuclearist și să te miști fără echipament de protecție într-un câmp de radiații gama dure. Pentru un neofit, senzațiile de ușoară arsură, mâncărimile, înțepăturile în ochi, apoi amețeala și „bronzul” care se așază pe piele nu înseamnă foarte mult. Ție însă, observator rutinat, ți se derulează în spatele ochilor, ca într-un film documentar, panorama moleculelor sfâșiate prin ionizare, proporțional cu energia absorbită de țesut, burdușirea cu electroni a nucleotidelor, în special a citozinei și adeninei, apariția de cromozomi dicentrici și celule aneuploide. Cuvinte, cuvinte. Dar în spatele lor tu știi că se ascunde un chip fără păr și dinți, cenușiu, schimonosit de spasmele morții. Rezistența țesuturilor vii la radiația ionizantă e cu atât mai scăzută, cu cât sunt mai tinere.

Dar pentru asta nu e nevoie să mergi până la Cernobîl. E suficient să intri în tortul de piatră supraetajat dintr-o margine cu lac a orașului – opera unui cofetar nebun, cum spunea cineva. Să străbați coridoare imense, scăldate în lumini palide, verzui, să privești prin ferestre cât trei staturi de om forfota turmelor de șobolani și să rămâi. Primele efecte nu vor întârzia să apară: o neliniște vagă, dar persistentă, o încordare a mușchilor și nervilor, un țiuit profund și continuu instalat în

creier. Pleci nemulțumit, amețit, dar e deja prea târziu, a doua zi te vei întoarce. Și a treia și a patra.

Încet-încet, începi să te miști ca în transă. Un aer anume se așterne pe chipul tău, prietenii se grăbesc să se îndepărteze. Încordarea crește, neliniștea te răscolește ca un frison, dar ele sunt și mai chinuitoare când ești în afara construcției maligne. Privești curios măștile împietrite care glisează pe lângă tine, pe lungile coridoare, până te străbate gândul că și tu arăți la fel. Luciditatea se inflamează la maximum : dezamăgite, din ce în ce mai puținele femei cu care te culci îți privesc în ochii reci, niciodată tulburați. În ultima fază, care poate dura luni sau chiar ani, apar plăsmuirile. Mai întâi o sudoare sângerie brobonind pereții. Apoi jerbe de șerpi care se lasă sâsâind din candelabre. Diavoli colorați își ițesc rânjetele pe la colțurile cufundate în penumbră. La fiecare pas, în dalele de marmură se cască gropi pătrate, aburind. Un zgomot neîmpăcat, nedeslușit, o pastă de gemete și strigăte izvorăște de peste tot, biciuindu-te cu o ucigătoare nostalgie.

Nu mai poți și nu mai vrei să ieși afară. Umbră între alte umbre, dospești în bârlogul tău, lățindu-te și lăbărțându-te, în minte cu imaginea amoebei uriașe care vei deveni.

Când, târziu, într-un anotimp incert, artificieri tineri vor dinamita intrările și își vor descărca îngroziți armele în creatura de coșmar, doar unul dintre ei, cel mai tăcut, va observa încremenind, pe ceea ce a fost cândva fața ta, blând și recunoscător, zâmbetul.

# Dor de Ceaușescu

Îl întâlnesc uneori, în nopțile fără somn, printre copacii prăfuiți și scheletele blocurilor etajate pe cerul scânteietor. Poartă același palton, descheiat la toți nasturii, plin de pete pământii, același fular cenușiu ; căciula și-a pierdut-o pe undeva.

Nu mă bagă în seamă, nici nu pare să mă vadă. Molfăie o bucată de pâine neagră. Mestecă greu, firimiturile se opresc în țepii bărbii. Privește cu ochi albi spre granița nedeslușită dintre sus și înainte.

Apoi, cete de băieți și fete năvălesc din întuneric, dansând un rock numai de ei auzit, tăcuți și neînchipuit de veseli. Băieții poartă florile înfipte în piept, fetele în tâmple. Găurile din pieptul bătrânului sunt astupate cu cârpe și bucăți de ziar. Îl sâcâie, nu-l lasă în pace. Se rotesc înlănțuiți în jurul lui, îl salută milităreşte, se așază pe jos și se ridică toți odată, aplaudând. O fată îi pune în față un băiat în geacă gri, sclipitoare, își lipește ochiul de craterul dintre omoplații băiatului și face semne cu mâna : mai la stânga, mai la dreapta. Râd toți. Bătrânul fuge greoi, împiedicat.

Câteodată îi găsesc adunați în jurul focului. Bătrânul își încălzește mâinile în flăcări, ei murmură un cântec. Apoi mă întorc spre el și îl rog.

Întoarce-te, îi spun, întoarce-te și scapă-mă din zgomotul și furia asta orbitoare. Pune-ți iarăși tălpoaiele de piatră peste țară ; îngheață apele,

închide guri, leagă ochi și leagă-mă și pe mine, strâns, să nu mă mai pot risipi în patru zări. Mătură gunoiul nou și presară la loc gunoiul vechi, cu izurile-i râncede și cunoscute. Pune stăvilarele de lemn viiturii de vorbe, trimite-mă în temnița creierului, de unde cu atâta nesăbuință am fugit. Îmi lipsesc, bătrâne, ochii tăi seci, de mârlan dibaci și crud, hârâitul sinistru al vocii, mutra scroafei cu care conviețuiai, haita de tovarăși, ticăloși până la tandrețe. Izvoarele de ură care mi-au spulberat oboseala de a trăi. Dă-mi înapoi cărțile, singurătatea, risipa anilor. Aruncă-mă în margine, ca să mă pot ghemui din nou în centrul ființei mele. Pe mine, mie, redă-mă.

Nu răspunde niciodată. Privește volutele roșii, galvanizat de ură și dispreț, murmură ceva de neînțeles și dă din mână. Într-un târziu, focul moare și ei pleacă, se pierd în beznă, un moșneag cu părul vâlvoi și pulpanele paltonului fluturând, înconjurat de tineri cu fețe livide.

## Cerul gol deasupra noastră

O Românie de coșmar pare să se reverse din paginile ziarelor. Crime, violuri, perversiuni, sinucideri, jafuri, tâlhării la drumul mare au ajuns piesele de rezistență pentru destule publicații. În fața unui astfel de fenomen, cel mai lucrativ este să deplângi aburos bunele timpuri și moravuri ceaușiste și să vituperezi de la etajul XI, cu legitimă indignare, presa, care se încăpățânează să nu pună în lumină fapte de muncă și viață. Iar cel mai neprofitabil, nespectaculos – să cauți să înțelegi și să încerci să explici.

În prima aproximație putem observa că astfel de evenimente existau și înainte de ’89, în mai mică măsură, poate și insuficient, dacă nu deloc mediatizate. Deci, nimic nou. Într-o a doua însă, apare cel puțin un aspect cu totul nou : frecvența neobișnuit de ridicată a crimei, violurilor, jafurilor, ba chiar perversiunii, între membrii aceleiași familii. Tați care își violează fiicele, fii care își omoară părinții și viceversa. Aceasta este o cucerire autentic postrevoluționară. Trei ar fi cauzele direct identificabile ale acestui fenomen.

Mai întâi, erupția instinctului proprietății, multă vreme anesteziat de comunism. Sub dictatură, nici chiar nomenclaturiștii nu puteau avea sentimentul adevărat al proprietății : știau foarte bine că, dacă se schimbă camarila și ies din cărți, pierd, fără să poată zice cârc, totul, de la vila din Primăverii

până la accesul la un salam cu mai puține zgârciuri. Ce să mai vorbim de marea masă, care mai mult de un automobil și o casă – cu drept de a fi lăsată moștenire doar o generație – nu prea aveau ce să adune? Acum, au apărut pământurile, casele în proprietate ereditară, firmele... există ceva de pierdut sau câștigat. Și astfel, un tată ajunge să-și izbească fiul, încă sugar, cu capul de tocul ușii și să mârâie printre dinți: „Ăsta să mă moștenească pe mine, da?!”.

Apoi, prea ușor am uitat că în ’68-’70 a venit pe lume acea generație pe care o numim „decreței”. Mulți, foarte mulți dintre acești copii nu au fost doriți. În special printre oameni de condiție modestă, care n-aveau relații și mii de lei ca să plătească un chiuretaj, venirea lor pe lume a fost privită ca o pacoste. De la început relațiile părinți-copii au fost în aceste cazuri alterate, intrând într-un cerc vicios inițiat de părinte și continuat de copil (care acum are douăzeci și ceva de ani) până la ura de moarte. Cu extraordinara sa capacitate malignă, comunismul a pătruns până-n nucleul celulei sociale, familia, modificându-i metabolismul.

Însă dincolo de acești factori și catalizându-i violent, se află cerul tranziției. Comunismul a sufocat în bună măsură biserica, instaurând însă, în schimb, o altă religie, roșie, atee, dar religie. Apelul la benevolența secretarului general al partidului sau tovarășului prim de la județ, personaje înzestrate cu puteri de viață și de moarte, asemeni zeilor, ținea clar de la un punct încolo de metafizică, de exercițiul religios.

Nici o societate nu poate fi ținută în frâu numai prin poliție și legi. Trebuie să existe ceva deasupra,

ceva care să sufle în ceafa unui făcător de rău când nu-i nici un polițist prin preajmă. Or, mulți ridică ochii acum spre cer și-l descoperă albastru, înnorat sau cu stele. Cu o întărâtare ținând de granița omului cu animalul scăpat din lanț, vor să provoace destinul, să încerce dacă dumnezeii sunt morți. Cum ? Violându-și copiii, ucigându-și părinții, jefuindu-și prietenii.

Pentru cei mai mulți, legea morală din sine nu se poate întemeia doar pe cerul înstelat de deasupra noastră.

# Tâmpla spartă

Salve din automatele îndreptate spre cer. Un băiat în uniformă, în coșciug, în poziție de drepți. Din mâinile adunate pe piept lipsește parcă arma pentru onor. Albul legăturii trecute regulamentar pe sub bărbie, groapa întunecată din tâmpla stângă. Sergentul major Marian Căprioară pleacă în cer. Când pe ecran apar capetele celor doi țigani ucigași, pătate, bestiale, prietenul meu, care e departe de a fi inginer, sare din fotoliu: „Cristoșii mamii lor de baragladine! Ăștia trebuie rași, domnule! Terminați! Că dacă nu, ne termină ei pe noi...".

Tac. Ce-aș putea să-i spun prietenului meu? Nu sunt creștin din fire, nu întind și obrazul celălalt, așa că nu mi-ar displăcea să-i văd pe cei doi la capătul unor funii solide, cu limba pe rever. Nu de alta, dar s-ar da în felul ăsta și ceva de lucru agențiilor de presă care au transmis pesemne că țigan era Marian Căprioară, ca și ungurul Mihăilă Cofariu, și că a fost ucis de doi torționari ai poliției române. Și ar avea și de ce să se indigneze graseiat duduile de pe la feluritele comiții europene pentru minoritățile obijduite.

E greu de contrazis furia prietenului meu. Dincolo de tenta hazos-senzațională pe care a luat-o de la o vreme atitudinea presei vizavi de țigani, recte interviuri cu regele Cioabă pe prima pagină, relatări frenetice de la „Miss Piranda" sau prezentări de vedete ale lumii interlope, rămâne, statistic

vorbind, agresivitatea animalică, funciară, accentuată de ignoranță și izolare, a acestei rase. Nu cred că a-ți asuma acest adevăr înseamnă a fi rasist. Problema începe de la exclamația prietenului meu. Crima aceasta abominabilă va rămâne nu pe măsura pedepsită de confuza noastră justiție de tranziție – avocați, amânări, grațieri, cumulări de pedeapsă și parcă-i vezi liberi în câțiva ani pe domnii romi, mai ceva ca cepeexul, în vreme ce Marian Căprioară putrezește în pământ. Apare atunci, mai ales că este vorba de un om al legii ucis în exercițiul funcțiunii, soluția justiției „paralele”. Or, deși justificată în sine, deși ar fi împărtășită mai mult sau mai puțin explicit de mulți, aceasta conține un pericol imens. Pentru mine a fost stupefiantă în primă instanță insistența cu care au fost „zgâlțâiți” funcționarii guvernamentali americani, până la cel mai înalt nivel, pentru „prăjirea”, intenționată sau nu, a celor 80 și ceva de adepți ai lui David Koresh, care omorâseră în prealabil 4 polițiști. La urma urmei, mare pagubă, o bandă de criminali și dezaxați mai puțin... Apoi am înțeles. Așa a început, de-a lungul acestui secol sângeros, orice totalitarism – de la preluarea revoltei îndreptățite față de neputința statului de a sancționa pe măsură crime strigătoare la cer. Pasul următor: tentația mâinii forte. Apoi, înlăturarea organelor putrede și neputincioase ale democrației. De aici încolo, rămâne de văzut cine e țigan și cine nu...

Iată de ce pedeapsa pentru ucigașii lui Căprioară nu poate fi decât cea a justiției, așa amețită cum e și cum n-o mai putem lăsa să fie. Iată de ce trebuie să descurcăm cu stoicism acest nod gordian

al tranziției, pe care nu avem voie să-l retezăm, repetând gestul stupid al lui Alexandru Macedon.

Ceea ce nu mă poate împiedica să port multă vreme în minte chipul sergentului major Căprioară și să-mi imaginez cele două brute la capătul unor funii, cu limba pe rever.

# Separarea corupțiilor în stat

Atunci când se compară – mult prea des și anapoda – România cu țările din Vest, se repetă cu insistență că și acolo există corupție, desigur, dar că, datorită forței statului de drept și separației puterilor în stat, aceasta poate fi contracarată. Este, într-adevăr, o diferență notabilă, dar nu singura. Un factor important în dezvăluirea marilor cazuri de corupție, care pot ajunge, așa cum o demonstrează episodul italian în plină desfășurare, până la nivelul primului-ministru sau chiar la cel prezidențial – Brazilia, cazul Color de Melho –, nu este altul decât concurența. În statele dezvoltate, oricât de puternic ar fi un mafiot, există totdeauna cel puțin un concurent de „valoare” sensibil egală. Tot acolo, harta intereselor economico-financiare corespunde biunivoc cu una asemănătoare în plan politic. Anihilarea unei rețele de corupție la nivel înalt nu înseamnă neapărat victoria forțelor eticii și echității capitaliste, ci rezultatul de suprafață al înfrângerii zisei rețele în crâncena luptă de adâncime cu un alt rechin economico-financiar-politic. *Fiat justitia* poate consta deci în înlocuirea unui agregat coruptiv cu un altul, prin intermediul justiției și poliției, simple elemente de execuție – atunci când nu sunt în cârdășie și ele – amorsate și lăsate să acționeze când trebuie. În ceea ce ne privește, suntem încă departe, deși ceva progrese s-au făcut, nu numai de separarea autentică a

puterilor în stat, ci și de consistența și maturitatea fiecăreia dintre aceste puteri în parte. Dar și după ce vom atinge acest nivel – și-l vom atinge –, vom mai avea de luptat cu o altă racilă, cel puțin la fel de apăsătoare.

Cu excepții fără anvergură, avem în România de azi o rețea de corupție unică, transportată cu arme și bagaje din epoca ceaușistă în această perioadă a acumulărilor sălbatice de capital, din care nu lipsește decât Ceaușescu. Membrii ei, îi știm cu toții: foști securiști „subțiri", reprezentanți de camere de comerț, înalți funcționari bancari, activiști reciclați etc., care se cunosc foarte bine între ei. Este o rețea legată prin mii de fire invizibile cu forța politică conducătoare, unică și ea, stăpână neîntreruptă a vieții politice românești în condițiile unei opoziții de operetă.

Iată de ce declarațiile generalului Florică, climax al unui lung conflict desfășurat – aparent – între Garda Financiară și Poliție, nu trebuie decât să ne bucure. Este întâia manifestare a unui mecanism temeinic și eficient, care se zvârcolește sănătos la baza justiției, de fapt, o paradoxală pârghie nelegală, care acționează totuși, finalmente pozitiv, în statul de drept: capetele balaurului încep să se sfâșie unul pe celălalt.

Cu toate că ar fi trist ca până la urmă, parafrazând destinul lui Al Capone, un Trița Fănița să fie, în fine, condamnat pentru un matrapazlâc cu o garsonieră...

# Intelectualul ⊕ Politica

Se discută mult în ultima vreme, din varii unghiuri, despre relația intelectual-politică. Totuși, nimeni nu a pus până acum problema în modul riguros, matematic chiar, care cred că i se potrivește. Plusul în cerc ⊕ din titlu este un semn care definește în algebra logică funcția binară „sau exclusiv". Sau-ul disjunctiv, cu care suntem mai obișnuiți în vorbirea curentă, are o componentă de natura opțiunii în regim de echivalență, *exempli gratia* „după masă se poate bea apă sau vin"; ⊕ înseamnă exact negarea oricărei echivalențe, excluziunea reciprocă: „sau apă, sau vin". Aceasta este relația exactă dintre intelectual și politic (prin politică înțelegând, firește, exercițiul practic, nu meditația pe marginea ei). Intelectualul poate încerca (cu puțini sorți de izbândă) să devină politician; atunci încetează însă, conștient sau nu, să mai fie intelectual. Invers, tentația este din start sortită eșecului – un politician nu poate deveni niciodată un intelectual adevărat.

De ce stau lucrurile așa? Pentru că regulile care definesc aceste două tipuri de activități mentale sunt esențialmente diferite. Într-o confruntare intelectuală n-au nici o relevanță rasa, sexul, vârsta, mutra sau bolile avute în copilărie de cel care susține o idee. Important este în ce măsură ideea se dovedește adevărată sau falsă atunci când este supusă unei discuții raționale. În politică, noțiunea

de adevăr este practic exclusă. Chiar și atunci când apare, e tot o modalitate a falsului. Esențiale sunt toate cele de mai sus și multe altele, de pildă vocea. Una este să spună un intelectual „mâine este joi" și alta e s-o spună Adrian Păunescu – în cazul al doilea propoziția simplă poate suna ca o trâmbiță a Apocalipsei. *În politică, zece adevăruri spuse plat nu fac cât o enormitate formulată tușant, cu glas vibrant*. Pentru a se putea manifesta ca atare, un politician trebuie să dețină o anumită poziție. Pentru păstrarea acestei poziții se consumă mare parte din eforturile respectivului – restul rămâne, dacă rămâne, pentru scopuri politice propriu-zise. Un intelectual nu are nevoie decât de hârtie și creion.

În politică scopul scuză mijloacele. Pentru un intelectual, alegerea mijloacelor e o frământare chinuitoare, adesea blocantă.

Intelectualul se adresează creierului individului, politicianul – măduvei spinării.

Intelectualul e obișnuit să vorbească în numele umanității, politicianul calculează impactul discursului său asupra diverselor categorii din electorat.

În dialogul intelectual, viclenia e lipsită de sens, premisele fiind stabilirea exactă a sistemului comun de referință al discuției, pentru a evita monologurile paralele. În politică, falsele probleme, trucurile, divagațiile, ricoșeurile, diversiunile verbale, tragerea spuzei pe turtă sunt unelte de lucru.

Intelectualul nu se supune altei instanțe decât propria sa conștiință. Politicianul trebuie să țină seama, măcar teoretic, de disciplina de partid.

Mai pot fi enunțate destule antinomii de felul acesta, mie însă mi se par destule. Exemplele

concrete sunt la îndemână. Nu pot să închei fără a pomeni, legat de toate acestea, postura cea mai jalnică – un politician de duzină, ex-intelectual de marcă, străduindu-se să aducă în sprijinul noii sale imagini argumente care țin de ceea ce a realizat cândva ca intelectual...

# No comment

Consolarea preferată a scriitorului român de azi, care recepționează în plin loviturile tranziției, este „da, dom'le, dar, până la urmă, tot cărțile rămân”. Vorbesc de tipul de scriitor care refuză să se arunce în turbina gazetăriei, care nu ține pardesiul nici unui critic, care nu cultivă nici un grup de presiune din cultură, mulțumindu-se să scrie literatură și atât. Cu consecințele de rigoare – sărăcie, statut social incert, exasperare. Speranța recunoașterii ulterioare, fie și postume, este ceea ce-l ține în viață.

Din păcate, nu este decât o iluzie, ținând mai degrabă de logica basmului – cel tăcut, cuminte și harnic este până la urmă răsplătit, iar cel rău, gălăgios și flușturatic, pedepsit. Odinioară, a fi scriitor mai însemna ceva. Imagine video nu exista, mijloace de transmitere rapidă a informației în masă nu operau și chiar cărțile adunate în biblioteca lumii erau încă puține. În general, suma vectorilor informaționali convergenți în individ era suficient de redusă în modul ca să rămână loc și pentru ficțiune. Astăzi, România se cufundă în norul informațional care acoperă globul. Cantitatea de informație pe cap de locuitor crește dramatic, lăsând cu mult în urmă cantitatea corespunzătoare de brânză și, uneori, chiar compensând-o. Ritmul existenței pe plaiurile mioritice se accelerează de la zi la zi. Structura ocupațională se modifică, rezerva națio-

nală de timp liber scade vertiginos, acțiunea se substituie cu brutalitate contemplației. Cablat 24 de ore din 24 la o viață mondială care oferă totul de la scheci la tragedie, de la sonet la epopee, de la horror la feerie, trecând prin romanul de spionaj și povestirea SF, cetățeanul face alergie la fabulații. Îl înțeleg. Eu însumi rămân uneori, zeci de minute, cu ochii pe acele fantastice înlănțuiri de imagini *live* ale rețelei Euronews, anunțate prin titlul NO COMMENT. Ziua și locul de pe glob – după care se scurg imaginile ruandezilor prefirând mlaștina prin căni, doar-doar or apuca un strop de apă ; studenți sud-coreeni dând cu pietre și molotovuri în polițiștii apărați de scuturi translucide ; „Chalenger" plecând de pe rampă într-un nor de fum și flăcări ; femei longiline până la neverosimil, în costume de un erotism funebru, mișcându-se prin luminile unei stranii parade a modei în Taiwan. Omul-simbol al sfârșitului de mileniu nu ține în mână un stilou, ci o videocameră.

Dar chiar și pe terenul său, cartea, scriitorul creativ este bătut. Ce se vinde sunt memoriile securiștilor la pensie și ale fostelor lor victime, jurnalele politicienilor, stenogramele romanțate, pe de o parte, Sandra Brown pe de alta. Adică fie realitatea cu priză de împământare, fie maglavaisul sclipicios pentru masaj glandular.

Cine va sta să mai privească în urmă, când prezentul însuși, în chiar clipa nașterii lui, devine copleșitor și străin? Singura ta șansă ca să fii dezgropat, scriitorule, e să aibă nevoie de cineva ca tine vreo grupare politică la modă. Regatele oamenilor pier, regatul cărților rămâne, scria consolator, cu veacuri în urmă, Uluk Beg, pe peretele

observatorului său din Samarkand. Tristă nălucire, pier și oamenii, pier și cărțile, intrăm în conul de umbră al atotputernicului și devoratorului regat al clipei.

Firește, poți nimeri printr-un manual, ceea ce reprezintă calea cea mai sigură spre a nu mai fi citit cu adevărat de nimeni.

Așa că – dacă nu cumva hotărăști, înainte de a păși în posteritate, să arzi tot ce-ai scris, din scârba de a-ți ști rândurile la cheremul oricărui alfabetizat – nu-ți rămâne decât gândul la cei câțiva singuratici, sau poate unul singur, care se vor încăpățâna să te trăiască, citindu-te, dincolo de mormânt. Ceea ce, la urma urmei, e cinstit, dacă stai să te gândești, odată cu Tarkovski, că rostul artei e să miște sufletele, nu să creeze idoli.

# Începutul eternității

Tatăl nostru carele este în ceruri, Edgar Allan Poe, spunea că priveliștea cea mai mișcătoare cu putință este cea a unei femei frumoase moartă. Deși am iubit dintotdeauna riguroasele și sumbrele arabescuri imaginative ale „americanului neliniștit”, cu preferința aceasta n-am fost de acord ; emițând-o, Poe își disimula (obicei frecvent la marii creatori) propria natură. *Cel mai ciudat și dureros lucru din lume este moartea unei ființe inteligente și pașnice*, chiar dacă ea arată ca un manșon păros sau ca o bucată de cuarț. Cu atât mai mult când e vorba de un semen de-al nostru, cu o minte și un suflet cât lumea. Până în ultima clipă a extraordinarei sale vieți, sunt sigur că Isaac a gândit și a zâmbit. Încă o uluitoare răsturnare de perspectivă în saga cosmică a Fundației, încă un caz pentru palida și prea deșteapta robopsiholog Susan Calvin, încă o intuiție fulgerătoare a molcomului Elijah Baley, dublată de o acțiune asemenea a impecabilului său coechipier Daniel R. Olivaw. E mai ușor să mori, când spui și-asculți povești. Proiectat în spațiul veșnic al ficțiunii, în sfârșit identificat cu lumile sale, Isaac Asimov își ocupă jilțul ce îi era rezervat în galaxia marilor născători ai literaturii. Pentru că oricât de „bine” ar scrie nu știu ce textualist, deconstructivist sau postmodernist, în memoria umanității rămân un Cervantes, un Dumas-père, un Anderson sau un Bradbury, adică tații de povești

și personaje. Fie și dacă ar fi lăsat oamenilor numai cele trei legi ale roboților (1. Robotul n-are voie să pricinuiască vreun rău unei ființe umane sau să îngăduie, prin neintervenție, să i se facă rău. 2. Robotul trebuie să se supună comenzilor omului, dar numai atunci când nu contrazic legea 1. 3. Robotul trebuie să-și apere existența, dar numai atunci când nu contrazice legea 1 sau 2.) Asimov ar fi fost hărăzit neuitării.

Oamenii nu trebuie să trăiască veșnic. O vorbă a astronauților americani zice așa: „You live only once, but, if you live right, it's enough". Isaac Asimov ne-a arătat de ce și cum va veni Sfârșitul eternității. Pentru el, acum, e începutul.

# Harul și darul

Există pe lume artiști buni, talentați, extraordinari. Marii creatori, puținii, alcătuiesc însă o specie cu totul aparte. Unul din semnele lor distinctive este reacția față de eșec. Și nu neapărat față de eșecul în sine, care poate fi cu totul relativ – o operă respinsă sau ignorată la un moment dat poate, altundeva și mâine, să-și găsească publicul –, ci față de pura și simpla ratare a comunicării, abstracție făcând de cauzele acesteia. Un mare creator nu pune, nu poate să pună asta pe seama receptorului. Nu poate disprețui pe cine nu poate cuceri. Conștient că este doar un slujitor al Divinității, care i-a dat un har, o povară de care trebuie să se elibereze în scurtul răgaz al vieții, și nicidecum un dar, aducător de bucurie, condiția lui este aidoma celei a misionarului printre sălbatici – fără arme, fără mânie, trufie sau teamă, având ca singur scut ofranda forței sale lăuntrice, gata oricând să-i binecuvânteze pe cei care-i sfâșie măruntaiele. Pentru că ei sunt de-acolo, iar el vine din altă parte, nechemat în pustie.

Pentru că toți cei pe care reușește să-i zguduie îl ajută, în același timp, să se salveze pe sine.

Îi este îngăduită doar, uneori, durerea. Disperarea că ultimul mâncător de semințe de la galerie îl fluieră, dorința fierbinte de a-l clinti și pe acela din zeflemeaua lui.

# Sfârșitul iluziei

De câțiva ani încoace, scriitorii români se amăgesc. Își tot fac curaj unul altuia : „Toată vânzoleala asta o să se termine odată și odată. Lucrurile se vor așeza”. Dar vânzoleala nu se termină și lucrurile se izbesc din ce în ce mai tare unele de altele, până crapă. Asigurările liniștitoare nu sunt îndreptate, de fapt, spre viitor, dar sunt speranțe, poate subconștiente, în întoarcerea unui trecut mort și îngropat.

Vânzoleala – fără răgaz, sălbatică, hohotitoare – este și va fi modul de viață în anii care ne-au rămas din acest mileniu. Iar literatura, chiar în formele ei cele mai transfigurate, nu poate fi până la urmă prea departe de viață. Trebuie să avem tăria de a deschide ochii și a privi în jur : decembrie ’89 a însemnat pentru câmpul literaturii române o explozie termonucleară.

S-a spus că literatura română de dinainte de ’89 este un deșert. Fals : literatura română de după ’89 este un deșert postatomic, cu umbre calcinate, nisip vitrificat și arbori chirciți. Focul atomic nu alege : distruge totul, de la stejarii bătrâni până la pădurea tânără. După părerea mea, cu câteva excepții, care nu vor face decât să confirme această sumbră constatare, scriitorii afirmați înainte de ’89 nu mai pot avea nimic esențial de spus de-acum înainte.

Unii au măcar meritul de a fi încercat : Dumitru Radu Popescu a produs una sau două piese de teatru, ca să zic, jalnice, lui Fănuș Neagu i-am citit o nuvelă în care demonstrează limpede că nu

pricepe cum de Revoluția nu poate avea nimic de-a face cu fioriturile fănușnegiene, Radu Cosașu este autorul unui ecou inutil (*Mătușile din Tel-Aviv*) la Cosașul de mai demult, Ana Blandiana a exhibat un *Sertar cu aplauze*, în mare parte neconvingător, Nicolae Manolescu scrie din ce în ce mai prost, consolându-se în schimb cu statutul de „veteran al luptei anticomuniste", Nicolae Breban ne-a dăruit un roman (*Pândă și seducție*) aproape la fel de stupid ca *Drumul la zid* ș.a.m.d. Alții, mai prudenți, își reeditează succesele de altădată : Petre Sălcudeanu, George Bălăiță, Ileana Mălăncioiu, Andrei Pleșu... Augustin Buzura tace, Ștefan Bănulescu idem. Marin Sorescu e ministru. Eugen Barbu e mort. Mircea Dinescu își completează studiile.

Dacă în zona generațiilor '60 și '70 se mai zărește câte ceva, în zona „optzecistă" e prăpăd : Mircea Nedelciu, Cristian Teodorescu, Sorin Preda, Hanibal Stănciulescu, Nicolae Iliescu, George Cușnarencu, Florin Iaru *et comp.* pur și simplu nu se mai văd. Mai oferă oarece motive de speranță Cărtărescu, Cristian Popescu, Stratan.

Aș vrea să fiu bine înțeles : nu e vorba aici de „criza culturii", atât de des trâmbițată, ci, în mod precis, de o criză a literaturii. Formele de artă care nu depind ombilical de măduva cuvântului – pictura, muzica, regia de teatru sau film, actoria etc. pot să se dezvolte și chiar o fac. Textul este însă foarte grav afectat pe întreg teritoriul României. Nu numai supunerea, dar și rezistența îndelungată în fața unei dictaturi te deformează iremediabil.

Firește, asta nu înseamnă și moartea literaturii române. Doar că – și simt pe propria-mi piele cât de dur și trist e ce spun – cei care îi vor asigura viitorul au acum sub 35 de ani și sunt în mare parte necunoscuți.

# Să vie heghedușii!

Într-un articol publicat în revista „Arc” nr. 1-2 (9-10) 1994, pe care mă simt de-a dreptul fericit că am reușit să-l provoc, d-na Magdalena Bedrosian introduce un concept care exprimă cu mare acuitate și acuratețe sentimentul difuz, dar intens, care mă stăpânește în ultima vreme când scriu despre peisajul cultural românesc: libertatea negativă. Pasajul, memorabil, trebuie reprodus în întregime: „Pentru că scrii, exiști, tinzi spre limita de sus a posibilităților tale în măsura în care știi că te privesc și te judecă alți cinci, șapte sau șaptesprezece asemenea ție, în ochii cărora vrei să dai dovada propriei excelențe. Or, articolul lui Cristian Tudor Popescu mărturisește eliberarea de această relație constrângător-benefică. E ca și când cei buni ar fi încetat brusc să existe, nu doar prin ceea ce încă nu fac, dar și în ceea ce au făcut, precum niște biete obiecte inerte, dezafectate, despre care se poate vorbi oricum. Tonul, tonul articolului vădește această stare de libertate negativă, pe care am resimțit-o și eu (din alte pricini decât Cristian Tudor Popescu și față de alți oameni) și pe care nu mi-am dorit-o. Pentru că în mijlocul ei, ca în ochiul mort al ciclonului, nu mai poți scrie bine nici tu, când alții nu scriu bine, nu mai poți trăi bine nici tu, când alții nu trăiesc bine. Am putea redeveni unii pentru alții acel public exigent și constrângător care te obligă, care nu-ți dă sentimentul că

ai rămas singur". Fără acest diagnostic al d-nei Bedrosian n-aş fi avut puterea să mai scriu rândurile de faţă, încă un articol „confuz şi patetic", cum frumos zice dl. George Bălăiţă.

În *Sfârşitul iluziei*, textul la care se referă d-na Bedrosian, într-adevăr un soi de bocet fredonat, întrucât nu ştiu cuvintele şi nici fanfară n-am avut, făceam un fel de priveghi de unul singur al înnoirii creative a scriitorului român în tranziţie. Una din posibilele replici ar fi fost şi aceasta : e adevărat, nu mai scriu, dar se implică politic şi administrativ, nu poţi să le interzici, dimpotrivă, sunt de admirat pentru asta, nu ? Nu. Dacă la nivelul creaţiei se mai pot aduce contraargumente (5 ani e prea puţin ca să ne pronunţăm, au apărut şi lucruri bune etc.), la cel politic-administrativ nu e decât tăcere. O tăcere încărcată de vinovăţie, în ciuda nesimţirii celor cufundaţi în ea. Iese la iveală, în cazul multora taxaţi drept „oameni de cultură", un sentiment autentic şi profund, de care cu greu i-ai fi putut bănui cu câţiva ani în urmă : *dispreţul faţă de cultură*. Vezi astăzi poeţi, actori, critici, dramaturgi, pictori, cu toţii de valoare, ocupând fotolii de miniştri, deputaţi, directori şi comportându-se ca şi cum întreaga lor existenţă culturală n-ar fi fost decât o etapă inferioară, un stagiu care trebuia traversat pentru a accede la împlinirile serioase, adevărate : ministeriatul, directoratul, deputăţia... Singurele momente când se mai face apel la trecutul cultural glorios sunt acelea în care matrapazlâcurile sau gafele realizate în noile posturi trebuie cârpite repede cu ceva. Aidoma promovaţilor din anii '50, care-şi urau în secret originea sănătoasă, anvizajând un ideal burghez, dar se

ajutau imediat cu dosarul atunci când o făceau prea de oaie... Disprețul acesta are și o componentă activă, ceea ce e cu adevărat teribil. Un pictor (repet, nu vorbesc decât de inși cu valoare artistică), ajuns director de muzeu, nu mai are altă preocupare decât cum să ofere mai multe spații de patrimoniu protocolului de partid și de stat. Un poet și dramaturg, un critic, ajunși miniștri, dau instituțiile de cultură legate în mâna sinistrului cuplu Cosmâncă-Hidegcuti, care se va vedea foarte curând ce are de gând să facă cu ele. Un actor, ajuns director general, lovește fără să clipească în interesele propriei bresle. Iar parlamentul e plin de oameni de cultură care, absorbiți de politicalele supte cu nesaț pe hol și la bufet, n-ar mișca un deget pentru cultură. Cât despre cei care au apucat să smulgă un post de atașat cultural, odihnească-se în pace.

S-a spus că prin cultură s-a făcut rezistență împotriva dictaturii. Se poate spune, la beție, și că s-a câștigat războiul. Dar n-am bănuit niciodată că în spatele dictaturii așteaptă un adversar mult mai flexibil și feroce, care te strivește prin tine însuți. Oamenii de cultură au pierdut, în marea lor majoritate, bătălia cu libertatea.

Culturnicii de odinioară, suzănicile, dulăii, heghedușii, erau și ei buni la ceva : îi apărau pe artiști de ei înșiși. Auzind deci, că la Ministerul Culturii a fost reactivat celebrul Ladislau Hegheduș, unul din pilonii clădirii de-a lungul timpului, nu pot să zic decât – și puneți dumneavoastră ce vreți în această exclamație : „Să vie heghedușii !”.

# Literatura cărților de vizită

Înainte să-și dea duhul, Cioran a apucat să ne comunice o constatare esențială : sunt din ce în ce mai puțini cei care reușesc să nu publice cărți. Prin iarna '93-'94, afirmam că literatura română a fost pulverizată de o explozie atomică. Dârdora editorială a momentului pare să mă contrazică. Toată lumea publică : memorii politice, la 40 de ani – Adrian Severin și Doru Viorel Ursu (Churchill, mai puțin prompt, le-a scris la o vârstă mai înaintată), Maxim Berghianu – poeme, Peter Sragher – idem, Nicolae Breban – cărămizi, Marius Tucă – somnifere, Mioara Cremene – aberații, Andrei Pleșu – agende, Mircea Cărtărescu – un roman rezidual, Ștefan Mitroi – poezetărie, Ion Iliescu – opere alese prin vot ș.c.l., ș.c.l. Nu mai vorbesc de hoardele inșilor de vagi meserii, care-și publică opurile în „edituri" încherbate de ei înșiși. Toate starurile socio-profesionale par atinse de această febră hemoragică : popi semianalfabeți, gazetari care scriu cărți pentru că n-au fost în stare să scrie o știre ca lumea, teveriste ieșite de pe afiș, care vor să compenseze într-un fel menopauza, liceene corigente, ștabi comuniști trași pe dreapta, polițiști cu tupeu, doctori de cai, merceologi care se cred Shakespeare.

Odată volumul tipărit, algoritmul de urmat e simplu : niscai prieteni pe la presă, care să-ți dea o copertă și o însemnărică la gazetă, se mai găsesc, poate și cineva la Actualități care să semnaleze

„acest veritabil act de cultură” înainte de anunțurile mortuare, mai faci și o lansare la librăria Sadoveanu, mobilizând familia și neamurile, și gata. Nu mai ești Popescu. Ești cunoscutul scriitor Popescu, care are operă, ce mama dracului, nu ca alți impostori.

Dacă citește careva ce-ai publicat, e o întrebare secundară. Pagina cea mai importantă a cărții tale nu e nici prima, nici ultima, e coperta interioară. Dacă coperta IV e rezervată pentru ce zic despre tine niscai nume literare pe care le-ai fericit cu un portbagaj de produse, un credit bancar sau o extracție dentară peste rând, coperta II e pentru dedicații. În fapt, cartea e un appendix la dedicație. Aia e baza. În loc să-ți faci cărți de vizită, îți faci cărți.

Și, la urma urmei, cât o să mai tot citim cărțile altora ? Ele, oricum, nu pot fi decât copii palide ale cărții perfecte, absolute, ideale, care este cartea scrisă de tine. Se profilează un sistem literar *self-consistent* al viitorului, tu scrii, tu citești, fără distorsiunile pe care le pot provoca publicul sau criticii.

Natura însă este esențialmente paradoxală : grafomanul frenetic și geniul literar au întotdeauna puncte de contact. Omonimul meu, Cristian Popescu, poetul, care face parte din a doua categorie, părea parcă întristat când auzea că s-au mai vândut câteva exemplare din *Arta Popescu*. Deși sărac lipit, îl sâcâia gândul că orice ipochimen care plătește își poate arunca ochii pe rândurile lui, adunate în ani, din secrețiile vieții scurse. Cartea era pentru el o alcătuire organică, de care îi venea greu să se despartă.

O posibilă împărțire a oamenilor în două categorii : cei care scriu pentru a se citi pe ei înșiși și cei care nu scriu din sila de a fi citiți de ceilalți.

# Extremiști cu suflet de chelner

Deunăzi, un coleg a scris un articol dens, documentat, îndurerat. O probă de profesionalism la cald. Un text pe care poți să-l aprobi din toată inima sau să-l respingi cu furie. În replică, sobolul spelb n-a avut a-i zice colegului meu decât: „Ei, cred că din articolul ăsta ne-am prins de unde-ți faci tu rost de documente...”

Frază memorabilă, devastatoare, care ne așază într-un ridicol desăvârșit pe noi, „apucații” gazetari culturali de la „Adevărul”. Carevasăzică, aducem în luptă argumente, arborăm principii, ne batem pentru idei, pentru mize naționale. Poate avem dreptate, poate greșim. Oricum, pentru gașca de culturnici fripturiști asta n-are nici o importanță. În vreme ce noi ridicăm sabia, înfoindu-ne în creastă ca niște pupăzoi idealiști ce suntem, ei chibzuiesc gospodărește de unde să ne tragă preșul. Aceasta este tehnica eschivei cu atac la gleznă, tehnica luptei tăcute de cabinet, cu lovituri numai sub centură, pe care o posedă la un înalt nivel toți cei care au mucezit decenii pe coridoarele puterii roșii. Ea este cu atât mai eficientă, cu cât acești demoni bicisnici și-au extirpat de mici orice pornire de a lupta în numele unei idei – împlinirea lor existențială supremă e „să se țină în șa”, chiar dacă pentru asta trebuie să sfărâme totul în jur.

Și, de cele mai multe ori, reușesc. Un singur cusur au victoriile lor : sunt de o sterpitudine desăvârșită. Nu le aparțin decât lor și n-au nici un strop de posteritate. Dar ce sunt toate acestea pe lângă o icră și o măslină, clefăite, chiar și mai la coada mesei oficiale, de Ziua Națională... Oricum, mie nu-mi mai rămâne decât să tânjesc după o luptă, fie și sângeroasă la propriu, cu fanaticul unei idei, fie el comunist, legionar sau fundamentalist islamic. De extremiști cu suflet de chelner sunt sătul.

# Adevărata cenzură

O zonă comună, o imagine subînțeleasă, unește toate luările de cuvânt virtuos-amenințătoare la adresa presei. „Gazetarul”, în viziunea avansată de indignatul de serviciu, este un ins fără pată și prihană, pătruns de înalta sa misiune, disprețuitor de cele lumești, trudind prăbușit peste clapele mașinii de scris, din zori până-n calandru, la întronarea adevărului și dreptății în România și pe mapamond. Carevasăzică, într-un stat în care politicienii sunt cum sunt, în care oamenii de afaceri fac ce fac, în care organele funcționează cum funcționează, de la gazetar se așteaptă să fie un fel de Robin Hood al pădurilor transformate în hârtie. Frumos, ba chiar înălțător.

Un singur mic defect are acest breslaș minunat : acela că nu prea există. El reprezintă un panou extras direct din galeria „omului nou”, dublul nostru eteric, care ne-a însoțit vreme lungă chiar și la toaletă. Ceea ce ne oferă în realitate peisajul actual al presei este diferit și divers din punct de vedere, să zicem, chinologic, dacă tot se spune că presa este câinele de pază al democrației. Există, mai întâi, lătrăii, roșcați, agresivi și lași, care vor duce cu ei în groapă convingerea sedimentată în ani putrezi că superlativul „seriozității” pentru un gazetar este să slujească vitejește stăpânul aflat în funcție. Transferând, bineînțeles, cu un firesc cuceritor, zisa vitejie în uzul următorului stăpân care

moștenește pușca. Urmează ogarii, câini de vânătoare iuți și eficienți, care știu să hărțuiască prada indicată primind în schimb răsplata ; dacă aceasta nu corespunde, ogarul se transferă la vânătorul care dă mai mult, indiferent ce pană poartă la pălărie. Mai sunt buldogii, câini devotați, care nu înțeleg prea bine ce fac și la ce e folosit ce fac, dar, dacă stăpânul le zice „Șo pe el !”, numai o injecție specială le mai poate descleșta fălcile din pulpa respectivă. Hienele sunt cei care și-ar ucide mama ca să facă o știre de senzație. O categorie aparte și rară o reprezintă lupii singuratici, specie nedresabilă, imprevizibilă în reacții, atacând tot ce le iese în cale, chiar și feline mari.

Păi, asta aduce a junglă. Și chiar este : cu mlaștinile, cu miasmele, cu atmosfera ei sufocantă, plină continuu de țipete și fluierături. Dar jungla aceasta a presei este un sistem dinamic, evoluând liber. Înainte de ’89, acest sistem era cvasistatic, supus unei cenzuri ideologice care îngheța aproape totul. Acum e vorba de o cenzură distribuită, o cenzură patronală, pe fiecare publicație în parte, întrucât în spatele fiecăreia s-au coagulat sfere de interese economico-politice. Există, deci, gazetari care înjumătățesc, care deformează, care „orientează” comandat adevărul, sau care mint, pur și simplu, cu nerușinare. Există patroni care plătesc miliarde pentru a avea un ziar în unicul scop de a crea o perdea de fum când sunt atacați. Dar există și ziariști care nu au alte unelte decât pixul și conștiința proprie – mulți-puțini, câți or fi, nici cea mai puternică mafie economico-politică nu îi va putea vreodată desființa.

Gazetarul român (ca și cel de aiurea) este un om. Cu slăbiciunile, cu viciile, cu trădările, ba chiar cu bolile lui. Dar presa română, în globalitatea ei, în sistemul de concurență sălbatică, dar naturală, funcționează – nu neapărat pe căi morale, deci – în sensul reabilitării moralei, dreptului, a echității, prin aflarea adevărului.

Astfel că un analist poate obține, filtrând, mediind și corelând ceea ce oferă principalele publicații românești, o imagine suficient de apropiată de adevăr a realității, dincolo de cenzura grupurilor de interese.

Iar cenzura finală, adevărata cenzură, care funcționează fără greș în condiții de libertate a presei, este opțiunea cititorului, pe care nimeni nu-l poate obliga să citească și mai ales să cumpere o publicație. Este singura cenzură de care mă tem.

# Cultura fără ură

Sinistru mai arată lumea zișilor „oameni de cultură” privită de aproape! Și nu vorbesc de inșii de cultură și odihnă, ci de cei care realmente acoperă valoric sintagma. Ca un făcut, nu e unul să nu ascundă în el propria sa machetă, redusă la scară, zbârcită, contorsionată, malignă, radiind din zeci de plăgi. Actuala împărțire în „disidenți” (de mai nouă sau mai veche extracție) și „oameni ai puterii” are tot atâta relevanță cât clasificarea îngerilor sau a dracilor. În fapt, este vorba de un bloc compact de miniaturi umane hidoase, pentru care sistemul ceaușist a fost oarecum o binecuvântare, făcându-i să pară, în ochii oamenilor obișnuiți, mult mai nobili, mai dedicați spiritului decât în trista realitate.

Problema este: ține asta de o legitate care prevede însoțirea inteligenței culturale de invidie, perfidie, meschinărie, oportunism, lihtis? Sau e vorba doar de o gigantică proliferare istorică, dar în cazuri particulare? Corectă mi se pare prima variantă, dar continuu, totuși, cu încăpățânare, să cred în cea de a doua, pentru că există, în chiar această lume, și talent fără pizmă, forță fără mitocănie, finețe fără lașitate, cultură fără ură.

Ceea ce nu mă împiedică, asemenea lui Cioran, care nici el nu e mai bun decât alții, să tânjesc după un cioban analfabet.

# Ultima soluție

Pe măsură ce timpul trece se vede tot mai limpede că șansa sau măcar speranța scuturării societății românești de cârcăiecii reci și alunecoși ai trecutului se stinge. Înviorați, voioși, aceștia își freacă antenele, se înfoaie, își înfig ventuzele adânc, într-un țesut flasc, străbătut uneori de fiori de plăcere în vreme ce e golit de sânge. Departe de a se fi încheiat, Era Ticăloșilor își urmează curgerea noroioasă. N-am reușit să aruncăm nimic pe mal. Vechile năravuri, revopsite la iuțeală, ne năpădesc în valuri. Până în decembrie ’89 am stat în genunchi, cu o placă de fontă pe creștet, acum stăm în picioare cu placa tot acolo. Am tot strigat „Jos comunismul”, dar oamenii au rămas aceiași. Acum, când am câștigat libertatea de a alege și a ne manifesta liber, n-am reușit ceva mai bun decât să umplem ecranul televizorului cu tot felul de fonfi, flecari, găgăuți sau gușați. Acum, când avem libertatea inițiativei, ticsim țara cu găinării, distrugem ce-am construit cu propria noastră sudoare, facem „afaceri” iresponsabile până la demență. Am dorit atâția ani să vedem odată deschise porțile uriașei pușcării care devenise România și acum, conform matematicelor, necruțătoarelor legi ale contactelor între civilizații, primim în cap un șuvoi de lături, atât din Vest, cât și din Est.

Există totuși o soluție, o speranță? Da, ultima și singura. Trebuie să ne rugăm timpului să ne

înghită mai repede, să ne reducă mai iute la tăcere, să bage generațiile noastre otrăvite în pământul patriei, unde și din hoiturile ticăloșilor pot răsări flori și crește grâul. Alte structuri, alte reacții, alte moduri de a gândi și a fi nu sunt posibile decât cu *alți oameni*. Cel care, cu puțin înainte de a muri, sau a fi ucis, a simțit toate acestea cu butucănosul său organ moral, propriu numai marilor creatori, a fost Marin Preda. Nu există alt omagiu pe care să-l putem aduce celei de-a 70-a nașteri a Scriitorului, decât re-citirea.

„Să zicem că două mii de ani credința Nazarineanului ne-a cutremurat conștiințele, și încă ni le mai cutremură, dar ce îl determină pe Platon să creadă că moartea nu e sfârșitul a tot? (...) Am spus în clasă, după ce dădusem de pasajul lui Platon: Dacă e să fim nemuritori împreună cu domnul subdirector Lațcu, dacă adică și sufletul lui e nemuritor, prefer să ne mănânce viermii pe amândoi și nemurirea să înceteze”.

# De la Köln la Voroneț și retur

Sfânta treime din inima oricărui oraș vest-german : Hauptbahnhof, Kirche și McDonald's, adică gara, biserica și acele restaurante automate în care poți să mănânci cartofi prăjiți și o chiftea jupuită, ascunsă într-o chiflă. După ce am trecut prin prima și al treilea, mă îndrept spre Dom cugetând la hamburgherul din stomac ca la un exemplu tipic de căpșunism american : n-are importanță dacă o mâncare e bună, dacă o femeie e într-adevăr frumoasă, dacă detergentul „Vis frumos" spală mâna pân-la os, important e câți bani poți să investești în reclamă. Însă nu poți să plimbi prea mult prin cap astfel de gânduri în preajma Domului – mai devreme sau mai târziu, un frison interior îți reduce spre zero ironia din sânge. Se zice că într-o biserică pronaosul și naosul sunt cămările timpului, iar altarul – locuința eternității ; la Domul din Köln, altar e și Piața din față, împestrițată de toate rasele Terrei. Chiar și în acest toi de vară boreală, un frig adânc, mineral răzbate din zidurile măcinate de ploaia neagră a secolelor scurse, din verdele radioactiv al pajiștilor coclite de pe trupurile sfinților. Notre Dame din Paris e chiar o damă, corpolentă și de treabă, pe lângă zvâcnetul împietrit al acestui zgârie-cer, zvelt și nemilos, cu turlele ascuțite până la neființă. Purtasem cu mine până aici, într-o celulă de falsă memorie, simbolul, de o severitate greu respira-

bilă, al unghiului palmelor apropiate în rugăciune. „Uită-te atent la Diavol”, îmi spunea, lângă zidul Voronețului, într-o zi din deșertul anilor ’80, un teolog tânăr, pe care nu l-am mai întâlnit niciodată, „îl vezi, are coarne și coadă, dar e chiar simpatic, pare un șmecher cu care poți să cazi la învoială. E dracul domestic al lui Dănilă Prepeleac sau, mai degrabă, al lui Stan Pățitul. Gândește-te acum la cel de pe Capela Sixtină, e o creatură îngrozitoare, e însăși Satana, emite o cruzime rece, de ofițer SS. Uită-te și la panta lină a acoperișului, la turlele rotite domol ale Voronețului ; nu-i așa că nu seamănă deloc cu asprimea săgeților Goticului ? Aici, la noi, Dumnezeu e mai aproape de pământ”.

Intrând în Dom, înțelegem că Dumnezeul românesc mai are o însușire : e viu. Pentru că aici, printre măștile de piatră cenușie ale prelaților și cavalerilor închiși în sarcofage, printre Cristoșii de ipsos, colorați și plângăreți (ce prostie, să ți-l închipui pe Iisus plângând), în sunetele unei slujbe ținute nu de un sobor, ci de un pluton de preoți impasibili, descoperi că Dumnezeu e mort și că leșul divin, inalterabil, apasă totul. Ies repede, cu un gust de mădulare pietrificate în gură.

Eminescu, un poet „scund și naționalist”, după cum se exprima deunăzi un critic „dezinhibat”, simțea dureros cum îi crește timpul în urmă. Domul te face să simți, la fel de dureros, cum îți crește timpul înainte : curând, ca o bătaie de pleoapă sau ca o adiere, nu vei mai fi ; crucea ta de lemn a și căzut, putredă de vreme ; pe locul cimitirului s-a construit o pistă de aterizare pentru avioane grele ; seara târziu, o năpârcă tânără își târăște solzii pe beton. Iar Domul din Köln va fi la locul lui, neclintit,

sfidător, indestructibil. Afară doar dacă ceea ce n-au reușit bombardierele aliaților în cel mai recent război mondial vor reuși porumbeii: găinațul lor mușcă din piatră mai lacom decât acidul.

În dreapta, spre Muzeul Ludwig, niște sfori întinse între stâlpi pe care sunt agățate cartoane; fiecare scrie ce îl taie capul, în toate limbile – război și pace, Gorby, Tien-An-Men, Mururoa, Jos comunismul, Arriba España (vechiul salut al fasciștilor spanioli). Într-un colț, un american: „ce plictiseală. Cred că o să mă duc să beau o bere". Îmi zic că n-ar fi tocmai rău să-i urmez exemplul. Și, totuși, după câteva sute de metri, întorc capul, sâcâit de un gând vechi: oare Evul Mediu n-a fost cea mai pasionată căutare a supraomenescului din istoria umanității, în vreme ce Renașterea a însemnat o întoarcere la bălăceala mulțumită în granițele umanului?

# Blestemul Faraonului

Motto: *În fiecare neica Ion*
*Zace câte-un Champollion*

O mochetă imensă, verde ca o pajiște a cerului. Stoluri de bărbați în veșminte albe, tânguindu-se cu ochii pironiți în gol, antrenați într-un legănat continuu, mecanic. Câte un singuratic, în djelabaua cenușie de toate zilele sau chiar într-un impecabil costum european, tolănit într-o rână, la baza câte unuia din stâlpii care susțin bolta monumentală. Aceeași privire goală, fără obiect. Mătănii prefirate absent și, în plus, tăcerea. La margine, chiar lângă perete, întinși fiecare pe covorașul său, niște „clienți permanenți", oameni care vizibil nu au alt acoperiș decât moscheea. La ieșire, fără să calce pragul, stau și sporovăiesc femeile, așteptându-și bărbații. Într-o încăpere alăturată, un soi de colibă din pietricele smărăldii și fier forjat iradiază o lumină verde, molcomă, făcându-te să te simți ca în țara Oz. Cei care înconjoară mormântul sacru al imamului Hussein stau cu ochii închiși, cu brațele așezate pe bara despărțitoare, cu palmele în sus, ca sinucigașii după ce și-au tăiat venele.

Pentru ei, tu nu exiști. Nici tu, nici lumea în ce are ea mai urlător și trist.

În marea moschee Hussein din centrul orașului Cairo am înțeles că poți, ca ghiaur, doar să înțelegi Islamul, nu să-l și percepi cu adevărat vreodată. (Intuisem asta în munții calcinați de lângă Marea

Moartă, dar atunci eram mai tânăr și era război.) Iar Islamul, potrivit credinței nestrămutate a musulmanilor, e pretutindeni, nu-i neapărat nevoie de o moschee, e bun și cerul de deasupra Saharei.

Am văzut câteva din marile deșerturi ale globului. Nici unul nu seamănă cu Sahara. Prin Gobi, prin Takla Makan sau Kâzâlkum, mai zărești câte-un jnepeniș prizărit, o mlaștină sărăturoasă, niscai stânci sfâșiate, o crevasă, un deal, ceva. În Sahara, întinderea gălbuie, vălurită de dune curbate fin, este pur și simplu nemărginită, irevocabilă, copleșitoare. Îți închide toate orizonturile. Este adevărul absolut al Entropiei. Aici poți să conștientizezi ridicolul tragic al existenței umane; nu numai solidaritatea de familie, grup sau rasă, dar nici măcar cea planetară, nici înfrățirea cu șobolanii, mormolocii și toate bacteriile nu înseamnă, matematic vorbind, nimic în fața Nimicului, care e adevăratul și nepăsătorul rege al Universului. Am ridicat un pumn de nisip. Era fin ca făina sau cenușa. Oricât l-ai fi strecurat printre degete, nu puteai să-i distingi unitatea primară. M-a cuprins o amețitoare senzație de vomă.

Sfinxul, în schimb, celebrul Sfinx, m-a lăsat cam perplex. Yassaid (domnule), îi zic călăuzei, asta e vreo machetă făcută mai de curând pentru uzul turiștilor, du-mă, nene, la ăla originalu', ăla marele. Păi nu, zice arabul meu, amdurillah (mulțumită Domnului) ăsta e, altul n-avem. Mă mai uit o dată. Domnule, ce să zic, o statuie și-atât. N-are mai mult de 15-20 de metri înălțime și 30 pe lung. În fața lui e un soi de gropan rectangular în care mai sunt niscai vestigii faraonice. Chiar în spate, piramida lui Kefren. Și deodată, înțeleg. În toate,

dar în absolut toate reproducerile fujicolor în care l-am văzut până acum, Sfinxul e fotografiat dintr-un contraplonjeu mai mult sau mai puțin accentuat, adică din groapa din fața lui, cu piramida pe fundal. De aici senzația de măreție megalitică, pe care poate s-o dea orice dacă se filmează atent de jos în sus.

În schimb, piramidele, așezate exact în ordinea indicată de manualul de istorie, adică Keops (Khutu), Kefren și Mykerinos, sunt chiar colosale. Dar nu respiră o măreție a inteligenței sau a credinței. Respiră megalomanie necromaniacă. Domul din Köln sau Notre Dame de Paris se vede că nu sunt clădiri făcute pentru om. Turlele lor severe, încadrând navele monumentale, caută cerul. Aerul de noblețe ascetică al goticului este cu adevărat zguduitor. Vârfurile piramidelor, în schimb, cu toate că se înalță mult mai sus, sunt doar niște superțuguiuri așezate pe burta mumificată a unui mort. Niște tumuli supradimensionați, piatră pusă peste piatră într-o încăpățânare cretinoidă (cu atât mai rizibile toate geometricăriile care stau la baza construcției lor) de a învinge Timpul, Marele Vidanjor al Istoriei, singurul care încheie conturile cu dictatorii, oricât de atotputernici și de cruzi și de imbecili ar fi ei. Poate că o imagine mai exactă a acestor „monumente" ar da-o dublarea lor de câte-o piramidă formată din osemintele sutelor de mii de inși morți în timpul construcției. Perechea acestui ansamblu „arhitectonic" ar putea fi Casa Poporului, mai ales că au o soartă comună : la început, piramidele erau acoperite de sus până jos cu o prețioasă marmură albă, ciordită apoi sistematic, odată cu prăbușirea faraonilor, până la ultima bucățică.

Îmi manifest totuși dorința de a pătrunde într-o piramidă. Călăuza strâmbă din nas. I-o fi frică de duhul și blestemele faraonului. Mie nu. Adică nu de faraon, ăla e un pachet de ciolane în cârpe, ci de mutrele ciocolatii suspecte care roiesc pe lângă cămilele pe care-i suie gratis pe fraieri și pe urmă nu-i mai dau jos decât pentru 10 $. O lovitură de pumnal în spinarea unui străin sau o rafală de automat într-un autocar plin sunt sporturi apreciate pe aici de către comandourile fundamentaliste. Strâng în buzunar șișul meu cu buton, de care nu mă despart niciodată, nu că mi-ar folosi la ceva dacă ăștia chiar se pun să mă termine, dar îmi dă un sentiment de siguranță.

Insist să intrăm. Călcându-și pe inimă, pentru a proteja bunele relații româno-egiptene, Stalker mă conduce la reședința hoitului d-lui Mykerinos. Intrăm într-un coridor bortelit, scund, în care trebuie să mergi semicocoșat. Lumină – ioc, ne descurcăm cu lanterna. După nici zece metri mă opresc ca trăznit. Blestemul faraonului funcționează mai ceva decât gazul letal sau toxina care i-a ucis pe Howard Carter și Lordul Carnarvon, temerarii care au pătruns în mormântul lui Tutankamon din Valea Regilor. Văzând că m-am oprit, Stalker îndreaptă lanterna în jos. O plantație de căcați din diverse epoci istorice, unii pietrificați de timp, alții mai să scoată aburi, ticsesc pardoseala. Putoarea putea, pe legea mea, să îngenuncheze și-un cămiloi adult. Ghicesc rânjetul Stalkerului în beznă.

Afară, aerul prăfos mi se pare ozon curat. Ne întoarcem spre baza dealurilor, unde e un bazar--restaurant. Turiști puțini, dar japonezii sunt nelipsiți. Minte cine mai zice în ziua de azi că a

văzut pur și simplu castelului de la Heidelberg, Tour Eiffel, Cuiul lui Washington sau Turnul Londrei. Nu putea să le vadă decât în cadru cu cel puțin un nipon de sex incert, cu șorț, pălăriuță și nikkon, zâmbind extrem de fericit.

Ne îndepărtăm de platoul Giseh. Pe marginea șoselei, pancarte alb pe albastru : „Welcome to Egipt, land of eternity and happiness !". Judicios și promițător : mai întâi eternitatea, pe urmă fericirea. Cum era zicerea aceea antică : „Lumea se teme de Timp, iar Timpul râde de piramide", parcă...

## Spațiul locativ al nemuririi

Am pătruns în Ulița Aurului într-o înserare vântoasă de sfârșit de noiembrie, ca într-un film, printr-o portiță de piatră. Până atunci mă învârtisem la întâmplare prin Mala Strana și Hrad. Mi se pare o prostie desăvârșită să ai un ghid când vrei să vezi un oraș necunoscut. Omul turuie vrute și nevrute, spuse pentru a suta mia oară, anunțându-ți fiecare punct de interes ca un chelner plictisit de lista de bucate, amănunte din care oricum nu vei reține aproape nimic, obturându-ți în schimb șansa unei descoperiri, a unei surprize tulburătoare, a închegării unei stări a sufletului, singurul lucru care rămâne.

Sentimentul Praga. Fațade roz-albe și vernil, case vechi renovate, aici nu se dărâmă nimic, mașinile merg la pas și nu sunt negri. Chinezi, în schimb, mi s-a spus că sunt, deși n-am văzut nici un geamantan plutind pe Vltava. În centrul orașului vechi, ca în toate marile metropole ale Europei creștine, Biserica. Stefansdom din Viena, Domul din Köln, Notre Dame de Paris. Catedrala Sfântului Vyt îmi induce aceeași stânjeneală respectuoasă: și cehii au cei șapte sute de ani de acasă, fir-ar să fie. Colosala corabie de granit negru-cenușiu, cu catargele-i înfipte în cer și verdele radioactiv al statuilor coclite de împărați și sfinți, mă face să disprețuiesc până la greață ghemul de nervi și limfe care sunt.

Și deodată... Zlatà Ulicka e aidoma unei tumori lunguiețe de lut, crescută pe zidul megalitic al cetății. Căsuțe mititele, parcă din zahăr ars, se înșiruie cuminți de-a stânga și de-a dreapta cărării pietruite. La numărul 22, scris de mână pe peretele alb, o fâșie de metal pe care scrie: „Zde zil Franz Kafka". Încremenesc. Câteva minute citesc și recitesc inscripția ca un nărod. În sfârșit, mă hotărăsc să intru. Cămăruța dacă are 4 metri pătrați. Rafturi cu cărți de Kafka și despre Kafka în toate limbile, păzite de o femeie spălăcită și un câine. Trei pereți, cel de la stradă și cei care despart încăperea de căsuțele din amonte și aval, sunt din paiantă, poți să treci cu pumnul prin ei. Cel din spate, pe care e atârnată fotografia lui Kafka, ascunde granitul sub tencuiala subțire.

Ora închiderii. Femeia își ia câinele, încuie și pleacă. Cobor spre Praga nouă lăsând în urmă Hradul care strălucește fantomatic pe deal în lumina reflectoarelor. Contraforții pierzându-se în apa întunecată a podului Karol, pe care trec peste Vltava, par înveliți într-o blană vie, cenușie, fremătătoare. Sunt pescăruși, cu miile, adunați unul în altul, pregătindu-se de înnoptat. Măcar un lucru tot am înțeles: chiar presupunând că reușesc să rezolv în mod avantajos problema genialității, la mine nu vor veni niciodată oamenii să-mi privească portretul atârnat de perete. Kafka a avut o bojdeucă, o chițimie, putem să-i zicem oricum, dar tot casă rămâne, un spațiu identificat prin marca omenescului. Cum să așezi o placă memorială la etajul 4, ultimul, al unei cutii de beton fără lift? Să pui un afiș la avizier, lângă lista cu restanțieri la întreținere: „aici a trăit Cristian Tudor

Popescu”? Un panou pe bloc, printre antene, ca o reclamă Marlboro: „aici a trăit Cristian Tudor Popescu”? Să lași un prapor peste balconul strâmb, cu același înscris, ca un denunț?

Franz Kafka a murit fără să ajungă să vândă alte cărți decât cele pe care le cumpăra el însuși pentru a le dărui prietenilor. Dar nimic nu-l putea opri să-și închipuie cu tărie că, peste ani, un tânăr chel și uzat, venit din altă limbă, se va opri în fața casei lui cuprins de o fascinație aproape mistică. Mie îmi este refuzată până și această speranță.

# Altitudine fără atitudine

Fiecare din noi a trăit după Revoluție un număr de „revelații” în ceea ce privește relațiile omenești. Sub dictatură, personalitatea umană se turtea acolo unde apăsa călcâiul de fier, umflându-se în schimb în altă porțiune, ca o jumătate de minge pe care cineva vrea cu tot dinadinsul s-o întindă perfect pe sol. Odată presiunea suspendată, relieful și-a revenit la formele originare. Zicem de obicei: „Cutare nu mai e el. Ne știm de atâția ani și acum a devenit de nerecunoscut”. Tot de obicei cutare răspunde printr-o constatare identică în ceea ce ne privește. De cele mai multe ori, ambele părți greșesc: *nu am devenit alții, eram alții și abia acum suntem ceea ce suntem de fapt*. Și descoperim că, inevitabil, compatibilitatea noastră tinde spre zero.

Poate că zona cea mai afectată de aceste basculări este cea a scriitorilor. Într-un an și jumătate, imaginea scriitorului român în ochii publicului a suferit mutații substanțiale.

Mi-a trebuit oarece timp ca să asimilez hotărât dihotomia autor-operă, timp în care am mers din decepție în decepție. Mai nou, dl. Marin Sorescu, în apărarea căruia m-am ridicat fără să țin seama de nimic, doar pentru că *Trei dinți din față* este romanul drag adolescenței mele, se comportă acum ca un toptangiu de premii literare și titluri academice, dovedind că posedă în locul coloanei vertebrale,

cu care îl creditasem a fi înzestrat, o nuia de alun. Adio și-un praz verde, domnule academician, nu semeni nici cu Val, nici cu Adrian, nici cu Tudor. Poate cu directorul Șandru, dar nu asta e problema. Problema este: de unde această falie mereu surprinzătoare între profilul moral și nivelul operei, la scriitorul român? Între atitudine și altitudine?

Mai toți cei care au reușit să-și formeze o mai mare sau mai mică notorietate literară în ultimul sfert de veac românesc sunt fii de țărani, de muncitori sau de mic-burghezi strecurați cu inima în gât prin filtrul proletcultist. Copilăria și tinerețea lor, studențească sau nu, sunt dominate de conștiința lipsurilor, a strâmtorii, a neajunsului cronic și umilitor. Plus teama. Teama de a cădea în dizgrația mogulilor comuniști, care le puteau strivi cariera, și chiar viața, cu o simplă mișcare a mâinii. Ținând seama de asta, nu mai sunt de mirare trăsăturile portretului robot al artistului la bătrânețe: obsesia acumulării – bani, case, obiecte, mai nou terenuri –, meschinăria, fudulia – împinsă uneori până la grotesc și generând goana după funcții, premii, titluri –, bizantinismul. Presiunea roșie le-a inoculat și altceva: spiritul de gașcă și teroarea liderului – dacă te-ai pus rău cu cutare, oi fi tu bun, dar ești ras, terminat, excomunicat. Viclenia și oportunismul sunt tacit admise și chiar admirate. Fiecare își construiește în sine un mecanism de justificare pentru toate trădările, lașitățile, coțcăriile pe care le comite: „Sunt un mare scriitor, astea sunt lucruri minore, posteritatea nu le va reține; trebuie să le practic ca să-mi pot propulsa opera”. Uniunea Scriitorilor a fost creată tocmai pentru a promova acest mod de a fi, a face și a avea, ușor controlabil de către stăpâni.

După Revoluție ar fi fost o șansă – curățarea Uniunii. Nici vorbă de așa ceva; s-a preferat, în schimb, o împreunare de interese, pe cât de rușinoasă, pe atât de neviabilă: nulitățile pătate au fost acceptate, la rândul lor dându-și votul entuziast pentru plantarea „disidenților” în varii funcții. Puținii oameni cinstiți au fost prinși la mijloc.

Nu valoarea, și uneori geniul, au lipsit scriitorului român postbelic, ci NOBLEȚEA, înălțimea morală unde se respiră aer tăios și rece. De-acum înainte, îndată ce voi mai cunoaște, în carne și oase, pe cineva care îmi place cum scrie, am să mă răsucesc pe călcâie și am s-o șterg fără multă vorbă. Nu mai discut decât cu cei lipsiți de har, ei, cel puțin, nu mă pot dezamăgi.

## Un om care a gândit

„În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte/ Ci-ntr-o clipă gându-l duce mii de veacuri înainte/ Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș/ Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși/ Cum planeții toți îngheață și s-azvârl rebeli în spaț/ Ei, din frânele luminii și ai soarelui scăpați". Iată o minunată descriere a viitorului sistemului solar din punctul de vedere al mecanicii cerești și astrofizicii. Eminescu a fost un geniu științific, clamează astăzi anumite voci, un precursor în domeniul teoriei relativității, al mecanicii cuantice, al cosmologiei etc. E un mod de a gândi, dar nu singurul.

În toamna lui 1874, Eminescu se întorcea de la Berlin pentru a deveni director al Bibliotecii Centrale din Iași. Trei ani mai târziu, îndată după Războiul de Independență, un alt bursier al lui Maiorescu revenea în țară de la Paris : Spiru Haret. Susținuse acolo o strălucită teză de doctorat cu privire la invariabilitatea semiaxelor mari ale orbitelor planetare. Cam ce însemna asta ? În expresia analitică a semiaxelor elipsei, după ce forța perturbatoare a fost dezvoltată în serie după puterile maselor, termenii sunt de forma unor coeficienți înmulțiți cu puterile maselor, cu puteri ale timpului și cu funcții trigonometrice de timp. Când puterea timpului este zero, se produc variații puțin importante, care se anulează reciproc. Termenii în care

această putere este diferită de zero sunt termeni seculari, a căror influență crește nelimitat cu timpul, amenințând stabilitatea sistemului planetar (M. Malița). Reținând din dezvoltarea în serie doar puterea întâi a maselor, Laplace arătase în 1773 că nu apar termeni seculari. În 1808, Poisson demonstrează același lucru pentru puterea a doua. Se căuta, desigur, generalizarea. În acest scop, tânărul Haret reface calculele (extrem de complexe) pentru puterea a treia și a patra. Și, surpriză: la puterea a patra apar termeni seculari. Mai mult, ei apar chiar la puterea a treia, dacă se corectează niște calcule (eronate) ale lui Poisson. Rezultatul acestei cercetări, demonstrarea instabilității sistemului planetar și a viitoarei lui destrămări, însemna o lovitură grea pentru universul-orologiu al determinismului mecanicist. Șansele lui Eminescu să fi aflat – între 1877 și 1881, anul apariției *Scrisorii I* – de descoperirea lui Haret, fie din cercurile intelectuale, fie din publicații, fie chiar de la autor, mi se par considerabile. Asta cred că ar explica acel extrem de precis și sugestiv „și s-azvârl rebeli în spaț/ Ei, din frânele luminii și ai soarelui scăpați" (pornind de la frânele luminii am putea face o altă speculație, preț de câteva pagini).

Ce vreau să spun cu asta? Vreau să spun că Eminescu a fost sau n-a fost om de știință în aceeași măsură în care a fost sau n-a fost poet, ziarist, filosof. A fost, adică, pur și simplu, un om care a gândit, a vrut să afle, sensibil la orice formă de manifestare a armoniei, a rostului, a înțelesului, fie ea matematică, fie poetică. A fost exact opusul filologilor de astăzi care privesc cu dispreț amuzat științele pozitive, sau al inginerilor pentru care orizontul poetic se reduce la Eminescu.

## Un prinț din Levant

În fluxul memoriei, anii duși se stafidesc. Din unii, mulți, nu rămâne decât un număr. Din alții, oricât de plini, unul sau câteva evenimente, îndeobște zgâlțâieli politice sau naturale : cutremure, rebeliuni, secetă, războaie, inundații, revoluții, zăpezi până la cer. Pe la începutul anilor ’30, James Chadwick, descoperitorul neutronului, scria : „Dacă ar fi să facem raportul între frecvențele de apariție ale cuvintelor «neutron» și «Hitler» în presa mondială, unul la un milion ar reprezenta probabil o estimare zgârcită. Și totuși : Hitler este doar un tiran, de care mai devreme sau mai târziu vom scăpa, dar de ce ne va aduce neutronul s-ar putea să nu mai scăpăm niciodată”. Există o istorie a timpului și o istorie a eternității. Pentru mine, o întâmplare aparent discretă aparține cu siguranță timpului sacru : apariția *Levant*-ului lui Mircea Cărtărescu. Traiectoria acestui scriitor (accentuez cuvântul, deoarece Cărtărescu nu este doar poet, cum cu obstinație insinuează unii prozatori mai săraci cu harul, ci și un excepțional prozator și eseist) este neasemenea celei a colegilor săi de generație. Ce este *Levantul* ? Un uriaș ou pictat, nu mai greu decât eterul pe care-l conține, clocit de această personalitate artistică intens introvertită, ca o reacție de echilibrare la presiunea cruntă a vremurilor din urmă (cartea este terminată în 1988). Sigur, specialiștii îl vor considera, și pe bună

dreptate, „un manifest literar postmodern” (Ov.S. Crohmălniceanu). Toate datele și reperele postmodernismului (teoretizate de altfel, cu rigoare, de însuși Cărtărescu) pot fi identificate aici. Ceea ce ridică textul lui Cărtărescu mult deasupra considerentelor de teorie literară este *enthousiasmos*-ul, însuflețirea extraordinară, clocotul de autentică substanță umană ; inventivitatea deja celebră a autorului, suprapusă unui stil și univers lexical retro (prima jumătate a secolului trecut) stăpânit perfect, permite neașteptate recuperări ale unor topoi poetici ultrauzați. Ce alt obiect poetic mai banal decât sufletul ? Și totuși : „Manoil privea prin coaja străvezie-un peisagiu/ Ce cuprinde într-o-laltă fandacsie și miragiu/ Unde norii au schelete, turlele au rochi de bal,/ Lunele cu gene albastre, încurcate ca-n Nerval,/ Ale frunzelor aripe-s vene, ochii lor vitralii-s/ Șoldul apelor domoale voluptos e ca-n Novalis,/ Însuși ceriul e un pântec, soarele e-un ombilic /Subt pământul ca de sticlă sunt petale, ca în Tieck.../ Toate în anamorfoze stranii se resfrâng în bilă/ Și-apoi se inversează-n a eroului pupilă,/ Pe retină pune fire de colori ca pe gherghef/ Și lichide colorate curg pân nervii de sidef/ Pân’ ajung prin centrul optic, unde se combină straniu/ Și apoi se proiectează pă peretele de craniu/ Și astfel să-ncheagă visul iar în sala uriașă/ Șade-un singur spectatoriu, ce se zbate strâns în fașă,/ Paralitic, doar privire, doar dorinți, numai terori,/ Are-un singur ochiu-n frunte și aripe-n subțiori/ Este tristul, veșnic singur, sufletul al meu și-al tău”. Sau, însăși Poesia : „Iar sub boltă un fantastic mehanism : E Poesia,/ Sunt pistoane lucitoare dă oțel, e și Maria/ Ce își poartă pruncu-n

mânuri, dar Iisus copilul are/ Țeasta rasă și-mpărțită în pătraturi de coloare/ Și din pelea țestii-i iese electrozi; e și un flutur/ Ce cu trompa suge-amanții, cocârjați în așternuturi/ Între axele cu came, pârghii, biele și șurube/ Doarme un bărbat cu sânuri, coperit dă plăgi și bube/ Ci din fiecare rană ese-un astru ce scântee.../Lângă un cazan cu aburi robotește o femee/ De pământ, dar îmbrăcată numa-n purpură și glod/ Ce-i răsare o cartelă perforată dă din șold/ Iar o prizmă colorată între ochi reflectă sala./ Cea femee la mașina de cusut mișca pedala/ Până fluturul din aripi da, și-l mângâia Maria/ Pă însinguratul, blândul, torturatul prunc Mesia".

Un obstacol dintre cele mai dificile (mai ales în „aste vremuri") pentru orice poet, sentimentul patriei, este depășit de Mircea Cărtărescu printr-un salt cosmic: „O, patrie, știu că lumile-s praf/ Că însuși cosmosul e pulberea din urma copitelor/ Dar ochii omenești te văd frumoasă/ Ești ca o fetiță care și-a pus în păr un lanț de margarete și untișor/ și care privește umbra lăsată de nori pe pajiște./ Dar unde, unde e gloria din trecut?/ Mereu între două epoci, între două imperii/ Între două stări de spirit s-a aflat neamul meu fericit-nefericit./ Dar azi el a pierdut totul, căci a pierdut speranța./ Azi el cunoaște voluptatea supunerii, beția robiei,/ Azi chiar eroii sunt resemnați, letargici (...) De-ntrebi pe țăran ce-i patria, el începe a plânge./ De-ntrebi pe meseriaș, se încruntă și tace./ De-ntrebi pe negustor, îți răspunde pe altă limbă/ De-ntrebi pe boier, îți râde în obraz". În una din capodoperele sale speculative, *Istoria literaturii bitice*, Stanislaw Lem închipuie inteligențe artificiale care pot crea ima-

gini geometrice ale unor opere literare umane. Echivalentul vizual al operei lui Dostoievski se dovedește a fi un tor (covrig) spart ; bucata lipsă, creată prin deducție de către computer, este un roman intitulat *Devocica (Fetița)*. El este de *Dostoievski*, cu toate că acesta nu l-a scris niciodată ! Lem dezvoltă de aici o întreagă disciplină științifică dedicată completării operelor marilor autori cu *ceea ce n-au scris*, fie din cauza morții premature, fie din lipsă de curaj. Nu credeam să întâlnesc o aplicație practică a acestei frumoase speculații. Iată că o realizează Cărtărescu : „Dar ochiul ei cu gene lungi/ E rece cum e gheața/ Din creștet vălul i-l alungi/ Ca să-i descoperi fața/ Și inima-ți îngheață în piept/ Și te îneacă plânsu-ți/ Cu ochii goi se uită drept/ La tine, singur însuți/ Și te deștepți apoi din somn/ În vuietul de ape/ O, vino iar, al umbrei domn/ Aproape, mai aproape...”. Eminescu, nu ? Exact, nu pastișă, parodie nici atât, este chiar Eminescu *scris* de Cărtărescu după mai bine de un veac. Același lucru îi reușește perfect lui cu Arghezi și Blaga, mai puțin cu Barbu și Bacovia. Departe de-a se abandona ludicului, Cărtărescu nu se jenează să atace, cu un patetism de bună factură, probleme fundamentale ale ființării – cosmosul, Timpul, destinul speciei umane, al artei, dumnezeirea. Face pentru asta apel – fără complexe umaniste – la René Thom și a sa „teorie a catastrofelor”, la Heisenberg și legile universului cuantic, la Lévi-Strauss și structuralism, la Baltrušaitis etc., reușind să încorporeze toate acestea în țesătura poetică. Nu pot să nu citez portretul Dumnezeului (sau al lui Dumnezelea ! cum spune efendi Auctore) : „Te-am căutat peste tot. Între

orăcăitul copilului/ Abia ieșit din uter și încețoșarea/ din ochii celui care trebuie să moară/ Am simțit că nu asta e tot./ De ce ne chinuiești? de ce lumina stelelor/ Și luciul elitrei de buburuză/ ne fac să te bănuim?/ De ce apari fugitiv în mirosul frunzelor de mărar? /.../ De gândit, gândesc prost la tine. Unde tu simți/ duhoarea de creier, te depărtezi. Nimeni, nicicând/ nu te-a gândit corect".

Mă opresc aici, sperând că e de ajuns pentru a convinge cititorii de necesitatea acestei lecturi esențiale, dar nu înainte de a mai adăuga versului cărtărescian un alt atribut, fără comentarii: noblețea. Un prinț din Levant, îndrăgind vânătoarea... Vânătoarea de iluzii mai adevărate decât realul, de mari întrupări ale spiritului care trebuie prinse și aduse în această lume.

## Care Țuțea?

Mărturisesc un prost obicei, pe care mi l-a indus ritmul existenței postrevoluționare: dacă după 40 de pagini o carte se încăpățânează să nu-mi spună nimic, dau cu ea de-a azvârlita. Ceva m-a oprit să fac asta cu volumul purtând pe copertă numele lui Petre Țuțea – *Bătrânețea și alte texte filosofice*, editura Viitorul Românesc; am răzbit cu dârzenie până la pagina 100. Apoi, dintr-o dată, lectura s-a fluidizat, întrucât devenisem interesat să văd până unde se poate merge. Și am văzut: până la capăt, adică pag. 140.

Așa-zisa „carte” a lui „Petre Țuțea” este un soi de carnet de însemnări aparținând unei persoane stăpânite de câteva idei (reductibile, poate, la una singură): „Dumnezeu este. Cunoașterea la scară umană este astfel condiționată și, deci, limitată, numai adevărul revelat fiind absolut. Nu se poate scăpa pe cale rațională de neliniștile vieții oarecare, de stăpânirea hazardului și a morții. Cultul naturii aparține omului mulțumit în condiția de sclav al acesteia, posedat de prejudecăți științifice și deci mărginit, indiferent, sceptic și, până la urmă, resemnat și stupid. Filosofia, știința, arta și tehnica (...), în aceste discipline ale omului autonom (fără Dumnezeu – n.n.) pot exista foloase, plăceri, rătăciri și nici urmă de adevăr. Religia mută știința în cultură, în sfera valorilor ideale, scoțând-o din civilizație, din sfera valorilor materiale, unde este amenințată de înec”.

Deci, un misticism creștin, îndârjit, exclusivist. Justificat, cum? Autorul oferă ca răspuns „o vocabulă exprimând aporetica rurală românească”, pe care, cu mândrie, o consideră necesară și suficientă: „de-aia”. Dar nimic rău în asta: cum vrem, așa facem, a spus Nikita Preahin după ce a dat foc la imobil. Nici măcar o sentință culturnică, tip „tezele din iunie ’71", cum este aceasta: „Bineînțeles, artistul cu har trebuie să plăsmuiască în marginile eticii creștine”, nu-mi poate stârni iritarea. Însă mi-e greu să înțeleg de ce este necesar să aglomerezi o căpiță de citate din feluriți filosofi (unele din Kant, Pascal, Cioran, Platon revin cu o frecvență de-a dreptul obositoare), ciugulite, butășite și trase viguros la temă, mai să crezi că nu citești o carte, ci tabla ei de materii? Convingerile religioase nu se argumentează. Și să mai și demonstrezi, cu această ocazie, că manipulezi lucruri despre care habar n-ai: „Seria naturală a numerelor întregi, (...) în opoziție cu numerele fracționale, iraționale etc.” (având în vedere evoluția noțiunii de număr, naturalele sunt în opoziție cu fracționalele, iraționalele etc. în aceeași măsură în care broaștele sunt în opoziție cu câinii).

Ce știință, ce artă, ce filosofie, să ne misticim cu toții, aceasta e calea! ne asigură gânditorul creștin Petre Țuțea, iar dacă nu suntem de părere cu el, „îl doare-n cursul săptămânii”. (Cum o veni aia „gânditor creștin”, din moment ce dogma proslăvită de Țuțea refuză gândirea ca posibilitate de cunoaștere? Mă rog.) Ba chiar duce grija cercetătorilor români, urmărind să „le lărgească drumurile spre ocult și adevăr, să le trezească setea de absolut”. Cine, asemenea lui Petre Țuțea, n-a călcat

niciodată într-un laborator, nu va înțelege de ce asemenea afirmații mă fac să surâd.

Să fim bine înțeleși – nu sunt deloc impermeabil la sacru. Mi se pare zguduitor, pentru orice spirit pozitivist, extraordinarul discurs al lui Mircea Eliade despre locul sacrului în ordinea lumii. Dar ce să fac cu predicile lui „Petre Țuțea", pentru că acesta este, de fapt, modul său de exprimare? S-ar putea spune despre discursul său, așa cum Hume, citat de Borges, spunea despre Berkeley, pare-mi-se (ca să fiu și eu în tonul volumului): nu admite replică și nu creează nici cea mai mică convingere.

M-am apucat, totuși, și de cea de-a doua carte: *Între Dumnezeu și neamul meu*. Eseurile de aici îmi întăresc impresiile, iar interviurile adaugă o nuanță în plus prin limbajul pitoresc. Iarăși, cum spunea profesorul Moisil, numai lucruri noi și adevărate, numai că cele noi nu sunt adevărate, iar cele adevărate nu sunt noi. Insistența cu care Țuțea pomenește de momentul vizitei la Moscova, în calitate de economist diplomat, regretele sale („eu am vrut să legiferez, nu să stau în pușcărie") mă conduceau și spre presupunerea unei vocații de om politic, frântă de istorie și defulată în acest tip de discurs.

Când eram pe punctul de a închega toate acestea într-un articol, s-a întâmplat să dea la TVR, pe la miezul nopții, un interviu de-acum doi ani cu Țuțea. Interviul era în carte. Așa că l-am urmărit rând cu rând. Se petrecea un fenomen uluitor: textul rostit de omul de pe ecran, deși practic identic cu cel tipărit, *era cu totul altceva*. Până atunci, în textul tipărit mă deranjase faptul că Petre Țuțea nu spunea lucruri originale, că părea

sentențios, repetitiv și arbitrar. Privindu-l, am înțeles că am în față un exemplar uman rarisim, un intelectual care nu e preocupat de a fi original și nici demonstrativ. Marea lui forță stă în trăirea febrilă, ingenuă, totală a actului intelectual. O banalitate (sau ceea ce te-ai obișnuit să socotești drept banalitate) *spusă* de el te aruncă brusc în nesiguranță, simți nevoia s-o gândești pe loc. Datorită acestei formidabile *fervori* a comunicării întru spirit, cred că Petre Țuțea poate fi socotit imaginea vie a trăirismului naeionescian – o idee nu persistă decât câteva secunde după ce a fost gândită.

Petre Țuțea va fi revendicat, în continuare, atât de snobimea culturală, cât și de naționaliștii de stânga sau de dreapta. Multe gângănii vor trăi de pe urma lui. Vor mai apărea și alte „opere" ale lui Țuțea, cenuși adunate de cei ce i s-au nimerit în preajmă în clipele irepetabile ale zicerii. Nu-mi pun mare speranță în ele.

Petre Țuțea nu a avut, cred eu, nici capacitatea uriașă de sinteză a lui Eliade, nici originalitatea și talentul literar ale filosofului de sistem Constantin Noica. Va rămâne, în schimb, în amintirea trecătoare a retinei și peliculei – stranie și tristă soartă – ca o făptură dăruită, poate chiar de Dumnezeul pe care atât l-a iubit, cu puterea de a turna suflet în gânduri.

# Promenada lui don Paler de la Mancha spre Damasc

Încă de la titlu m-am temut că ceva nu e în regulă cu cartea domnului Paler. *Don Quijote în Est*? Acum? Ce să mai caute Cavalerul Tristei Figuri pe aceste meleaguri?

Componenta fundamentală a mitului său o reprezintă așezarea credinței în transcendență, în metafizicul și eticul capabile să constituie o lume paralelă cu cea pe care o percep simțurile comune, față în față cu tăvălugul realismului *terre à terre*. Or, în Est, ceea ce s-a căutat a se inculca maselor vreme de decenii a fost tocmai credința necondiționată într-o realitate paralelă cu cea dată. „Realitate" în care domneau cinstea, curajul, altruismul, spiritul de dreptate, respingerea dezgustată a viciului, sentimentele sublime, eterice, nutrite pentru tovarășa Dulcineea, ochii ațintiți spre zarea luminoasă. Codul eticii și echității socialiste este izomorf cu codul de maniere din romanele cavalerești ale Evului Mediu; ambele au năzuit să disimuleze realități atroce.

Cu aproape un veac în urmă, don Quijote a fost adus în Est, i s-a scos armura ruginită, a fost îmbrăcat într-un blindaj de tanc, în locul vechii lănci i s-au montat o seceră și un ciocan. Transformat într-un robot, cavalerul instituționalizat, socializat a fost pus mereu în frunte, acoperind cu pieptul lui larg priveliștea cohortelor de ucigași și a milioanelor de victime.

Așa că, acum, luptătorul cu lancea în Est este Sancho Panza. Tranziția nu este altceva decât o lungă recuplare la realitate, la economia reală, la politica realistă, la reformularea relațiilor interumane pe niște baze feroce, dar naturale. Adversarii lui Sancho sunt morile care macină vânt ale socialismului ; cu aripile lor grele mai pot și acum să-l decapiteze pe cel care le intră în bătaie. Citind însă până la capăt cartea d-lui Paler m-am liniștit : nici vorbă de asemenea volute speculative. Lucrurile stau mult mai simplu și mai sănătos ; domnia sa își dă silința, pe circa 400 de pagini – cu literă corp 12, ce-i drept –, să construiască un personaj, o poză : don Paler de la Mancha, romantic „desident" solitar, prigonit de forțele răului. Pentru aceasta sunt mobilizate periodic și cu tenacitate tot felul de detalii revelatoare : cum a fost interzis ca scriitor, cum și-a consumat ostracizarea în locuința naționalizată a domniei sale, cum i s-a cerut moartea de către mineri, în vreme ce taman era plecat din țară. Ba chiar, în cuvinte pline de o măreție tragică și dezgustată, dl. Paler amintește de scrisorile de amenințare semnate „Îngerii negri" pe care le-a primit. (Mărturisesc că posed și eu o cutie de pantofi plină cu corespondență de același gen, dar nu mi-a dat prin cap s-o pun în valoare ; poate doar dacă mă apuc să scriu proză umoristică.) Dar culmea opresării de către organele nemiloase a d-lui intelectual Paler este ceea ce dânsul numește o „întâmplare oribilă" : în vreme ce pleca puțin până în Italia, prin 1974, i se confiscă la vamă cei 50 $ pe care-i avea asupra sa, întrucât, datorită „modului cam aerian de a trece prin viață", trăsătură caracteristică, nu-i așa, per-

soanelor cu munci de răspundere în aparatul central al PCR, nu știa că nu poate deține valută fără hârtie la mână...

Cât privește așa-zisul „mers pe sârmă”, pe care domnia sa l-ar fi practicat pe vremea dictaturii comuniste, el se reduce la un mers apăsat, de om de la munte, de-a lungul unei linii trasate cu creta pe asfaltul cel mai neted. Firește, nimănui nu i se poate refuza *de plano* accesul pe drumul Damascului – chiar și cuiva sub a cărui șefie „România liberă” dădea pozele lui Ceaușescu mai mari decât „Scânteia”, încât a trebuit să intervină pentru... moderare un consilier prezidențial. Numai că o astfel de persoană are doar două căi care-i pot însoți revelația. Prima, tăcerea. A doua, dacă există nevoia irepresibilă de exhibare, autoscopia – practicată cu o necruțare mergând până la insuportabil. Domnul Paler le ratează pe amândouă : cartea sa este, în cea mai mare parte (puținele pagini convingătoare nu fac decât să confirme impresia), o glisare nonșalantă pe suprafața lacului interior înghețat, o înșiruire de „gândeli”, de locuri comune debitate cu falca-n palmă și un aer grav.

Chiar și la dublul vârstei cristice, pe care și-l mărturisește, dl. Paler se ține departe de într-adevăr teribila întâlnire cu sinele.

## Blocnotesul de la București

Andrei Pleșu – *Jurnalul de la Tescani* nu este o carte bună. Nu pentru că n-ar fi bună, ci pentru că nu e o carte. Și e semnată Andrei Pleșu. Textul în sine nu e lipsit de fulgurațiile tușante, producătoare de vertij intelectual, purtând marca inconfundabilă a uneia dintre cele mai suculente inteligențe actuale. Cu grația pe care i-o știm, dl. Pleșu trece de la speculația teosofică la observația etică sau estetică și de acolo la notația impresionistă de mare finețe literară: „Niciodată verdele nu e mai plin de speranță decât toamna. Verdele grâului abia răsărit la sfârșit de octombrie, străin într-un ocean de brunuri uscate, fragil, proaspăt, cu o tentă sticloasă, încărcat de promisiunea invaziei posthibernale. Așa trebuie să fi apărut Ioan Botezătorul în pustie: o pată de un verde ireal, profetic, ca verdele grâului abia răsărit în octombrie". Așa apare și vocea lui Andrei Pleșu în pustiul kitsch-ului solemn ce-și întețește asaltul asupra noastră. Dar... Dar toate acestea sunt fragmente. Marea lor comoditate stă în promisiunea ansamblurilor virtuale pe care autorul nu e obligat să le și realizeze. Desigur, firește, bineînțeles, nu că n-ar putea, dar, nu-i așa, la ce bun? „Fragmentul nu-ți îngăduie să spui decât ceea ce la un moment dat se spune în tine fără adaosul superfetatoriu al ingeniozității proprii. Fragmentul e onestitatea supremă a discursului. Fragmentul e sortit să «deconstruiască» superstiția cărții, a Cărții de autor, a «lucrării» care se

elaborează luându-se pe sine ca țel, în uitarea treptată a întrebării vii din care s-a născut. Fragmentele nu se nasc pentru a construi o «operă», ci a învălui concentric o obsesie".

Absolut corect, în cazul d-lui Pleșu obsesia în cauză fiind, conștient sau nu, taman zisa „operă".

Fragmentul despre fragment de mai sus reprezintă un simptom caracteristic pentru sindromul combinat vulpe-struguri plus căciulă-muscă.

Stadiul afecțiunii pare destul de îngrijorător, de vreme ce-l determină pe subtilul Andrei Pleșu să afirme ritos o asemenea năzbâtie: „Fragmentul e onestitatea supremă a discursului". Haida de. Ce-are a face onestitatea cu discursul menit a fi pus în pagină? Singura calitate pe care o reclamă acesta e valoarea; „onestitatea" poate fi una din modalitățile de creare a valorii textului. Ca și fragmentarismul. Însuși actul scrisului, al maculării hârtiei (ca să nu mai vorbim de publicare), este funciarmente neonest, implică „punerea în scenă". Chiar gândul mut are de luptat cu o grămadă de „puneri în scenă" lăuntrice, dacă vrea să se atingă pe sine. În fine...

La ani 45, de la, cred eu, cel mai înzestrat elev al lui Constantin Noica, e de așteptat altceva decât un blocnotes cu ziceri, oricât de frumoase și deștepte. Închegarea, sinteza, construcția care să sfideze timpul au fost și rămân sensul și visul dreptei gândiri – e adevărat, un vis al naibii de greu de întruchipat. Cât privește chewing-gum-uri de felul „deconstrucției", bune de plimbat prin gură de cenacliști cu ifose, mă miră că pot confisca atenția unui spirit de talia lui Andrei Pleșu.

Mai sunt câteva rateuri speculative în puținele și afânatele foi ale *Jurnalului de la Tescani*. (I-aș

sugera d-lui Pleșu ca, dacă are de gând s-o țină tot așa, următoarea broșură bibliofilizată să fie anopistografică sau, și mai bine, să se rezume la niște pagini albe, de puritatea hârtiei Canson Mi-Teintes sau Goya, închise între coperți pe care să scrie doar ANDREI PLEȘU și prețul. Se va vinde bine. Faptul că eu nu mă voi putea împiedica să mă gândesc la *Jurnalul fericirii* sau *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, prin ale căror file căcănii se zăresc așchii din brazii patriei, hrăniți acum de trupurile lui Nicolae Steinhardt și Ion Dezideriu Sârbu, n-are de ce să-l tulbure pe domnia sa.) Ca să nu mai vorbesc de strania opțiune (sub genericul „Mofturi la Tescani") a imprimării unor bancuri de frizer („Femeia e un drog/ Da, e stupefiantă". Curat stupefiantă!). Totuși, toate acestea trebuie trecute cu vederea, întrucât sunt realmente nereprezentative pentru autorul superbei *Minima Moralia*.

Cu adevărat grav este altceva: o „carte" ca *Jurnalul de la...* își are sensul după ce, la capătul unei opere monumentale, gânditorul a părăsit această lume și vreun exeget, prieten sau rudă apropiată, adună urmele. În cazul de față aș spune că e aproape o impietate, dacă n-aș ști că e semnul unei crize profunde, rezultată din coliziunea setei de prim-plan cu nesiguranța și insatisfacția blocante. Este criza unei întregi generații inserate ontologic în totalitarism și care acum bâjbâie prin viață și artă sau se consolează administrativ. Jurnalul nu vorbește atât despre ce se întâmpla cu Andrei Pleșu atunci, la Tescani, cât despre ce se întâmplă acum, la București.

Din fericire, tot Andrei Pleșu (și asta lasă loc pentru speranță) este cel care decupează scânteietor și precis diagnosticul: „În generația noastră, fiecare e suma a ceea ce i s-a interzis să fie".

## Sora mea de dincolo

Poate doar lumina stelelor reflectată pe suprafața șlefuită până la neființă a unui monocristal negru, cu muchii tăios dreptunghiulare, ar putea oferi o imagine, vagă până la eroare, a locului geometric din care ia naștere poezia Ilenei Mălăncioiu. Apele albăstrii irizând intensitatea negrului sunt lichidul interstițial care scaldă puținele și simplele ei cuvinte. Nu numai verbul și substantivul, dar, mai ales, cuvintele neînsemnate, joantele limbii, de obicei nebăgate în seamă, sunt încărcate cu o tensiune greu explicabilă (nu sunt folosite nici măcar majusculări neașteptate, ca la Emily Dickinson) ținând parcă de magie. Am scris „parcă" și n-ai simțit nimic, cititorule; iată câtă anxietate crispată, câtă presimțire a răului ineluctabil poate închide în acest cuvânt Ileana Mălăncioiu:

De dimineață iese din întuneric
păianjenul
cu picioarele lungi și foarte fine
și se plimbă o vreme prin patul
în care primesc vești de la tine

Dar parcă te-am prins ieri dimineață,
zic,
dar parcă erai și mai urât
dar parcă mi-a fost frică de tine
dar parcă îmi amintesc că te-am omorât.

Aproape că începe să ți se pară limba română o limbă până acum străină. Iată ce se poate face și cu benignul cuvânt „aproape”. Sau cu strigătura de pahar „lume, lume, soro, lume”:

> Cântai fals, dar aproape cu poftă
> lume, lume, soro, lume,
> și toate lucrurile treceau prin fața ta
> strigate pe nume.
>
> Astfel au apărut pe rând prietenii
> și mama și tata
> și preotul și lumânarea aprinsă
> și sapa și lopata.

Rareori s-au strâns la un loc atâta încordare de suflet în a ține pe această lume făptura aproapelui și tot atâta comuniune previzionară cu liniștea străvezie a lumii de dincolo. Deși poate părea surprinzător, există puncte comune între *Sora mea de dincolo* și *La lilieci* al lui Sorescu. Unul dintre ele este capacitatea cu totul neobișnuită a ambilor autori de a țese limbajului obișnuit sau dialectal, și prin el sentimentelor comune, uzate, o dublură metafizică deloc ostentativă, dar cu atât mai plină de forță de sugestie. Un fel de reciclare. Să luăm, de pildă, „a plânge”. Pe cine mai poate emoționa azi așa ceva? Pentru a resensibiliza nervii noștri tociți, Frank Herbert imaginează o întreagă planetă, Arrakis, un imens deșert în care oamenii trăiesc recirculând puțina apă în costume speciale, capabile să purifice urina și transpirația. Cel care

moare este pus sub o presă și strivit; apa astfel obținută este restituită Rezervorului Sacru. Într-o astfel de lume, semnul de mare afecțiune pe care îl poți arăta unui semen este să-ți scoți casca și să plângi. Vântul deșertului îți usucă lacrimile pe obraji și astfel pierzi din apa ta. Nu altceva face Ileana Mălăncioiu; numai că ei nu-i trebuie un roman, îi sunt suficiente câteva versuri simple, aproape copilărești:

M-am lăsat în voia apei
și m-am dus în jos o vreme
unde nimeni nu mai plânge
unde nimeni nu mai geme.

Nu era nici noaptea aceea
dar nici soare și nici nor
doar tăcerea se lăsase
peste plânsul tuturor.

Parcă nicăieri nu se manifestă mai pregnant originalitatea și forța acestei voci poetice copleșitoare ca în tăceri. În sincope. În spațiile albe. Citiți și recitiți acest turn al groazei care închide cartea, comparabil poate doar cu *Carcinoma Angels* a lui Norman Spinrad sau cele *Șapte etaje* ale lui Dino Buzzati, și apoi priviți-l. Priviți mai ales spațiile dintre strofe. După ce am făcut asta, nu mi-a mai rămas decât să mă întreb, înfiorându-mă, ce trebuie să simtă, zi de zi, o ființă cu o asemenea percepție supraacută a ființării:

Bradul din fața casei mele
era cât muntele de mare
celulele crescute aiurea în șoldul tău
erau cât un lagăr de concentrare.

Tu erai singura deținută
tu stăpâneai lagărul acela monstruos
fără milă și fără-ndurare
tu aveai în mijlocul lui un os

ridicat asemenea unei spânzurători
în care carnea ta va fi atârnată
tu erai bradul din fața muntelui
pe care erai urcată

de tine însăți ca de soldații împărătești
puși să tragă la sorți marea ta arsură
strânsă pe trupul plin de vânătăi
ca o cămașă fără nici o cusătură.

# Un jeg

Odată cu scremuta și, finalmente, irelevanta demisie a d-lui Petre Sălcudeanu din fruntea Ministerului Culturii, am fost convins că „noaptea șlițului” va fi definitiv îngropată, ceea ce era și de dorit, având în vedere cantitățile uriașe de grotesc și derizoriu pe care le conținea. Cât de amarnic mă înșelam mi-o dovedește lectura acestei, cum să-i zic... aparițiuni la Editura Albatros, intitulată *Noaptea calomniei*, scoasă la câteva luni după eveniment.

Nu știu dacă mai există, nu în literatura română, căci despre ea nici nu poate fi vorba, dar printre cărțile publicate de scriitori români, un asemenea *jeg*. Și nici acest cuvânt nu poate acoperi toate nuanțele de duhoare, slinurile multicolore, balele dulcege, veninul rânced mustind printre rânduri. Ce consideră dl. Sălcudeanu că este esențial să ia la cunoștință nația română? Că toți cei care i-au fost „de rău” în cazul său, sunt, în clar: Sergiu Nicolaescu – un homosexual arghirofil („...cel uns prin anumite părți cu toate lubrefiantele”, „copii n-are, multele soții care l-au părăsit se spune că au fost de fațadă”. „Mi-a mărturisit într-o zi, la el acasă, cu o voce care m-a speriat, că vrea bani și bani”, „Nici nu știi ce senzație deosebită simți cu un bărbat”), Adrian Păunescu – ros de o boală de piele („de la o masă sub care se văd picioarele lui Adrian Păunescu, o voce afectată dă sentințe după sentințe și compune adevăruri infailibile (...). Pe

sub cracul unui pantalon, ieșit în afara mesei, văd semnele unui psoriazis turbulent. Roșul aprins, scărpinatul involuntar îmi dă (sic!) măsura răbdării și suferinței omului Păunescu, care nu-și face decât propria lui politică”), Titus Popovici – un turnător profesionist, cu grad mare („...opera principală a celui care mă face pe mine izmană este cea epistolară. Că așa cum și-a început cariera, așa și-o va încheia : prin delațiune”, „Cel care ne-a povestit consternat dezvăluirea lui Gogu Rădulescu că «prietenul care ne turna pe toți cu dezinvoltură de copil avea pe umeri gradul de general și era plătit ca atare», nu mai e printre vii, e vorba de Dumitru Ghișe”), Nicolae Cristache – un tată denaturat („știu și felul cum și-a părăsit băieții, fugind pur și simplu la aeroport fără să lase familiei un rând...”), Mircea Albulescu – un evreu diabetic („Deci ALB, grupul de litere de la mașina lui Albulescu reprezintă primele trei litere de la Weissman... N-am știut că Albulescu e diabetic și că-și făcea zilnic șase injecții”) ș.a.m.d., ș.a.m.d.

În schimb, toți cei care i-au fost, cât de cât, „de bine” sunt citați *in extenso*, cu reverențe (Octavian Paler), îi sunt dragi (Florica Ignat), au „ochii buni” (Gabriel Țepelea). Cât privește noaptea cu pricina, totul devine dintr-o dată flou, pastelat, învăluit într-o somnie cu epitete, consumată pe canapeaua Suzănicăi Gâdea, încât îți vine greu să nu întrebi verde : „Dom’le, ai... sau n-ai... ?”. Iar răspunsul la această întrebare nu ține de particularitățile dermato-analogo-genitale ale lui Păunescu, Nicolaescu, Albulescu, și nici de bunătatea profesorului Țepelea...

Textul are tot timpul un aer de jurnal al unui mare bărbat politic printre alți bărbați politici, trăind clipe hotărâtoare („Radof zice...”, „I-am spus lui Năstase...”, „Nu știu ce rol joacă Albulescu...”). Ce-i drept, când prin intermediul maleficului Sergiu Nicolaescu se sugerează fin o legătură simbolică între procesele lui Antonescu, Ceaușescu și... Sălcudeanu, efectul umoristic este colosal.

En passant însă, grijuliul dom’ Petrică nu uită să ardă o limbă apăsată și fierbinte Monicăi Lovinescu („Îi sărut mâna Marei Doamne, la plecare...”), una regaliștilor („Cred că n-ar strica și statuia regelui...”, „Și ea... spun eu...”), una lui Oliviu Gherman („Țin la acest om blajin, inteligent și generos...”), sfârșind apoteotic astfel: „Pe treptele unei vile modeste din Predeal, unde se odihnește de câteva zile, Președintele Țării, domnul Ion Iliescu, mă întreabă cum mai stau cu sănătatea. M-am dus să depun jurământul. Îi răspund că a doua zi după ce am cerut în Parlament pedeapsa cu moartea era să mor. Am fost scos cu targa de la Comisia de Cultură. «Un umanist are drepturi, dar n-are niciodată dreptul suprem. Acesta îi este dat numai de Dumnezeu», îmi spune el”. El, adică președintele Iliescu. Trebuie să recunoașteți că scena are grandoarea unei audiențe pe Kogaion a lui Deceneu la Zamolxis, mai puțin finalul, care m-a făcut să mă cutremur literalmente de râs.

Sentimentul dominant la lectură este însă greața, pe care ți-o provoacă scabroșeniile gratuite, stilul împiedicat și confuz, metaforita de doi bani, egocentrismul dezgustător – dl. Sălcudeanu pare că își intonează numele închis în propria sa cameră de baie, ascultând apoi cavitățile cum repetează.

Dincolo de insul Sălcudeanu, care, la urma urmei, n-are decât să se dea în stambă, dacă așa crede el că e bine, trist, cu adevărat trist, e altceva. Petre Sălcudeanu poartă încă pe frunte ștampila de „scriitor”. Prin această „carte”, neagră în toate sensurile, el pune, cu concursul fulgerător și neprecupețit al unei edituri de stat, la porțile căreia așteaptă zeci de manuscrise ale scriitorilor tineri, o piatră tombală, mai netă decât lacătul care împodobește acum sediul Uniunii Scriitorilor, peste lumea scriitoricească a României deceniilor din urmă. Cumpărați, deci, cartea domnului Sălcudeanu ! Cu numai 1500 de lei puteți adulmeca în intimitate hoitul onoarei de breaslă a scriitorului român...

# Omertá

În două feluri ți se poate răspunde actualmente în mediul cultural românesc la o luare tranșantă de poziție : fie ești atacat la persoană, cu luxuriante referiri la trecutul tău comunisto-securist (dacă asta e chiar prea de tot gogonată, se agață prefixuri : neo, cripto), fie se pun în lumină, cu vigilență, dedesubturile politice ale textului tău. Cel mai adesea, și una, și alta. Faptul că e sau nu un sâmbure de adevăr estetic în ce-ai scris și că textul s-ar putea să aparțină, pur și simplu, unui ins care încearcă să gândească singur, nu merită a fi luat în considerare.

Am „testat" (întâmplarea a făcut) mai multe medii artistice prin ceea ce am scris în ultimele luni. Mai întâi, cel teatral. Am scris despre *Livada cu vișini* într-un fel care mie mi s-a părut cât se poate de normal. Nu spuneam acolo nici că Andrei Șerban nu e o personalitate artistică pregnantă, nici că actorii n-au încercat, onest, să facă față partiturii. Spuneam doar că nu împărtășesc nicidecum viziunea regizorului și că publicul românesc, așa gulagizat cum a fost, a mai văzut și alte livezi. Rezultatul a fost un potop de insulte și amenințări inițiat chiar de domnul Șerban și răsfrânt, în cel mai pur stil „cadrist", și asupra unor persoane având oarece legături cu mine. Am primit de asemenea și felicitări de la alte persoane, unele din ele animate de cu totul alte determinări decât cele

estetice. Nici o încercare de discutare argumentată a observațiilor făcute de mine în text.

Pe urmă, tărâmul filosoficesc. Aici n-am făcut decât să-mi exprim îndoiala că Petre Țuțea va putea rămâne în istoria spiritualității românești altfel decât prin discursul „pe viu”, întrucât așa-zisele cărți „de Țuțea” nu sunt decât niște compilații confuze și lipsite de valoare, afară poate de cea comercială. Drept urmare, puțin a lipsit (aleg un exemplu din multele) să fiu înjurat de mamă de dl. Mihai Creangă în „România liberă”. Pentru ca, la puțin timp, în publicația ce cu onoare o conduce domnia sa, să apară un comentariu al d-lui Laurențiu Ulici, care nu s-a obosit să scrie „citez” sau să pună măcar ghilimele în nenumăratele cazuri în care propozițiile domniei sale asupra subiectului Țuțea le reproduceau pe cele exprimate de mine în „Adevărul”. Și aici am primit felicitări, de la unii care se exprimau la adresa Socratelui dâmbovițean cu: „mama mă-sii de legionar!”.

Al treilea caz beletristic: comentariul la volumul *Hesperus* de I.P. Culianu. N-am negat în nici un fel valoarea ca om de știință a lui I.P. Culianu, a cărui operă nici n-am avut ocazia să o cunosc, am spus doar, în calitate de prozator, un lucru evident și pentru elevii de liceu cu talent la română: cartea, asta și nu alta, e înfiorător de prost scrisă. Și m-am mirat că Securitatea a trebuit să se ducă până-n America să-l omoare pe I.P. Culianu, când avea alți protestatari mai la-ndemână, aici, în țară. Drept urmare, dl. Ioan Buduca m-a făcut albie de porci, iar dl. Radu Eugeniu Stan m-a calificat drept securist.

În sfârșit, cazul *Hotel de lux*, pe ogorul cinematografiei, deci; iarăși aceeași stupidă sau voită confuzie: n-am afirmat nicidecum că Dan Pița nu rămâne un mare regizor sau că n-aș fi vrut din tot sufletul ca Leul lui de argint să fie chiar de argint. (De astfel, am fost prezent la scara avionului care l-a adus în țară după succes și am publicat micro-interviul, însoțit de fotografii, în pagina întâi a „Adevărului".) Am afirmat doar că acest film este, din nefericire, greșit, de la un capăt la celălalt. Orice alte discuții, privitoare la cât e de „bine făcut", mi se par triste: e ca și cum l-ai admira pe Gică Hagi pentru frumusețea tricoului și jambierelor. De data aceasta, cu demascarea mea televizată ca promotor al stilului din anii '50 s-a însărcinat o veche militantă anticomunistă, d-na Manuela Gheorghiu-Cernat.

Nu știu câte Mafii există acum în România, în cultură funcționează însă, cu siguranță, cel puțin una. Și ca orice Mafie, se conduce după legea tăcerii, omertá. Nimic nu trebuie să răzbată în afară, cine e trecut pe lista noastră nu poate fi decât de la genial în sus, așa și va să fie, iar cine nu cântă în cor nu este decât un comunist nenorocit. Chiar dacă, la o bere (ca pe vremuri), se poate admite că individul ăla de la „Adevărul" are oarecare dreptate.

Mă rog, asta-i piesa, asta o jucăm, domnilor. Rămâne o singură problemă, una mică: dacă la mafioți o da rezultate, în cultură pentru câtă vreme poate oare cârdășia să falsifice un adevăr artistic?

## Paris Est

*Unu*

De la Gara de Est, spre Châtelet, pe bulevardul Sevastopol. Există și un Stalingrad la Paris, acum, după ce numele „părintelui popoarelor” a cam fost rașchetat peste tot prin Răsărit. Din 15 în 15 metri, câte o frizerie plină cu negri, tunși de alți negri. Un panou purtând în partea de sus titrajul : Primăria Parisului – Prefectura. În partea de jos : Parisul oferă lucruri simple celor care nu au un adăpost pentru iarnă. Între cele două texte, un pat pe fond azuriu sub care scrie UN LIT. Apoi adresa și telefonul. Slabe și elegante, în lumina lichidă a primăverii, femeile sclipesc și taie aerul ca niște lame de ras. Playboy-ul brunet care-și sprijină cu palma căuș bijuteriile de familie, sugerând niște dimensiuni gata să-i spargă prohabul, pare cam crispat. Deasupra scrie MACHO, un film de Bigas Luna. Alt panou cu Primăria – Prefectura și lucrurile simple. Acum, în mijlocul pajiștii celeste odihnesc un prosop împăturit și un săpun așezat deasupra. UNE DOUCHE.

De pe toate autobuzele, Tom Hanks și Denzel Washington se uită la tine din „Philadelphia”.

*Doi*

Am străbătut zeci de kilometri cu metroul pe dedesubtul capitalei franceze. Am urcat și am coborât pe nenumărate scări rulante. Nici una nu era defectă, nici una nu era în reparație, porneau de

cum pășea un om pe ele, se opreau cum erau goale, totul funcționa, ca sub puterea unei baghete magice. *C'est ça*.

*Trei*

Există și un alt subteran decât cel oficial, adevăratul pântece al Parisului. Kilometri și kilometri de tunele pentru canalizare și întreținerea rețelelor electrice și hidro. E periculos și interzis să pătrunzi în ele. Se zice că-și fac veacul pe-acolo, în afara criminalilor urmăriți, care aleg acest ultim refugiu, tot soiul de secte ciudate, practicanți de *messes noires*, liturghiile negre.

*Patru*

Cu o jumătate de veac în urmă, Gare d'Orsay răsuna de vuietul mulțimilor întoarse din prizonierat și din lagărele de concentrare. Acum o rumoare continuă, un zgomot alb se ridică din puhoiul neîntrerupt de benelucși limfatici, asiatici agitați și americani cu țeava de coca-n gură. Aproape de acoperișul gării e o cameră micuță ca o capelă, cufundată în penumbră, care te întâmpină de la intrare cu următoarea inscripție : „Vă rugăm să ne scuzați, dar starea tablourilor nu permite expunerea lor la lumină directă". Aici, de cum trece pragul, nimeni nu mai îndrăznește să scoată un sunet. Singura sursă de lumină par a fi chiar tablourile, care iradiază o fluorescență albăstruie, *couleur du temps*, otrăvită și rece ca raza plutoniului în descompunere. Câmpul magnetic intens care însoțește radiația te împiedică să-ți desprinzi privirea de pe chipurile arse în pânză. *Femme au boa noir, Femme de maison tirant son bas, Femme de profil (M-me Lucy)*. Toate au aceeași privire *verte-bleuâtre* spălăcită, ușor exoftalmică, plină de

o cruzime curată și nepăsătoare, de reptilă. Nu-ți poți imagina chipurile acestor femei decât încadrate de părul răvășit pe pernă și umărul gol al bărbatului zvâcnind deasupra ca o frânghie udă în flacăra rece a cearcănelor. Matrici veșnice, absorbind, cu o rutină excitantă până la insuportabil, substanța vitală pe care celălalt se zorește sălbatic s-o risipească în tranșe amețitoare. *Jane Avril dansant*. Piciorul femeii, enormă tulpină musculară țâșnind spre cer cu nenumărate roiuri de bărbați mititei, tineri și bătrâni încercând să rămână agățați. *Le portrait de Justine Dieuhl*. O adolescentă cu mâinile în poală, dar cu aceiași ochi radioactivi, boboci ai viciului născând. Viciul, așa cum l-a văzut contele Toulouse-Lautrec, este un principiu vital. Erotismul sec, mistuitor, al femeilor sale „de maison”, pare indestructibil chiar în fața timpului și morții. Unei astfel de femei, un bărbat nu dorește decât să-i smulgă umbra unui geamăt de plăcere și apoi poate să moară, golit și uscat, ca un mare ou supt de reptile. În spațiul primordial, spre care dau tablourile lui Toulouse-Lautrec, nu-i nevoie de măr, iar femeia e totuna cu șarpele nemuritor.

Benelucșii limfatici, asiaticii agitați, americanii cu țeava de coca-n gură o șterg repede din această încăpere care învelește tandru, ca un giulgiu nupțial, însuși sufletul Parisului.

*Cinci*

Parisul, orașul pierzaniei, al ispitelor devastatoare, e acum o urbe rezervată și decentă. Din oraș-amantă, a devenit oraș-nevastă, cu acte-n regulă și bani în cont. Până și aschimodiile venerice din rue Saint Denis, care-ți puneau în disperare țâțele pe parbriz, au fost evacuate și zgornite cine

știe unde. Nici urmă de vreun afiș porno sau măcar o copertă de revistă. Doar pe Clichy, în apropiere de Place Pigalle, sunt vreo 500 de metri de sex-shopuri, de-o parte și de alta. Dar, după cum arată, ai putea să crezi că sunt niște curățătorii cu program redus. Rarele poze ieșite mai la stradă au zonele de interes obturate cu pătrate și triunghiuri negre. Totul arată ca un Jurassic Park, o rezervație nostalgică și inocentă, care nu-ți poate stârni decât cel mult un surâs. Firește, mai există Bois de Boulogne, dar acolo nu se duc decât travestiții și cei cu o doagă lipsă.

Și nu morala este cea care a făcut vidul ăsta, ci mama SIDA, întinzându-și temeinic faldurile-i putrede și grele peste întreaga zonă pariziană.

*Șase*

Place du Tertre. O piațetă micuță, pătrată, în vârful dealului Montmartre. Nu are nimic special la prima vedere, la a doua însă descoperi unul dintre locurile cele mai lipsite de agresivitate din această lume. Străduțele care dau în piață sunt toate înguste și în pantă, casele sunt mici și viu colorate, ca în filme sau în basme, oamenii nu se grăbesc, nu sunt crispați, par a trăi ca să trăiască. Tineri, foarte mulți tineri, pașnici și pletoși sau tunși cu moț, fete ca niște portocale descojite, aburindu-ți pentru o clipă uitătura chiorâșă, bănuitoare, care ți s-a lipit de atâta vreme pe chip. Aici aflu de ce i se zice bistroului – bistro : de la „bâstre” – „repede” în rusește. Cazacii ajunși la Paris, pe la începutul veacului trecut, se năpusteau în toate cârciumioarele și cereau repede ! ceva de băut. Din fericire pentru francezi, rusnacii n-au avut timp să lase și altfel de amintiri pe aici.

Rău într-un astfel de loc e că realizezi dintr-o dată condiția ta de apariție stridentă și hilară. Zâmbești timid unei fete și ea se îndepărtează râzând disprețuitor sau iritată. Nu ești decât un străin încordat și mucezit de viața sălbatică pe care o duci, mereu lovind și primind lovituri, mereu întorcând pietre ca să găsești viermi sau șerpi dedesubt. Oamenii aceștia au creierul odihnit, le funcționează organele ca un ceas elvețian, se bucură cu tot trupul și sufletul de ceea ce văd, ating, gustă.

Mă simt aidoma acelui personaj al lui Lovecraft care nu se văzuse niciodată în oglindă și nu știa de ce fug toți la apropierea lui.

*Șapte*

Împreună cu Noni, în fața bisericii Sacre Coeur, aruncând priviri prăpădit-rastignace panoramei Parisului noaptea. Rafale reci, tăioase, cu bură de ploaie, ne mângâie fețele. Azi am simțit că turbez, spun, am rugat un chioșcar negru să mă lase să răsfoiesc o revistă și ăla s-a uitat la mine și a zis *non*, editorilor nu le place chestia asta. Am tăcut și m-am îndepărtat. După vreo douăzeci de metri m-a năpădit o furie înspăimântătoare, ucigașă, aproape că mi-au dat lacrimile. Eram pe punctul de a mă întoarce să-l pocnesc pe nenorocitul ăla, să-i dărâm taraba pentru că făcuse mișto de mine, mă văzuse că sunt o amărâtă de cotarlă răsăriteană, cu coada pe sus și fără franci în buzunar. Redactorul-șef adjunct de la „Le Monde” nu prânzește decât la „Fouquet's”, în vreme ce eu sunt sub ultimul maghrebin, sub ultimul clochard de pe aici. Nu m-a oprit decât gândul că făcând scandal mă voi afunda și mai adânc în ridicol. Bine ai făcut, zice Noni. Sunt reviste, mai scumpe, la care chiar

nu se obișnuiește răsfoitul. Așa că asta nu dovedește decât complexul de inferioritate pe care îl oploșești în tine. Încă-i bine. De obicei, la estici ca noi, el se transformă finalmente într-unul de superioritate, de aceleași dimensiuni. Adicătelea, o fi civilizație pe aici, prin Vest, da' nu e suferință, nu e metafizică, niet kultur, construiți fabrici, autostrăzi, mașini, dar încotro mergeți, de unde veniți? V-ați desacralizatără de tot. Pe când la noi, ce sfâșieri, ce trăiri, ce gândiri, artă, domnule, artă, grație și cooperație! Astea-s cugetări de condeieri onaniști cu naturelul simțitor, rahat, ascultă-mă pe mine, că am nouă ani de când sunt aici și-am înghițit ce era mai rău prin România. Ca să disprețuiești hrana curată și pe alese, trenurile care nu întârzie, sălile de operație în care nu se întrerupe curentul, apa caldă și apa rece 24 de ore din 24, treaba bine făcută și bine plătită, trebuie mai întâi să ai toate astea. Abia atunci, când ieși din condiția ta genetică de sclav al statului tembel și scelerat, îți poți da seama ce mult înseamnă „amănuntele" pentru condiția umană.

Greșeala fundamentală a intelectualului, și în special a celui estic, e că raportează lumea la el însuși, la datele lui interioare. Nu se gândește, nu poate, că ceea ce numim îndeobște intelectual ocupă mai puțin de 1% în populația oricărei țări. Și că, deci, cerințele și aspirațiile lui nu pot reprezenta nicidecum tendința socială.

Am dus-o greu, greu de tot, când am venit încoace. Dar n-am regretat nici o clipă. Și pe aici lucrurile sunt nemiloase, dar sunt și limpezi, ca lacrimile. De un singur lucru îmi pare rău câteodată: că n-am fost și eu acolo, atunci, în '89.

*Opt*

Champs Elysées. Una din minunile Occidentului pe care n-am înțeles-o niciodată : cum e posibil să existe, unul lângă altul, patru magazine de pantofi fără să dea faliment nici unul ? Foarte simplu, rânjește Noni, nu-i decât mentalitatea ta de estic care se holbează și nu cumpără. Pentru cine vine să cumpere, patru magazine nu e mult. Sunt întotdeauna mici diferențe între modele. Și poți să fii sigur : dacă un magazin există, atunci nu e în pierdere.

De la volanul unui Renault Twingo ultimul răcnet, cu pletele cărunte fluturând în vânt, René Descartes îmi face semn : *rentez, deci exist*.

# Primăvara la Sofia

*Sediul U.A.P.*

Ghidul e o fetișcană cu frica lui Dumnezeu, fiică și viitoare mamă de securiști, ramura a bună. E deosebit de volubilă când vine vorba de clădiri din secolul trecut, în schimb, când ajungem în fața CC-ului, unde se află un ciopor de inși care strigă ceva, zâmbește stânjenită. Multe din ferestrele de la primul cat al așezământului sunt încă înnegrite de flacără pe margini – amintirea nopții de acum 2-3 ani, când BBC-ul a mutat cocteilul tovărășesc cu produse octanice de la Sofia pe malul Dâmboviței. O întreb ce se strigă și ea îmi spune, cu același zâmbet de gravidă în luna a 4-a, că e ceva obișnuit, se întâmplă aproape în fiecare zi. „E limpede", zic, „am mai văzut așa ceva, protestează împotriva creșterii salariilor". Ivana noastră continuă să surâdă, fapt care-mi accentuează dispoziția sadică. Ajungem în fața unei clădiri joase, rectangulare, fără ferestre, împodobită de sus și până jos cu graffiti, între care și vreo două-trei zvastici vizibile din elicopter. „Aicea e sediul Uniunii Artiștilor Plastici ?", întreb cu voce moale, viperină. Inspectasem deja locul pe cont propriu, așa că știam ce scria pe pereți :

FUCK OFF RAP SEX PISTOLS NO SECURITY (cu roșu) WC (urmat de o săgeată curbată spre temelia clădirii) MANOWAR BON JOVI METALLICA,

dedesubt desenul anamorfotic al unui nas cu ochelari – penis cu testicule, SHIT ! NAZI NAPALM NON STATE DEATH (cu spray galben fosforescent) KILL ALL THE WHITE PEOPLE (cu negru) SKINHEADS BUTCHER GUNS N'ROSES. Ca accidente grafice, inimi străpunse și, cum am zis, zvastici, mai mari, mai mici, pentru toate gusturile. Terasa e plină cu gunoaie cimentate de praf și ploaie, cutii cu cola, pachete de țigări, prezervative folosite. Deasupra intrării, o poartă mică și grea de metal negru, stă scris cu alb PRESIDENT JELEV IS NACIONAL (sic) CRIMINAL ! „Nu", zice Ivana, „nu e sediul Uniunii Artiștilor Plastici. E mausoleul lui Dimitrov. A fost construit în șase zile". „În cât ?!" „În șase zile". „Și acum, mai e Dimitrov acolo ?" „Nu, a fost scos și îngropat într-un cimitir din Sofia".

Ce dambla și pe mogulii ăștia comuniști, să se bage în racle de beton după moarte, pardon, deces. De fapt, e firesc, atunci când locuiești în Primăverii, la fereală de mult îndrăgitul tău popor, să nu concepi ideea de a fi îngropat în țintirim, la grămadă, printre ciolanele oamenilor muncii. Asta a fost dintotdeauna Partidul Comunist, partidul Gardurilor și Leoparzilor : ateu, dar funcționând ca o religie, dedicat maselor, dar obsedat de aristocrație, antioccidental, dar trimițându-și odraslele la studii în Vest. Zvasticile pictate de tinerii sofioți nu înseamnă neapărat adeziunea la ideologia național-socialistă, care, în mare parte, le e necunoscută, ci respingerea provocatoare, plină de dispreț, a minciunii roșii.

*Iaurt Philips*

Capitala bulgară e un oraș de provincie. Arată cam ca Bacăul nostru. Îndată ce te depărtezi de centru, intri în niște zone tip Militari sau Berceni, cu șiruri nesfârșite de blocuri hidoase, pline cu jegul socialist. Doar verdele parcurilor și muntele Vitoșa mai sting din cenușiul și maroul zidurilor leproase. Metrou n-am văzut ; probabil, nici nu e nevoie. În centru, în schimb, marile firme occidentale par mai bine înfipte decât la București. Dar câți au bani să cumpere ? Aceeași prăpastie a tranziției ca și la noi, ba chiar mai rău : în Bulgaria există orașe întregi de șomeri, unde sunt închise chiar și spitalele. Șomajul atinge teribilul procent de 16% din populația activă. Raportul leva/dolar, ținut până acum în mână, a început s-o ia la vale – 56 leva/$. Ieftin și bun e doar iaurtul, 8 leva paharul.

*Sufletul imperiului*

Cum vii de la catedrala Alexandr Nevski, pe stânga se înșiră tarabele vânzătorilor de vechituri. Un spațiu privilegiat, un ghiveci de lumi scânteind potolit în lumina de primăvară : săbii coclite, cu chipul țarului Simeon pe gardă, insigne din lagărul socialist, microscoape Zeiss Jena, stilouri defecte, caschete de ofițer rusești, aparate foto cu burduf, brice de ras, insigne cu zvastici și „Deutschland über alles” (îmi plac pumnalele ; mi-au rămas ochii pe unul cu fulgerele SS pe plăsele, frumos ca un pui de șarpe și costând cam cât un video). Dar articolul de bază sunt ceasurile de mână, kilograme de ceasuri sovietice, Raketa, Pobeda, Vostok, cataroaie rotunde, cât ochiul de cașalot, verzi, albe, roșii, poți să spargi capul omului cu ele. E tot sufletul imperiului sub sticla lor ; numai astfel de

ceasuri puteau arăta ora Moscovei. Acum, limbile înțepenite arată toate orele globului.

*Vina de a fi român*

Colocviul la care am fost invitat debutează în forță : apare unu' Bart și nu mai știu cum, reprezentantul Uniunii Europene, un haidamac anglo-saxon fără vârstă, bronzat și tuns perie, care zice că el habar n-are de ce ne aflăm noi acolo, dar sunt vreun milion și ceva de ECU de cheltuit, așa că să fie primit, sănătate, bucurie. Să trăiești, boierule european, mârâie mulțumită asistența și ne apucăm mintenaș să colocvim. Dinspre partea bulgară conferențiază decanul Facultății de Jurnalistică, un soi de ciobănaș cu ochi de broască, rotofei și grizonat. Se prezintă ca sociolog la bază ; zice că ulterior i s-a arătat, și așa a ajuns să se ocupe de jurnalistică. Mânca-te-ar tata de sociolog-major, că bună revelație avuși...

Omul dă pe gură niște chestii care mă fac să cred că Mihai Coman e un titan al decanilor din estul Europei. Însăilează ceva despre preferințele de presă ale minorităților etnice din Bulgaria ; e limpede cu ce misiune a venit : să asigure pe toată lumea de grija drăgăstoasă pe care statul bulgar o poartă minorităților. Îndată ce termină se ușchește scurt, nici gând să mai stea la discuții.

Urmează un grec blond, cu mustață de palicar, conferențiar la catedra de mass-media a Universității din Atena. Ăsta știe ceva meserie, e cam dezlânat în expunere, dar zice lucruri interesante. „Într-un stat democratic trebuie întotdeauna să fie situate pe primul plan drepturile omului ca om și pe planul al doilea drepturile lui ca naționalitate. Dacă acest raport se inversează, apare factorul

irațional, iar democrația e în primejdie". Sună bine, dar nu-i chiar așa, kir profesor. Cel puțin în etapa asta de evoluție a instinctului planetar, când pe glob nu găsești oameni *in abstracto*, ci malaiezi, englezi, chinezi, zulu, hutu și de alte naționalități, cei doi factori, uman și național, trebuie așezați pe același palier. Statul german dădea până mai anul trecut unui țigan emigrant din România 456 (patru sute cincizeci și șase) DM pe lună pentru că e om și Germania e un stat democratic, cu sensibilități dureroase venind dinspre trecut ; eu, ca redactor--șef adjunct la „Adevărul", nu iau nici jumătate din banii ăștia. Carevasăzică, iată că și umanul înaintea naționalului poate genera iraționalul, kir Haralambis. Astfel, ar trebui să resimt ca pe un blestem sau ca pe o vină faptul de a mă fi născut român.

*Teama de memorie*

Nu ne prea iubesc urmașii comitagiilor. Îi iubesc în schimb pe nemți, e plină Bulgaria de firme germane. Poți să te superi pe ei pentru asta ? După cum nu poți să te superi nici pe basarabeni că nu ne înghit, nici pe unguri că ne mănâncă din ochi de dor. În ultima vreme suferim de un ciudat prezbitism : tresărim la tot ce se zice dincolo de Viena cu privire la Români... În schimb, nu vedem aproape nimic în jur. Purtăm cu noi prin secole condiția șuie, piezișă a nașterii noastre din mișelia sălbatică a unui rege și impulsivitatea unui împărat : dacă Decebal n-ar fi călcat grăbit înțelegerile păcii abia încheiate după primul război cu Traian și dacă acesta n-ar fi fost un soldat iute la mânie, ci un politician abil, atunci imperiul roman nu și-ar fi extins nenatural granița. Așa, lobby-ul îndârjit

al lui Traian în Senat a catapultat legiunile dincolo de Dunăre, transformând clientul daco-get într-un teritoriu ocupat, lucru deloc avantajos din punct de vedere geostrategic.

Pe urmă, cuceritorii au plecat, lăsând în urmă un popor și amintirea imperiului. Pe acest meleag, în marginea puterii Romei, amintirea invincibilităţii ei strălucitoare și trufașe a rămas neștirbită, impregnată în subconștientul colectiv; răcnetele goților, năvălind trei secole mai târziu în Cetatea Eternă, trebuie să fi ajuns aici ca un zvon încețoșat de legendă.

Iată de ce popoarele din jur nu ne iubesc: *pentru că le e instinctiv teamă de ceea ce nici noi nu știm că zace în straturile adânci ale memoriei noastre ca nație*.

*Dumnezeu reciclat*

Uluitori în marea catedrală ortodoxă Nevski sunt leii și vulturii de piatră, simboluri animale asignate țarului, puterii pământești deci, aflate totuși în imediata apropiere a altarului, sediul transcendenței și eternității. Nu-mi amintesc să fi văzut ceva asemănător în vreuna din catedralele fie ortodoxe, fie catolice, în care am intrat. Relația dintre putere și biserică în Bulgaria pare să aibă niște particularități deosebite: actuala clădire a președinției, aparținătoare odinioară de CC al PCB, păstrează în curtea ei interioară, ferită de privirile curioșilor, o biserică datând din primele secole ale mileniului unu. De remarcat, de asemenea, și spiritul mai pragmatic al turcilor, care transformau bisericile din orașele cucerite în moschei. Bulgarilor, în schimb, nu le-a trecut vreodată prin gând

să recicleze creștinește vreo moschee – una, foarte mare, străjuiește chiar centrul Sofiei.

*O banană*

La întoarcere, în vagonul de dormit Sofia-București, am fost coleg de compartiment cu un israelit și un palestinian. Tineri, bruneți, mustăcioși, tăcând cu sârg. Ei s-au culcat la unu și la doi, eu la parter. Am adormit greu, spre dimineață, și cam iepurește. De cum m-am trezit, am dat cu ochii de ei pe coridor : mâncau banane. Mi-au dat și mie una.

# Other passports

Anglia e țara distincției și distincțiilor. Nete. Încă de la poarta de acces, aeroportul Heathrow te întâmpină cu două inscripții luminoase de bun venit : EUROPEAN COMMUNITY și OTHER PASSPORTS. Adică, cei din Piața Comună de-o parte, la scuteală, iar ceilalți la grămada de vreo trei sute de persoane care se formează permanent. Interesant e că nici Statele Unite n-au ghișeu separat...

Plastic, sticlă, mochetă, lumină fluorescentă. *Luxe, calme et volupté*. Și totuși, să nu faci greșeala să-ți lași valiza jos și să te duci la vreo nevoie, ademenit de albeața de laborator a closetelor. Într-un timp record, valiza îți este umflată și dusă într-o cameră specială, de beton, unde este detonată. Aflând chestia asta, mi-am zis că, în afară de E.C. și OTHER PASSPORTS, ar fi fost util ca supușii lui „her majesty the Queen" să fi prevăzut și un culoar cu inscripția IRA.

Aceeași spaimă, subterană, dar mereu prezentă, minând straturile seculare de bani grei, respectabilitate și tabieturi imperiale, am întâlnit-o și în oraș. Pe geamurile metroului, afișe cu instrucțiuni pentru cazul când observați o geantă stingheră : 1. rămâneți calm ; 2. n-o atingeți ; 3. îndepărtați călătorii de ea ; 4. anunțați conducătorul de tren. *And*, aș fi fost tentat să adaug cu o cariocă, *kiss your ass, good bye, my friend*. Cei care își lasă

mașinile în stradă, fie și pentru 5 minute, le lasă cu portbagajul, ușile și motorul deschise, ca să nu stârnească bănuielile poliției – am văzut într-o noapte, pe lângă podul Londrei, un Mercedes negru, imens, cu luminile clipind intermitent, adăstând lângă trotuar ca un monstru obosit, înconjurat de la distanță de 4 polițiști turuind încordați în walkie-talkies.

Londra rămâne o capitală imperială. Disprețul, voalat parcă pentru a fi și mai apăsat, față de străini, până și față de cei din fostele și actualele colonii britanice – chiar celor din Hong Kong li se refuză pașaportul britanic –, se face simțit la fiecare pas. Au, totuși, măcar bunul simț de a nu pune taxă la intrarea în British Museum, un fascinant memorial închinat furtului de istorie la scară națională.

# Water Closet

Conform tradiției, care la britanici surclasează chiar și instinctul de conservare sau cel sexual, la sfârșitul vizitei noastre de lucru am fost invitați să petrecem seara cu niște „executivi” ai firmei-gazdă. De data asta nu mai era vorba de vreun birt chinezesc sau restaurant de hotel, ne îndreptam inexorabil spre o zonă rezidențială „private first class UK”. Avansam prin decorul din *Mary Poppins*, cu nesfârșite trotuare violete, tocmai frecate de un lustragiu dement, și verdele strălucitor, rectangular, tuns pușcărie al gazonului de dincolo de gardurile forjate. Hopa, îmi zic ușurat, văzând un gogâlț care străbătea asfaltul de la o rigolă la alta, nimeni nu e perfect pe lumea asta! Livrez constatarea gratis, cu vădită satisfacție, șoferului nostru. Cockneyul nu numai că nu se tulbură defel, dar și rânjește când zice: „sleeping policeman”. Așa am aflat că ridicătura din asfalt era intenționată, fiind menită, asemenea unui polițist eficient și când doarme, să-i facă să frâneze pe șoferii prea viteziști care ar fi tulburat liniștea distinșilor rezidenți. Încep din nou să mă foiesc pe scaun, hainele mi se par prea strâmte și prin gând îmi trece ceva legat de ceară și mamă.

Când coborâm din microbuz, dau cu ochii de trei gentlemani impecabili, parașutați parcă dintr-un roman englezesc, care ne așteaptă la ceea ce bag de seamă a fi poarta domeniului. Mă uit la vârfurile

avântate spre cer ale pantofilor mei model șalupă, la motoceii de pe mânecile experimentatului meu sacou în pătrățele și mă apucă un fel de jale. Ceea ce nu mă împiedică să rostesc un „Good evening, sir”, cu o bățoșenie demnă de Camera Lorzilor.

Suntem purtați de braț de acești sefuți mai mititei, pe aleile imensului parc, și ni se face conversație. „Oh, really !?”, „Indeed ?!” și „Quite sure”, sau „pleasant” sau „well” se mixează cu observații despre vreme și îngrijirea boscheților de trandafiri. Nu poți încerca decât unul din două sentimente : fie că respectivul își bate joc de tine, fie să izbucnești într-un râs homeric, eliberator. Eu trăiam totuși ceva intermediar.

În sfârșit, iată-ne la locul festinului, care era un fel de castelus în toată regula. Trec peste echipa de chelneri care se schimbau ca la hochei, peste straniile feluri „gourmet”, care mă făceau să tânjesc după o pungă dublă de cartofi prăjiți, peste eforturile noastre disperate de a descreți mutrele roz glasate ale superboșilor. Și ajung la momentul inevitabil al deplasării într-un loc luminat, dar fără verdeață.

Mai întâi am crezut că, în ciuda inscripției limpezi, am greșit ușa. Unde mă uitam, nu vedeam decât lambriuri, oglinzi, plușuri, glastre cu flori printre chiuvete de marmură. Totul te făcea să te gândești la orice altă activitate, de pildă la un simpozion, nicidecum la o desecare. Aproape total inhibat, am apăsat totuși clanța, intrând în tainicul despărțământ nu fără oarecare emoție, ca un fesenist de altădată într-o cabină de vot. Pe perete se găsea o reproducere după Matisse. În acest punct, recunosc că am cedat psihic.

Dar și dumneavoastră trebuie să recunoașteți că era prea mult. Distinsul domn Earham n-a înțeles probabil niciodată de ce, în vreme ce mă conducea, sub clarul de lună, spre microbuz, am zbughit-o ca un tâlhar în întunericul unor boscheți perfect tunși.

# Cancerul din inima Europei

E uluitor să descoperi, într-un oraș cu atâtea construcții futuriste, zeci de case părăsite. În chiar centrul Bruxelles-ului, între două buildinguri numai metal și sticlă polarizată, dai cu ochii de câte un bloc părăsit, cu acoperișul ca de cabană profilându-și spărturile pe cer. Uneori ferestrele sunt barate cu traverse sau bucăți de șină ruginită, aidoma caselor de ciumați în Moyen Age. Alteori, prin ferestrele oarbe și acoperișuri ies crengi de copaci. Tot orașul e împănat cu anunțuri : A LOUER – TE HUUR, adică „De închiriat”, în franceză și neerlandeză. Zecile de mii de funcționari europeni, plătiți regește, deși reprezintă instituții democratice, au stricat piața imobiliară dând bani în dreapta și stânga.

Ceea ce se înalță însă în mijlocul cartierului „european” nu te mai uimește, te înfioară. Colosală, trilobată, neagră cu tonuri de gri metalizat, ca o radiografie prevestind moartea, clădirea pare un transatlantic-fantomă eșuat dintr-un film de groază mut într-o peliculă color. Prin ferestrele întunecate, multe străbătute de dâre lungi, terminate într-un stop, ca niște lacrimi, se văd neoane arzând în plină zi. Nici înăuntru, nici în jur, sub clădire – porțiunea din mijlocul trifoiului e singura în contact cu solul, în mijlocul unui bazin circular – nu se zărește țipenie de om. Gunoaiele, adunate în stive, însingurează și mai mult acest loc în

curățenia din jur. Iar înăuntru... kilometri întregi de coridoare pustii, cufundate într-o tăcere postatomică. La un colț, câteva țigări străvechi înfipte în nisipul dintr-o scrumieră. De undeva se aude un susur de vas de closet care curge. Niște ziare împrăștiate pe un pervaz.

Acum 6 ani, această clădire era sediul Comisiei Europene conduse de domnul Delors. Analizele aerului au demonstrat că straturile de azbest introduse în pereți pentru izolarea termică se pulverizează microscopic și trimit particule în sistemul de *air conditioning*. Particulele de azbest, ajunse în plămâni, sunt producătoare de cancer.

Comisia Europeană a fost mutată într-un sediu alăturat, de un roșcat odihnitor, poate nu atât de impunător, dar mai sănătos. Teoretic, au început lucrările de înlocuire a azbestului din pereți... Nu se știe cât va dura... Mai dau o dată ocol monstrului. Emite parcă un vuiet profund, suprapus peste larma traficului. Mai târziu, oriunde m-aș fi aflat în Bruxelles, privind într-o anumită direcție, îi simțeam prezența în spatele dansului multicolor al orașului. O umbră a trecutului Europei sau o viziune a zilelor ce vor veni?

## America, America

Știam de mult că nu există nici o sărbătoare adevărată. Înainte de ’89 păstram încă iluzia călătoriei, de atâtea ori întreprinsă prin Parisuri, New Yorkuri, Londre și Beijinguri aievea ale triumfătoarei mele singurătăți. Apoi am călătorit de-a binelea, prin deșerturile Orientului Mijlociu, prin Munții Anatoliei, am dormit în banlieue-urile Parisului, coleg de „apartament” cu refugiați cubanezi și imigranți din Ghana care puțeau îngrozitor, am înghițit mâncarea sălcie și precizia maniacală a nemților, am zăbovit câteva clipe la poalele Colosseum-ului, am încercat să adulmec mirosul prafului de pușcă în imensitatea pieței Tien An Men și l-am ascultat pe Michael Jackson în aerul limfatic al serii vieneze. Și toate acestea n-au făcut decât să-mi spulbere speranța că voi găsi undeva un loc în care să nu mă simt un străin solitar sub ceruri crepusculare.

Mai rămăsese America, Lumea Nouă, ultimul bastion al închipuirii. S-a prăbușit și el, în acest aprilie bântuit de presimțirea războiului european. Și totuși, dincolo de peluzele imense și casele albe ale Washingtonului, dincolo de zgârie-norii roșcați și sticloși ai New Yorkului, de care doar timpul foarte scurt m-a împiedicat să mă plictisesc, a rămas ceva, un precipitat cristalin și indestructibil făcut din... Chiar, din ce?

La toate trecerile de pietoni din America, bordura trotuarelor are o adâncitură – pentru handicapații cu cărucior. În clipa când Bill Clinton a început să vorbească, în fața Muzeului Holocaustului, o tânără așezată în dreapta tribunei a început să-i mimeze discursul pentru eventualii surdo-muți care s-ar fi aflat pe acolo. Clinton a câștigat alegerile cu 30% din voturile populației americane și totuși, la intrarea lui în tribună, toți, dar absolut toți participanții, mii de oameni – între care unii care apoi au început să-l huiduie –, s-au ridicat în picioare – era președintele Statelor Unite. La un McDonald's m-am încurcat în slangul repezit al negrului care servea hamburgherii și cartofii prăjiți. Nu s-a enervat: mi-a repetat o dată, de două ori, mi-a adus un poster cu felurile de hamburgher frumos colorate, cu prețurile pe ele, ca să pot alege. În tot acest timp, nici unul dintre cei aflați în spatele meu nu mi-a zis nici dă-te mai încolo. (E adevărat, probabil că nici unul dintre ei nu stătuse în viața lui la vreo coadă la care „nu apuci".)

Niște scelerați înarmați până-n dinți, conduși de psihopatul David Koresh, ucid 4 polițiști și sfârșesc într-un incendiu, în timp ce FBI-ul le asedia tabăra cu tancurile. Cine sunt anchetați, interogați, hărțuiți? Șeful FBI, William Sessions, procurorul general, Janet Reno, și însuși președintele Clinton! Se face chiar un sondaj național CNN-VSA Today, cu întrebări ca: Este vinovat șeful FBI? Acțiunea FBI putea să mai aștepte? Aveau de gând să se sinucidă în masă sectanții? etc. O fabuloasă obsesie pentru drept, pentru legitimitate, pentru corectitudine.

Toate astea nu mai țin de tehnologie sau de capitaluri. Sunt cuceriri interioare, progrese în om, deplasări în zona bazei condiției umane pe care o națiune le atinge greu, în secole. Merită să faci 8.400 km ca să le vezi cu ochii tăi și să-ți pierzi, pentru câteva ore măcar, neîncrederea în posibilitatea de schimbare a omului.

# Cuvintele și războiul

Fiecare popor are o limbă secretă a lui. Curată chinezărie pentru cei care se apropie de ea cu manualul și normele academice în mână. Mai mult, fiecare grup uman determinat pe criterii geografice sau socio-profesionale vorbește în felul lui. Argourile (a nu se confunda cu prețioasele jargoane) sunt părțile cele mai vii ale unei limbi, cele mai sensibile la evoluțiile istorice, sociale, tehnologice, de mentalitate. Uneori sunt o formă de apărare: când realitatea desemnată de un cuvânt „oficial" este prea atroce, argoul emite automat un echivalent plin de umor negru, dar cumva destresant. Sau o formă de protest: minciunile pompoase cu antet sunt etichetate scurt, cu exact expresia care le definește cel mai bine adevărata natură. Alteori, sintagmele argotice frizează arta, fiind adevărate mici poeme sau fragmente din textul unui mare prozator anonim.

Dacă am vrea, de pildă, să aflăm cum au stat cu adevărat lucrurile în timpul războaielor americane cu Coreea și Vietnamul, care a fost starea de spirit a ostașului yankeu trimis să lupte peste mări, nu este nevoie, ba chiar e contraindicat să consultăm rapoartele Pentagonului. E de ajuns să stai de vorbă cu o deșcă bătrână, cu un veteran rămas în toate mințile, și să-i notezi expresiile:

*across the fence* (peste pârleaz) – peste graniță. În Vietnam, asta desemna misiuni în Vietnamul de Nord, Cambodgia și Laos;

*ammo humper* (cârcar de muniție) – artilerist;

*angel* (înger) – imagine falsă pe radar;

*ape* (maimuță) – de la inițialele A.P. Air Police, Poliția Forțelor Aeriene USA;

*baby shit* (căcat de copil) – muștar;

*bare-ass* (cur gol) – baracă;

*bird colonel* (colonelul-orătanie) – colonel plin, a cărui insignă de pe epoleți este un vultur;

*bird farm* (fermă de păsări) – avion mare de transport militar;

*biscuit bitches* (târfe pe biscuiți) – personalul feminin al Crucii Roșii;

*blood stripe* (dungă însângerată) – grad câștigat pe spinarea altora;

*bolo* – soldat incapabil să-și facă baremul la trageri. Primul martor al nașterii expresiei, scriitorul Joseph C. Goulden, povestește: „Prin mai – iulie 1956 la Fort Chafee, în Arkansas, un astfel de nătărău a fost pus, drept pedeapsă, să cosească cu o coasă primitivă de prin Sud, numită «bolo», toată iarba din poligon".

*boo-coo* (mult, mulți) – din franțuzescul *beaucoup*, preluat de soldații americani de la vietnamezi, care-l împrumutaseră la rândul lor de la francezi;

*boom-boom house* (casă bum-bum) – bordel de front;

*bottle-cap colonel* (colonel moț-de-butelcă) – locotenent-colonel, poreclit așa din pricina asemănării insignei de pe epoleți cu staniolul de pe capul unei sticle de băutură;

*bouncing Betty* (Betty cea vioaie) – mină de câmp care, la declanșare, sare până la înălțimea taliei și împroașcă șrapnele, lăsând de obicei soldatul fără organele care rimează cu vioaie;

*bring smoke* (a aduce fum) – a ataca;

*chair borne* (scaunopurtat) – un birocrat militar ocupat cu mutatul hărților. Joc de cuvinte plecând de la *airborne* – aeropurtat;

*Charlie tango* – turn de control;

*Charlie* – viet cong, soldat nordvietnamez;

*chicken guts* (mațe de pui) – fireturile ronde de pe uniforma de paradă a unui ofițer;

*Cinderella liberty* (libertatea Cenușăresei) – permisie care se încheie la miezul nopții;

*daisy cutter* (secerătoare de margarete) – bombă de mare calibru utilizată în Asia de sud-est pentru defrișarea instantanee a unor zone întinse din junglă, care urmează a deveni terenuri de aterizare;

*the day the eagle shits* (ziua când se cacă vulturul) – zi de plată a soldei. Vulturul reprezintă guvernul federal;

*Dear John letter* (scrisoare „Dragă John...”) – scrisoare pe care militarul o primește de la iubită și în care e anunțat că respectiva și-a găsit pe altul;

*dicks and beans* (sule și fasule) – rație militară din hot dogs și fasole;

*dich* (pronunțat „dic”) – cuvântul vietnamez pentru „mort”, intrat în argoul soldaților americani;

*di di* (a alerga) – preluare din vietnameză;

*frog hair* (păr de broască) – unitate de măsură desemnând o distanță al naibii de mică și, prin aceasta, periculoasă;

*fruid salad* (salată de fructe) – unul sau mai multe rânduri de barete de decorații câștigate în campanie;

*FTA* – prescurtare de la Fuck the Army, ceea ce înseamnă a-ți băga un anume organ în ea de armată;

*G.I.* – ins înrolat în armata americană, prescurtare de la *government issue* (ordinul guvernului), termen impus în al doilea război mondial. Deși, în 1951, Pentagonul a emis un edict care interzicea utilizarea lui în armată, cuvântul indicat drept corect fiind *soldier*, totuși G.I. continuă să fie utilizat și astăzi;

*gook* – termen disprețuitor desemnând un asiatic, împrumut din argoul coreean, în care cuvântul înseamnă „persoană";

*Goya* – prescurtare de la *get off your ass* (mișcă-ți fundul de-aici);

*hard rice* (orez greu) – muniție transferată triburilor aliate în timpul războiului din Vietnam;

*Hilton* – numele unui lanț de hoteluri, invocat ironic în cazul unor stabilimente care aduc a orice, numai a Hilton nu. Întors din Vietnam în 1967, Bobe Hope observa: „Fiecare colibă dărăpănată sau baracă dezafectată se numește acolo Chu Lai Hilton, sau Hilton East sau Hilton și încă ceva". Cel mai faimos Hilton vietnamez era sinistrul „Hanoi Hilton" – lagărul în care erau închiși prizonierii de război americani;

*hump* (cocoașă) – în al doilea război mondial cuvântul a fost folosit de piloți pentru a indica zona muntoasă dintre India și China (lanțul Himalaya de Est). În războiul din Vietnam era utilizat de infanteriști pentru a desemna marșul forțat, cu întreg echipamentul în spinare;

*Iesus nut* (piulița lui Iisus) – șurubul din centrul palelor elicopterului;

*K.P.* – „kitchen police", poliția bucătăriei, echipa de serviciu care debarasează sala de mese;

*Land of the...* – nume pentru USA care variază în funcție de țara unde se află în serviciu soldatul

american. Dacă aceasta este, de pildă, Germania, atunci Statele Unite sunt apelate prin : *Land of the Round Doorknob* (Țara clanțelor rotunde), întrucât clanțele americane sunt rotunde și se rotesc, pe când cele germane sunt din cele pentru apăsat, pe care le știm și noi. În Vietnam, SUA devenise „Țara Generatorului 24 din 24", întrucât căderile de curent pe plaiurile annamite erau frecvente ;

*leaflet drop* (aruncare de fluturași din avion) – a da banii pe băutură și femei în stilul „așa e când e să se-aleagă praful" ;

*log* (buștean) – helicopterul cu dublu rotor CH-47 ;

*lower than whaleshit* (mai jos decât căcatul de balenă) – a ajunge rău de tot, ca grad și statut, în ierarhia marinei americane ;

*milion-dolar wound* (rană de un milion de dolari) – rană nemutilantă, dar suficient de serioasă ca să-ți garanteze întoarcerea în US ;

*Mr. No-shoulders* (dl. Fără-umeri) – șarpe, din cei care mișunau în Vietnam ;

*mistery meat* (carne-mister) – carne servită la cazarmă, greu de spus cărui animal îi aparține ;

*R&R* – prescurtare de la *rest and recuperation* (odihnă și recuperare). În Vietnam, R&R era o permisie de trei până la șapte zile în afara zonelor de luptă. *Rape and ruin* (viol și decavare) este una din popularele interpretări ale inițialelor ;

*rat fuck* (futai de șobolani) – misiune sau operație sortită eșecului de la bun început ;

*rock and roll* – trasul cu o armă automată ;

*round eyes* (ochi rotunzi) – femeie americană ; firește, prin contrast cu asiaticele migdalate ;

*sky pilot* (pilotul cerului) – preot militar ;

*snake* (șarpe) – elicopterul de atac AH-IG Cobra ;

*swinging dick* (daravelă care se bălăngăne) – soldat ;

*tiger piss* (pișat de tigru) – bere vietnameză ;

*trip-wire vet* (veteranii minelor capcană) – nume generic pentru mâna de veterani care, copleșiți de stresul și greața post-campanie, s-au refugiat în pădurile din nordul Americii ;

*wire hangers* (agățători pe sârmă) – trupe suficient de depărtate de linia frontului încât să-și poată permite luxul de a se dezechipa și a-și agăța uniforma în cui ;

*the World* (Lumea) – Statele Unite.

# Călătorie la capătul milei

Oricine din noi ajunge până la urmă să aibă de-a face cu omul în halat alb. Când te întinzi pe patul dur, acoperit cu mușama, și ți se pun lipitorile de plastic la tâmple, pe piept și la încheieturi, te consideri centrul Universului. Nici prin gând nu-ți trece că pentru omul în alb ești doar un organ bolnav dintr-o mie : un digestiv, un renal, un cardiac, un hepatic. O secvență din lungile șiruri de mațe, ficați, inimi, creiere care compun aglomerarea vie numită omenire. Dincolo de ranguri și bani, stăpânii ultimi ai lumii își așteaptă nepăsători supușii. Care vin ascultători și înfrigurați și le vânează buzele, încercând cu disperare să descifreze în sunetele cuvintelor ciudate altceva decât răceala neclintită a mesei de morgă. Bolnavii nu înțeleg mare lucru din ce vorbesc doctorii. Din fericire, altfel, i-ar considera pe zeii în care își pun speranțele niște bestii cinice scăpate direct din infern. Și ar greși încă o dată.

În ceea ce mă privește, fac doar o constatare geografică : intersecția dintre râs și moarte străbate chiar și America.

*albatross* – bolnav cronic care va rămâne cu doctorul său până când unul dintre ei moare ;

*angel lust* (înger întărâtat) – cadavru de mascul în erecție ;

*Aztec two-step* (Aztec doi-pași) – diaree contractată în America Latină ;

*banana* – pacient cu icter;

*big C* (marele C) – cancer;

*blue blower* (suflă-albastru) – bolnav cu plămânii în pioneze;

*bug juice* (sirop de păduchi) – antibiotice;

*C & T ward* (pavilionul C și T) – pavilionul celor aflați în comă avansată. Prescurtarea vine de la *cabbages and turnips* („verze și napi”);

*Code azure* (Codul azuriu) – mesaj semnificând pentru personalul medical a nu face nimic deosebit pentru a salva un pacient care va muri rapid, orice i s-ar face. Este opusul expresiei oficiale Code Blue (Cod albastru) care mobilizează personalul pentru salvarea cuiva;

*deep fry* (bine prăjit) – cobaltoterapie;

*domino transplant* – transplant de excepție, inimă și plămâni simultan;

*Dr. Feelgood* (Doctorul „Să te simți bine”) – un doctor care prescrie tot felul de pilule într-o veselie;

*duck* (rață) – pungă urinară portabilă pentru pacienții masculi. La Fundeni, i se zice „pisică”, de unde și expresia, populară pe sinistrele culoare ale secției de urologie, „a trage pisica”;

*flatline* (linie moartă) – traseu oscilografic zero. Moarte;

*gomer* – pacient care se plânge tot timpul, enervând pe toată lumea. Acronim de la Get out of My Emergency Room („Ieșiți afară din camera mea de reanimare”);

*gone to*... (transferat la...) – eufemism pentru moarte. Dacă suntem într-un spital din Virginia, de pildă, se spune „transferat la Chicago”;

*grapes* (struguri) – hemoroizi;

*hole in one* (gaură în gaură) – persoană împușcată în gură;

*knife-happy* (cuțit-vesel) – chirurg deosebit de entuziast;

*M.I.* – în mod normal, asta înseamnă „myocardial infarction” (infarct de miocard). Câteodată însă, când un infarct acut nu e admis în spital, M.I. se traduce prin *monetary insufficiency* (nu mai traduc). O expresie alternativă este DOW – *deficiency of wallet* („deficiență de portofel”);

*Montezuma's revenge* (răzbunarea lui Montezuma) – diaree contractată de un cetățean american în urma consumului de hrană locală în cursul unei excursii într-o țară a lumii a treia;

*O sign* (semn O) – pacient în comă, cu gura larg deschisă;

*Q sign* (semn Q) – în plus față de semnul O, pacientului îi atârnă limba;

*soufflé* – un pacient ajuns la spital în urma unei căderi de la mare înălțime;

*train wreck* (călcat de tren) – pacient cu câteva probleme medicale foarte serioase;

*vegetable garden* (grădină de legume) – pavilion pentru cei în comă;

*witch doctor* (vraci) – medic internist;

*ward X* (pavilionul X) – morga.

## A nu fi

Cristian Popescu n-a aparținut niciodată acestei lumi. S-a chinuit mereu să simuleze viața oamenilor, să se miște, să vorbească, să fumeze, să râdă. Asta doar dintr-un imens sentiment de jenă față de ceilalți, din delicatețea de a nu-i umili, de a nu-i orbi prin înfățișarea sa adevărată – un lujer fluorescent alunecând lin, vibrant, la două palme de pământ. Cristian lasă în urma lui poezia, marea poezie, așa cum alții transpiră sau urinează. Poezie și moarte. Cu moartea s-a însoțit o viață întreagă, moartea i-a fost geam și iubită, așternut și cană, soare și lumânare. Setea de liniște absolută, de repaus mineral, dorul de moarte care scaldă sufletul marilor poeți îi punea, an după an, o strălucire potolită pe chip. În vreme ce alții, mucegaiul forfotitor din jurul lui, mai scriau câte o poezie între o bursă și un simpozion, el își murea poezia clipă de clipă, intra în putrefacție pentru ca din el să răsară nemaivăzute bijuterii de os și lacrimi.

La „A fi sau a nu fi”, Cristian ne răspunde blând și fericit, cu ochii umezi de zâmbet, răsărind ca un zepelin în sfârșit liber peste blocurile patriei : „A nu fi”.

# Artistul și șarpele-găină

O întrebare care își are sensul în chiar retorismul ei zgândăre pe feluriții comentatori din presă : cum e posibil ca un ministru al culturii, un mare poet și dramaturg, romancier și eseist, care pe deasupra a mai avut cândva și statut de disident, să se preteze la cele mai josnice aranjamente, la felurite „combinații” de gașcă politică, făcându-se frate cu toate drojdiile vechiului regim, pupându-se în bot cu siniștri mormoloci roșii tânjind să se facă broaște umflate-n gușă ? Să-i fie oare creierul de tot înfășurat de fiorul născut în bucile tolănite pe fotoliul ministerial ? Cum pot conviețui, la urma urmei, artistul și șarpele-găină ?

Răspunsul e de o maximă simplitate : nu conviețuiesc. Când apare șarpele-găină, artistul nu mai există. Atâta vreme cât secretă artă, creatorul nu poate fi anihilat. Vecinătatea artei face să miroasă a crin și un hoit împuțit. Îndată ce glanda artei se usucă, șarpele-găină iese la lumină prin gura căscată a cadavrului și nimic nu-i mai poate sta în cale.

Eroarea care se comite când se încearcă totuși un răspuns la întrebările de mai sus este căutarea lui în sfera moralității și nu în cea a creației. Spre deosebire de omul obișnuit, lucrul cel mai grav care i se poate întâmpla unui artist este nu să fie ticălos, ci să ajungă sterp. Aceasta este, adâncă și usturătoare, rădăcina răului. Pentru a înțelege noima actuală a caricaturilor agresive numite

Sorescu, Manolescu sau Păunescu, nu trebuie decât să le privim „opera” din ultimii ani.

P.S. Amintirea unui fabulos dialog cu Ion Băieșu, un scriitor modest care a reușit ceea ce altora mai buni nu le iese o viață – crearea a două personaje pentru eternitate : Tanța și Costel –, mă mai scoate din gândurile nu foarte roze. Cu câteva luni înainte de a muri, domnul Băieșu îmi dă un telefon. Alcoolul îl făcea să aibă, în loc de voce, un soi de bolboroseală articulată dar, ca prin minune, inteligibilă. „Dom’ Popescu, uite de ce te deranjez, e... adică... e vorba de Sorescu”. Eu tăceam sârguincios, așteptând o deslușire. „Adică... Eugen Simion m-a sunat să-mi zică ca să te pleznesc puțin... că l-ai atacat pe Sorescu în «Adevărul»”. Nu era adevărat. Mă mărginisem să-l descriu pe Marin Sorescu. „Ei”, zic abia ținându-mă să nu izbucnesc în hohote, „păi, dacă așa a zis dom’ profesor Simion, atunci e limpede că așa trebuie să faceți”. „Da”, zice gânditor dramaturgul, „da’ n-am ziaru’ în care-ai scris. N-ai vrea să fii matale așa de amabil... să mi-l trimiți ?...”.

N-am mai putut, cred că am râs preț de vreun minut, un râs total, cu lacrimi țâșnite din inimă. I-am trimis de urgență ziarul domnului Ion Băieșu, dar nu știu dac-o mai fi apucat să scrie pe undeva, sta-i-ar sufletul în capul mesei la mogoșoaia îngerilor !

## Măscăricii puterii roșii

Domnul Constantin Stănescu îmi face onoarea de a analiza cu astuție și de a abstrage o ipoteză cu înalt nivel de generalitate dintr-o apariție a mea la TVR. Simt nevoia să îi adresez, nu neapărat în replică, câteva întrebări și sugestii de meditație :

– E-adevărat, poate că sunt reprezentantul unui manierism (în sensul Hocke) antisistem. Poate că sunt prevăzut cu capacitate disimulativă, știința măștii, o anumită viclenie circumspectă care rezidă în învățătura bushido : „Un samurai adevărat nu scoate sabia decât atunci când trebuie”. Mi-e greu să spun în ce măsură asta reprezintă o caracteristică a generației mele. Dar, în orice caz, „calitatea” de a „se livra ușor”, „cu pieptul gol”, în stil Salva-Vișeu, pe care dl. Stănescu o pune în opoziție, o poate revendica cel mult pentru sine, nicidecum pentru generația sa, care ar merita, mai degrabă, sintagma „măscărici ai puterii roșii”. Sper să fiu înțeles exact : măscăriciul poate fi și un personaj profund lucid, dar ale cărui spuse, oricât de vitriolante, au întotdeauna acoperirea „nebuniei”. El nu riscă niciodată un simplu „nu”, pronunțat însă sub mortalul semn al rațiunii asumate. Nu trebuie să-i reamintesc eu d-lui Stănescu faptul că scrisorile „disidente” ale scriitorilor începeau cu „Stimate tovarășe Secretar General...”. Eu, ca „om secret”, n-am scris și nici n-am pronunțat vreodată aceste cuvinte, ceea ce ține de structură, și nu de vreun

merit. N-am trimis scrisori incendiare la „Europa Liberă”, dar am avut tăria să spun, la orice ofertă de a fi integrat în retorica generală, „nu”, în mod limpede și asumat. Iar în noaptea de 21 decembrie 1989, „oamenii ascunși” au fost prezenți într-un teren deschis, unde nu mai exista nici un ascunziș. Mă întreb unde se aflau atunci profesioniștii „pieptului gol”, de care vorbiți.

– Ceea ce dl. Stănescu, un om fundamental de treabă, cu toate excesele exterioare, nu a înțeles până acum este că de cele mai multe ori căile care duc la adevăr și frumusețe nu sunt nici adevărate și nici frumoase. De aici și o diferență sensibilă de eficiență efectivă între „pieptul gol” și „omul secret”.

– Pericolul pentru „omul secret” nu este, așa cum crede dl. Stănescu, răcirea inimii prin ascuțirea rațiunii. I-aș aminti, fără alte comentarii, o zicere tot a lui Baltasar Gracian: „Înțelept ca un șarpe, curat ca un porumbel”. Nu mă simt inocent, mă simt curat, d-le Stănescu. Adevăratul, marele pericol este schizoidia, despicarea minții, alterarea propriului eu până la a bâjbâi în anumite clipe, înspăimântătoare, după sine. Pentru a izbuti să facă bine, „omul secret” este nevoit în mare măsură să se controleze până la autoanulare.

Și dacă e să rămânem în marea tradiție manieristă, chipul său adevărat nu va fi restituit lumii acesteia decât de masca mortuară.

## Cultura de gașcă

Nu se poate susține că între miniștrii din urmă ai culturii și șefa din urmă a CCES, Suzănica Gâdea, nu sunt oarecari diferențe. De exemplu, d-na Gâdea nu era poet, filosof, romancier sau dramaturg de renume mondial și, mai ales, nici nu visa să devină. Apoi, dânsa, în calitate de gospodină smulsă cu cruzime de lângă aragaz de către PCR, avea o viziune integratoare, nediscriminatorie asupra masei oamenilor de cultură : o adunătură de fripturiști care umblă s-o păcălească, să mai strecoare o carte, un film, o piesă cu niscai șopârle, să-i facă ei viața grea și să apuce în schimb o proteină mai fină, un bănișor, o briză oceanică. La mai mult, prea puțini puteau să aspire : funcțiile politice, guvernamentale sau ambasadoriale erau ocupate aproape în totalitate de activiști sau securiști curați, neinfestați de cultură. Și, oricum, artiștii noștri nici nu se gândeau ei la astfel de meschinării, principalul motiv al disidenței artistice în România fiind, nu-i așa, lipsa libertății de creație... Curios însă, acum, când creatorul poate să se exprime liber ca pasărea cerului, ce face el ? Se apucă plin de elan să creeze, luptând, firește, cu necazurile de tot felul ale tranziției ? Se dedică în sfârșit exprimării a ceea ce era mai bun în el și nu putuse ieși la iveală din pricina opresiunii ?

Uite că nu. Creatorul nostru, care are și el acum o vârstă și o onoare nereperată, simte nevoia să

fie răstignit într-o funcție, cât s-o putea de sus. Adică se arată gata să-și sacrifice cu grăbire atât de clamata libertate, pe altarul odioasei înregimentări, arătându-se teribil de pătruns de înțelesurile zicerii: „interesele țării o cer”.

Și, odată scăpat în funcție, creatorul nostru emerit trece la o politichie fulminantă, dând afară indezirabilii și punându-și, fără să clipească, colegii de gașcă prin posturi adiacente. Căci creatorul nostru, dușmanul colectivismului în artă, nu se simte bine decât cu gașca. Faptul că un creator și-atât, fără funcție, ca Silviu Purcărete, zice că totuși „există o anumită adecvare la timp și spațiu de care lumea civilizată ține seama”, nu-i clintește o iotă. Își dă demisia cutare, în semn de protest? Nu-i nimic, îl punem pe finuțu'. Ne-a supărat odată un director de tipografie? Ia să dăm cu el de pământ, că acum e momentul. Totuși, așa cum viața a demonstrat cu putere, carierele post-revoluționare ale domnilor creatori setoși de devoțiune administrativă sfârșesc în registrul grotesc, întrucât domniile lor nu posedă disciplina de beton a activistului de pe vremuri, chitit să ajungă. Însă până la sfârșitul bahic sau carnavalesc, ei pot face un rău mult mai mare decât niște schimbări de organigramă.

Este o greșeală să-ți spui, ce mare pagubă, lasă găștile să se sfâșie între ele, dacă asta vor. Căci cei pe care îi urăște de moarte fostul creator, mineralizat acum într-un jilț ca o statuie de faraon, nu sunt adversarii săi politici, cât puținii care se încăpățânează să se ocupe doar cu producerea valorii artistice autentice...

# Sediul central al neantului românesc

Nu revolta, nici dezgustul sunt sentimentele potrivite față de acest sediu central al neantului românesc numit Ministerul Culturii –, ci mila. Înainte de '89, această instituție avea o noimă, un rost bine precizat, normabil, generând structură, ordine și o atmosferă de muncă responsabilă: cenzura. Oamenii citeau cărți, vedeau filme, piese de teatru, spectacole de brigadă și hotărau: asta rămâne, asta iese, asta se înlocuiește cu... Tov. Dulea conducea cu mână de fier totul, creatorii aveau – necesitate vitală – de cine să fie opresați, iar cenzorii, tot cenzurând, ajungeau să se mânjească și ei cu niscai cultură, devenind, uneori, mai înțelegători.

Întreaga evoluție postdecembristă a Ministerului Culturii poate fi asemuită în plan uman cu o criză existențială a unui om dat afară din slujbă. În disperare de cauză, toate echipele ministeriale perindate prin clădire au încercat să fabrice o impresie cât de cât consistentă de aflare în treabă, tocând între timp, cu eleganță, ajutorul de șomaj primit de la buget. Contingentul Sorescu, mai pragmatic, a trecut la *Anschluss*-uri, sperând să sugă ceva sens de pe la alte instituții.

Criza continuă. Maladia nu se vindecă, din nefericire, decât prin schimbarea esențială a statutului ontologic – o perifrază pentru moarte. Ceva, o

instituție intersectată în bună măsură cu sfera iraționalului pur, îmi spune că printre ruinele Ministerului, linse de lungi trâmbe de praf sub cerul vânăt al marilor dezastre, va putea fi întrezărit, nemișcat pe scaunul său, domnul Butoi de la Economic. N-ați auzit până acum de domnul Butoi ? Nici nu e nevoie, repetați-i doar, în șoaptă, dar cu dicție și căldură, numele și vă veți pătrunde neîntârziat de tăria parfumurilor sale venind din veșnicie.

# Realismul cuantic

Am asistat la unul dintre cele mai jalnice spectacole pe care le poate crea intersecția istoriei cu istoria literară : devorarea umbrei unui mare scriitor. Tot felul de pachiderme se arată iubitoare de Ionescu, îi dau poza pe prima pagină, scrijelesc cu cornul sau copita cugetări admirativ-cunoscătoare vizavi de marele dispărut, pe care îl înjurau deunăzi cu entuziasm. Faptul că, dacă tatăl rinocerilor s-ar fi trezit față în față cu respectivii, ar fi murit probabil mai devreme, de greață, nu mai stă nimeni să-l pună la socoteală.

Un caz aparte, cu totul remarcabil, îl constituie cel al editorialistului „României literare”, senatorul (sau deputatul, mă rog, ceva în sensul acesta) Nicolae Manolescu (acestea sunt calitățile pe care le posedă acum domnul în cauză, din cea de critic literar dându-și demisia mai demult). Ca o încununare a articolelor sale din ultima vreme, scrise parcă de un profesor de școală generală dornic de perfecționare, în numărul de săptămâna trecută al „României literare” (care, întâmplător, conține și un excelent articol pe aceeași temă al Martei Petreu), dl. Manolescu zice în clar : „... piesele lui Ionescu ne șochează prin cu totul altceva decât o presupusă tehnică a absurdului situațional sau lingvistic, și anume prin excepționala lor capacitate de a demonta mecanismele totalitarismului. Autorul pieselor n-a trăit o singură zi într-un regim

comunist. Dar piesele dovedesc că Ionescu cunoaște comunismul mai bine decât noi, care l-am trăit. Aceasta permite regizorilor din ultima vreme să vadă în unele din piesele ionesciene niște opere esențialmente politice". În prima clipă nu mi-am putut da seama ce mă enervează mai tare : tragerea de păr a acestor aserțiuni sau lipsa de fair-play față de un spirit care nu poate să-ți replice, deși dl. Manolescu știe probabil foarte bine care ar fi fost răspunsul lui Eugen Ionescu la astfel de arondări. Este cel puțin uimitor să constați că o persoană avizată, ca dl. Manolescu, poate sparge nuci cu microscopul, legând, din pusilanim conjuncturism politic, opera perenă a unui creator autentic de această tumoare trecătoare pe creierul omenirii, care a fost comunismul. Probabil că dacă România va deveni, în mileniul care urmează, fundamentalist-islamică, sau neonazistă, se va găsi imediat cineva care să constate potențialul premonitoriu al scrierilor lui Ionescu.

Dramaturgia ionesciană este *și* antitotalitară, în măsura în care este și cea a lui Shakespeare în viziuni moderne sau post. De fapt, cred că mecanismul de generare a textului dramatic la Eugen Ionescu, pe care l-aș numi *realism cuantic*, este mult mai simplu decât pare, și termeni ca „politic" nu fac decât să ne îndepărteze de esența lui. Alegeți un cuvânt oarecare și repetați-l în gând de un număr de ori, gândindu-vă intens la el. De la un moment încolo, veți constata că sensul cuvântului respectiv se fragmentează și apoi se dizolvă ; începi să realizezi că „viață" se poate spune la fel de bine „zomă" sau „starcă". Să luăm acum un segment oarecare al realului, o acțiune sau o situație

cotidiană dintre cele mai banale și să repetăm operația de mai sus. În scurt timp, te îngrozește cantitatea uriașă de absurd, de arbitrar, de irațional pe care o descoperi în acel benign decupaj de real. Așa se întâmplă în fizică : dacă mărești mereu puterea de rezoluție a microscopului electronic, la un moment dat moleculele dispar și sub ele descoperi atomii, neschimbători și fără memorie ; legile care guvernau aparent logic până atunci substanța sunt modificate sau abolite. Privită la nivel cuantic, lumea arată altfel, mult mai puțin inteligibilă.

Aceasta este descoperirea lui Ionescu : absurdul, pe care-l definim de obicei raportându-ne la capacitatea noastră de a înțelege sau nu ceva, este *un parametru absolut, încrustat în însăși fibra ontică*. Sensurile pe care le atribuim mereu existenței nu sunt decât sume infinite de non-sensuri. În „Blow-up" al lui Antonioni, mărirea fotografiei, până la stadiul aglomerărilor difuze de puncte, configurează, în spatele banalității unei îmbrățișări, un cadavru. În culisele fiecărei piese de Eugen Ionescu există un cadavru, coroana imperială a non-sensului. Dacă cineva dorește să-l scoată din când în când pe scenă, n-are decât.

Oricum demersul d-lui Manolescu, dacă nu e ontologic, e antologic. Și, la urma urmelor, cel mai bun lucru de făcut e să zâmbim : ce-a rămas, de pildă, din scrierile despre un Caragiale care „înfierează moravurile burghezo-moșierești" ?

# No ness

S-a întâmplat zilele acestea să însoțesc un celebru scriitor american de SF, Norman Spinrad, aflat la noi după ce vizitase post '89 Rusia, Cehia, Ungaria, Polonia. Periplul acesta ne-a oferit o seamă de subiecte de discuție, în special comparații ale lui Norman, având ca unul din termeni România. De-o pildă, el este de părere că autorii puciului din '91 de la Moscova erau niște amatori fără speranță față de profesioniștii care au acționat în '89 la București. Un simptom al destrămării imperiilor este faptul că marginile încep să întreacă Centrul. Firește, aceste conversații s-au desfășurat într-un cadru tovărășesc, cu aportul lichid de rigoare. Prima dată, Norman a vrut o „tzuika" românească. „N-avem" – a venit sec răspunsul. În schimb, i s-au oferit „rusian vodka" și „whisky". Norman a ridicat din umeri zâmbind. Altădată a poftit o bere. Una românească. I s-au oferit cu amabilitate, la alegere, „Dreher" sau „Heinecken". Zâmbetul lui Norman s-a lărgit. Aflat în fața listei de bucate, m-a întrebat: „Care-i mâncarea voastră națională? Sarmal?". Am cerut sarmale și am fost pricopsiți până la urmă cu un șalău obosit „à la bonne femme" (Norman locuiește la Paris). În schimb, când, pentru a treia oară într-o zi foarte obositoare, i s-a oferit ness, el cerând umil, dar sincer, cafea naturală, a explodat într-un geamăt răgușit: „No! No ness!". Fără să everacizez, dar încercând un difuz sentiment de

vinovăție, am încercat să-i ofer totuși o garnitură cu specific românesc, așa că m-am apucat să-i povestesc despre Securitate. M-a ascultat o vreme dând din cap. Apoi a zâmbit spre simpatica lui soție. Pe un ton alb, relaxat, Lee mi-a povestit cum s-a desfășurat copilăria ei de fiică a unui inginer angajat la o bază de lansare a rachetelor cu ogive nucleare. Teroarea telefoanelor din miez de noapte. A indivizilor care le supravegheau, mai mult sau mai puțin fățiș, casa și deplasările. La 15 ani știa exact ce are de făcut în caz că e răpită sau tatăl ei arestat. După ce, cu nervii zdrobiți, și-a părăsit slujba, tatăl ei a trebuit să cutreiere doi ani Statele Unite pentru a-și găsi un loc de muncă onorabil. La șapte ani după asta, Lee a avut ocazia să-și vadă dosarul, ținut la zi, gros cât o Biblie. Și acum tresare când sună telefonul seara. Și totuși, ce să-i ofer eu românesc lui Norman? El a auzit de foame, întuneric și frig. Îi spun că nu ăsta era lucrul cel mai înnebunitor, ci mutra lui Ceaușescu, etern lipită de ecranul televizorului și de toate gardurile. „Nu-i nimic”, a zis Norman, „acum ați făcut Revoluția și în locul lui Ceaușescu aveți Coca-Cola la TV și pe toate gardurile”.

Și totuși, lui Norman Spinrad i-a plăcut România – „tough, but alive”, dură dar vie. Nu m-ar mira ca următorul său roman SF să descrie o Franță a viitorului în care nostalgicii armagnacului sunt pe rând reduși la tăcere de irezistibilul damf al țuicii întins necruțător peste întreaga Piață Comună.

# Traversarea oceanului

Grație uneia din răsucirile destinului de care n-am dus lipsă niciodată, am ajuns de pe pista aeroportului Otopeni, de unde trebuia să decolez spre New York, la Neptun, unde se întâlneau scriitorii, membri ai PEN club-ului. În proiectatul meu periplu american urma să văd cascada Niagara ; nu știu dacă șocul acelei priveliști care îmi va rămâne, poate, străină pentru totdeauna, ar fi fost mai mare decât cel trăit în primele ore ale reîntâlnirii mele, după mulți ani, cu lumea scriitorimii române. Nu mi-am dat seama de la început ce anume îmi zgândărea subconștientul, creându-mi o impresie amestecată de déjà vu și neobișnuit. Era un lucru fabulos de banal : scriitorii erau prost îmbrăcați. Retina mea, obișnuită în ultimii ani cu tranziția costumelor „Steilmann”, a cravatelor „Yves St. Laurent”, aromatizate cu „Boss” sau „Homme” – un fel de uniformă pentru seratele ciocoimii bucureștene –, sesiza automat sacourile la modă acum un deceniu, pantofii obosiți, materialele ieftine ale rochiilor și fustelor. Tot îndelungata frecare, impusă de meserie, cu lumea „lumii bune”, mi-a format un simț acut pentru detectarea posibilităților bănești ale cuiva ; în cazul de față, lucrurile erau clare – acești oameni n-o duceau tocmai strălucit cu banii. Era limpede că nu se străduiseră să-și facă sereleuri sau buticuri.

Curios lucru însă, pe măsură ce vremea trecea mă simțeam din ce în ce mai bine. Teama bolnavă de a nu pierde timp, isteria mea tăcută de gazetar de cotidian, care ajunge să vorbească numai în titluri de știri, incapabil să asculte pe cineva care șovăie, caută cuvinte, divaghează – începeau să se topească. A discuta o idee, chiar ore întregi, începea să nu-mi mai pară ridicol. Regăseam plăcerea pierdută a taifasului scriitoricesc, cu sau fără clondir în față, a bârfelor scriitoricești vitriolante și totuși, într-un anume fel (greu de înțeles pentru neinițiați), benigne. Eram într-un alt timp, într-un berechet lingând eternitatea, cel de demult, din negrii și frumoșii ani ’80, și totuși altul.

Târziu în noapte, pe terasa unde Horia Lovinescu își plimba trupul de robot îmbibat în alcool și ochii albi, privind fără țintă, am înțeles care era totuși trăsătura distinctivă esențială a acestui grup uman față de cele prin care mă obișnuisem să mă învârtesc. Acești oameni pot fi, și chiar sunt, orgolioși, aroganți, răi, cruzi, pizmași, chinuiți de complexe și neîmpliniri, bântuiți de alcool și sex, pot fi ce vreți dumneavoastră, le lipsește însă un lucru: mârlănia. Mârlănia lată, rotunjită, satisfăcută, hrănindu-se din ea însăși. Mârlănia atotcuprinzătoare, suverană, care a ajuns să spurce, și apele, și iarba și cerul acestei țări.

Ceva era schimbat, sau poate pus la loc, în mine, atunci când m-am urcat în trenul de București. Uneori, ca să traversezi oceanul e destul să te duci la mare.

# Farmecul discret al proletcultului

Mânat de un impuls obscur, am redeschis într-o seară o antologie de *Poezie nouă în R.P.R.*, datată 1953. Cu vreo 10 ani în urmă o răsfoiam ca să râd. Acum m-am trezit că n-o mai las din mână, cuprins de o stare de spirit inclasabilă. O melancolie uimită, un soi de nostalgie fără obiect – eu, în 1953, nu existam nici măcar în stadiul de proiect. În orice caz, nimic care să țină de ironie sau dispreț.

Ia ascultați puțin:

„Mi-amintesc parc'ar fi azi
Ochii lui – ace de brazi
De un braț mă apuca
Haide, fată, ne-om plimba!
Ce plimbări erau acele
'Nalt vegheate de partid
Sub puzderia de stele..."

Cred că înțeleg acum ce voia să spună Rimbaud atunci când mărturisea că-i înmoaie sufletul doar făpturile scălâmbe și stridente de prin bâlciuri, picturile de gang, vechiturile...

Curgerea timpului – japonezii au chiar un cult pentru „patină" – modifică sensibil perspectiva asupra oricărui obiect de nonartă. Și la urma urmelor, ce înseamnă astăzi această poezie proletcultistă, dincolo de resorturile politice care au animat-o la vremea respectivă și dincolo de realitatea atroce pe care o eluda? Dar, mai întâi, avem dreptul să

presupunem existența acestui „dincolo”? De ce nu... Mai interesează astăzi resorturile politice, altfel foarte pregnante, care se ițesc în *Divina Comedie*? E adevărat, în spatele versurilor avântate despre canal se aflau stive de morți, dar în ce măsură se reflectă teroarea Inchiziției în pânzele lui El Greco?

Textul proletcultist luat ca atare configurează un topos, un tărâm imaginar al marilor sentimente, al solidarității, curajului, cinstei, altruismului, spiritului de sacrificiu. O lume a pulsațiilor irezistibile, a energiilor dezlănțuite, a setei uriașe de global (bolnavă de catholită, ar spune Noica). Animată de un soi de mistică a mașinii-unealtă, a omului-mașină. Asexuată, dar, paradoxal, virilizantă adesea. Un deșert strălucitor, fără accidente organice. Un paradis ocupat prin forță.

Și, în mod esențial, dinamic. Totul se mișcă, totul freamătă, se rostogolește; contemplația, îndoiala, stopul existențial sunt excluse. O încredere orbitoare în capacitățile ființei umane de a învinge orice limitări ale lumii fizice poleiește acest univers maniheic, fără nuanțe.

Firește, în mai toate cazurile, eticul ține loc aici de estetic, cu consecințele firești, mergând de la grotesc până la oligofrenie. Și, totuși, un anume efect artistic secundar, un halou care transcende aprecierea valorică directă, se face simțit. E greu de definit, dar poate fi dedus prin scăzământ, dacă construim opusul logic al acestei lirici prilejuite de tranziția de la capitalism la socialism: o poveste lirică a actualei tranziții, de la socialism spre om mai vedea noi ce. Ea ar urma să cuprindă, respectând algoritmul primar, titluri ca: „Te slăvim, manager

general!"; „Acciză, tu, doar tu mi-ai mai rămas"; „Vezi, dividendele se duc..."; „Restructurare, râzi în soare, restructurare!"; „Falimentul de onoare". E limpede?! Nu mai vorbim de cazurile când comanda politică se izbește de vreun poet autentic, care și să nu vrea și tot naște poezie. Nu știu dacă am reușit să mă fac înțeles. Poate fără legătură, dar simt nevoia să mai spun ceva: pe brâul mănăstirii Moldovița e scrijelită o inscripție: Zoe și Jean, cu alăturat o inimă străpunsă. Mitocănie, veți spune, să fie înlăturată de îndată. Dar dacă mai e acolo și o dată, anume martie 1891, atunci ce facem?

# Toate revoluțiile sunt comuniste

Iată că nici astăzi, după 5 ani, nu există o opinie comună cu privire la cele întâmplate în decembrie ’89. Unii vorbesc de revoluție, alții de „răscoală”, „evenimente”, de „aglomerație”, „aplicație” sau „deranj”. Nici măcar șeful statului și directorul serviciului secret, ambii adânc implicați, nu au căzut de acord : revoluție sau lovitură de stat ? O falsă problemă, de fapt. Chiar și pentru cei care au privit doar televizorul în acele zile, e limpede că n-a fost vorba de ceva asemănător căpuirii unui prezident de prin Africa ecuatorială de către un grup de sergenți, sub privirile indolente ale populației care se întreabă : iar ? A fost, întâi de toate și dincolo de mașinațiile de palat, de altfel inevitabile, o stare, o atmosferă de grație, impalpabilă, plutind peste cei ieșiți în stradă. Au fost sute de mii de oameni, pe care nu-i putea manipula nimeni și care erau animați de o singură dorință, dospită în anii lungi de suferință și umilire : jos Ceaușescu și tot ce era legat de el. Dacă nici asta nu e Revoluție, atunci ce e ?

Bine, dar ce fel de revoluție ? Anticomunistă sau doar anticeaușistă ? Răspunsul e din nou simplu : și una, și alta sau nici una, nici alta, pentru că întrebarea nu e bine pusă. Există un al treilea termen definitoriu, care e de fapt primul : comunistă. *A fost o revoluție comunistă, ca oricare altă*

*revoluție*. Ca să poată urmări cu calm, cât de cât, textul în continuare, rog cititorii să își aducă în minte faptul că din familia lingvistică a acestui cuvânt fără vină fac parte „comuniune”, „comunitate”, și nu KGB, „nomenklatură”, PCR. Haideți să ne aducem aminte. Ce s-a strigat în acele zile? „Nu distrugeți nimic, toate bunurile sunt ale poporului!” Nu s-a strigat „Nu distrugeți nimic, totul trebuie privatizat prin cupoane!”. N-am auzit ca undeva în această lume să se fi strigat: „Trăiască capitalismul!” și asta nu din pricina cacofoniei. Stupidizatul „tovarăși” a fost înlocuit cu ceva mai intens pe scara comuniunii umane: „fraților!”. S-a cerut judecarea lui Ceaușescu de către popor, nu de către Tribunalul Militar. Întreaga retorică a acelor ore și zile se baza pe ideea de „toți împreună”, de suspendare a individualismului, a egocentrismului. Și nu numai retorica. Amintiți-vă de taximetriștii care te duceau gratis, de chelnerii care scoteau navetele cu apă minerală în stradă, de pâinile aruncate de la fereastră, de avalanșa donatorilor de sânge. Din ciclul bani-marfă-bani dispăruse principalul element al „împilării capitaliste”: banul. Imaginea celor buluciți în cadru, în studioul 4 al TVR, privită astăzi, apare grotescă, în schimb, mulțimea care umplea Piața Palatului emoționează și acum până la lacrimi.

Și, în plus, de unde o revoluție anticomunistă într-o țară în care nu ți se dădea voie să consulți la bibliotecile de stat colecțiile mai vechi ale „Scânteii”? Într-o țară care nu mai avea demult de-a face cu comunismul, fiind pur și simplu ograda dictaturii absurdului, orchestrată de o bandă de tâlhari. Aici chiar sunt de acord cu mult blamatul

discurs din 22 decembrie 1989 al d-lui Iliescu: comunismul, ca nobilă utopie, ca sentiment, e lipsit de sens să fie negat. Un singur cuvințel sinistru a rostit atunci viitorul președinte: *științific*. Comunism științific. De aici, din zona rațiunii practice aplicate utopiei, încep să se zărească mormanele de cadavre. Primele zile ale oricărei revoluții din istorie au fost singurele situații în care utopia comunistă, în miezul ei pur – suspendarea atavismelor, primatul conștiinței, solidaritatea, altruismul –, s-a suprapus peste realitate. Omul ideal, la care comunismul aplicat își propunea să ajungă strivind sub șenile oameni foarte reali, aproape că a putut fi atunci întâlnit pe stradă. Știau bine teoreticienii comuniști de ce lansaseră imposibila idee a Revoluției continue...

Apoi... Apoi se poate întâmpla orice. De pildă, ca după 5 ani să vină mai peste tot în Est la putere „comuniști”, care se dovedesc cei mai agreați de mase – neaflate în stare de Revoluție – în a ne conduce spre capitalism.

A trăi niște evenimente istorice nu presupune nicidecum că ești cel mai îndreptățit să știi cum au stat exact lucrurile. Ai toate șansele, ca participant direct, să nu înțelegi decât mult mai târziu, poate chiar niciodată, semnificațiile macroistorice a ceea ce ai văzut cu ochii tăi. Și atunci, ce-ți rămâne? Săpată într-o generație pentru a fi transmisă altora, rămâne amintirea acelor clipe astrale, care, ele singure, pot justifica o viață de om și pot convinge, mai mult decât toate religiile din lume, în cel mai antimarxist mod cu putință, că mai există *ceva* în afară de ce se vede și se pipăie.

## *Mein Kampf* este o carte

Una din cele mai flagrante erori ale minții umane este aceea de a învinovăți o carte. Dictaturile, genocidul, războaiele etnice și religioase nu se nasc niciodată din cărți. Astfel de fenomene au în comun faptul că antrenează obligatoriu mari mase de oameni. Or, asta se face cu cea mai mare eficiență prin cuvântul rostit. Lectura este o activitate relativ dificilă, solitară ; ea poate genera o modă, un curent, o ideologie ; dar, pentru a face să explodeze marile conglomerate umane, factorul esențial este propaganda prin viu grai, fapt înțeles de toți întemeietorii de religii sau de state totalitare. Câți oare dintre membrii partidelor comuniste, chiar din straturile lor mai înalte, citiseră din scoarță în scoarță *Capitalul*, ca să nu mai vorbim de operele complete ale lui Marx, Engels, Lenin ? În schimb, vehiculau cu toții feluriți termeni culeși din cursuri scurte și cuvântări. Iar cărticica lui Mao, mai era o carte ?

*Mein Kampf* este o carte. Poți, desigur, să nu fii de acord cu autorul, dar nu poți, decât dacă abdici de la condiția lucidității intelectuale, să nu constați consecvența și consistența construcției. *Mein Kampf*, de una singură, n-ar fi putut niciodată să nască Auschwitzul. Ceea ce l-a dus pe Hitler Adolf, arhitectul ratat din Braunau-am-Inn, în vârful piramidei de cadavre au fost propaganda,

discursul public, agitația vizuală și auditivă. Cum anume, ne-o spune el însuși, cu limpezime și sistemă deconcertante:

„Orice propagandă trebuie să fie populară și să-și întemeieze nivelul spiritual în limitele facultăților de asimilare ale celui mai mărginit dintre cei cărora trebuie să li se adreseze. În aceste condiții, nivelul său spiritual trebuie să fie situat cu atât mai jos cu cât masa de oameni de impresionat este mai numeroasă. Dar când este vorba, ca în cazul propagandei pentru a duce războiul până la capăt, să atragă un popor întreg în câmpul său de acțiune, prudența nu va fi niciodată excesivă când va trebui să evite să se bizuie pe calități intelectuale nu prea înalte (...).

Este absurd să dai propagandei diversitatea unui învățământ științific.

Facultatea maselor largi de a asimila nu este decât foarte limitată, puterea de înțelegere mică, în schimb deficitul de memorie este mare. Așadar orice propagandă eficace trebuie să se limiteze la niște puncte foarte puțin numeroase și să le pună în valoare cu ajutorul formulelor stereotipe atâta vreme cât va fi necesar, pentru ca ultimul dintre ascultători să fie în stare să priceapă ideea. Dacă acest principiu este abandonat și dacă vrem să fim universali, efectele lui se vor micșora, deoarece mulțimea nu va putea nici să digere, nici să rețină ceea ce i se va oferi (...) Ce s-ar spune de exemplu despre un afiș menit să laude un săpun și care ar arăta, în același timp, că și alte săpunuri sunt bune?".

Oare câte din distinsele noastre fețe politice actuale fac apel la această filosofie, fără să citeze *Mein Kampf*?

## Victoria de-o clipă a inteligenței morale

Care a fost pentru mine cea mai frumoasă zi din 1994? Întrebarea d-lui Radu Cosașu m-a pus în încurcătură și pentru că venea de la un scriitor din care am totdeauna în minte câteva cuvinte. A trebuit să constat cât e de greu să găsești o zi de vârf în șirul interminabil al zilelor de vârf rostogolite cu o viteză înspăimântătoare de rotativa anotimpurilor. În gazetăria de cotidian, anii se destramă, rămân doar anotimpurile – bagi de seamă cu oarecare surprindere că iarăși a venit toamna. Fiecare zi de muncă se desfășoară de parcă ar fi ultima – seara cazi frânt, dejghinat, cu globii ochilor zgâriindu-ți creierul și un țiuit continuu înșurubat în craniu, pentru a te ridica a doua zi din pat ca din mormânt.

Nu mă plâng – aș fi aidoma cucoanelor care-și descriu cu savoare una alteia cât de rău le face fumatul, în vreme ce trag cu sete din țigară. Și totuși, a existat pentru mine o cea mai frumoasă zi a anului 1994?

Poate că da. Ar putea fi ziua de vară în care am văzut o mare legumă politică dând în brânci. Individul este un soi de emblemă a acestei tranziții fumegoase, o mediocritate vicleană, lacomă, tenace. Spre deosebire de cotoșmanii de modă veche, capete de cartof stricat lipite pe dulapuri cu cravată, neînstare să lege două cuvinte și gata să scoată

ciocanul când aud de cultură, ăsta e încă tânăr, înalt, bucălat, sclivisit, ideal de frumusețe pentru gospodinele la menopauză, se dă rotund, european, mă-nțelegi, suge vorbele țuguindu-și buzele ca un cur de pisică și se screme ades s-o facă pe spiritualul, pe bancurosul, pe popularul.

Ceea ce mă miră la dl. ginerică de partid și de stat, curluntrist înnăscut, ferit de bodigarzi să rostească vreodată o frază cu miez și miză, nu e că a avansat rapid pe scena politică, ci că oameni pe care-i credeam serioși îl creditează ca „reformist", „deschis", „de viitor". E uimitor cum se complac intelectuali autentici în a-l firitisi pe acest coiot cu aere de doberman, când e limpede ca ziua că insul n-are alt Dumnezeu decât propriile sale buci, pe care se străduiește să le așeze în capul cât mai multora.

Pe acest domn mi-a fost dat să-l aud în ziua aceea scheunând ca o cotarlă otânjită. Era la strâmtoare, nu mai rezista tirului. Pe deasupra, știa că dulăul cel mare îl mirosise, și asta îl speria de moarte, așa că era dispus să accepte orice. O clipă m-am înfiorat : nu-mi închipuisem că e chiar așa, că se poate ascunde atâta mizerie și micime în spatele siluetei robuste de carton...

Pentru o dată, forța inteligenței morale învinsese invincibilul oportunism lipsit de scrupule. Știam că nu e decât o victorie temporară, că năpârca se va ridica nu peste mult timp și mai hotărâtă să ne termine, că atunci când reușești să ții în genunchi un dușman de asemenea calibru e imposibil să nu ai și tu în tine o componentă malefică, șerpească, necruțătoare, pe care o poți desluși, dacă privești atent, în apele oglinzii... Știam toate astea și totuși ziua aceea a fost o zi – hai, nu o zi, o oră, sau nici măcar o oră, dar o clipă tot a fost – frumoasă.

# Pe creasta valului de sânge

Lumea de azi, lumea de după războiul ideologiilor, seamănă tot mai mult cu un bâlci al omorului. Aproape că nu e zi de la Dumnezeu fără un atentat, o încăierare sau un război în toată regula, întreprinse pe motive etnice, religioase sau rasiale. Se împlinește un sfert de veac de violență neîntreruptă în Ulster și cam tot atâta de înfruntare nemiloasă între arabi și evrei pe tot cuprinsul planetei. Organizația separatistă bască ETA tocmai a reușit să ucidă un general, un șofer și un soldat. Buenos Aires-ul abia trezit din coșmarul exploziei care a distrus imobilul unei organizații evreiești, ucigând 89 de oameni, se pregătește pentru altul, asemănător. După ce și-au înmormântat conaționalii aduși în sicrie de zinc din Algeria, polițiștii din Paris controlează actele oricui are tenul mai măsliniu. Metroul din Londra poartă pe pereți instrucțiuni pentru cazul când observați o geantă părăsită, americanii nu și-au revenit încă din șocul World Trade Center. Cu o încăpățânare care scoate din sărite chiar și Belgradul, sârbii bosniaci continuă să ucidă și să fie uciși pe un drum care nu duce nicăieri. Pare greu de crezut că tot acest mozaic convulsiv ar putea avea un numitor comun, un principiu ordonator.

Să facem un exercițiu de suspendare temporară a orgoliului de rasă și să privim istoria umană dintr-un punct de vedere puțin diferit, imaginându-ne că,

pe traseul secolelor, *omul nu este pasagerul, ci vehiculul*. Un vehicul care transportă o încărcătură mai ușoară decât fulgul, dar atotstăpânitoare – entitățile informaționale : filosofii, bancuri, religii, teoreme, tehnologii, romane, formule chimice, filme, rețete culinare și toate celelalte. Să forțăm apoi aducerea în minte, fie și pentru o clipă, a amețitoarei idei că *istoria este a informației, și nu a omului*, că tot ceea ce se întâmplă cu noi de câteva mii de ani încoace nu reprezintă decât încarnarea evoluției formelor informaționale, meduze diafane plutind printre și prin noi și manevrându-ne cu pseudopodele lor lungi și unduitoare. Pentru a fixa imaginea, să folosim o analogie darwinistă grosieră : comunismul, fascismul, fundamentalismul pot fi asemuite cu dinozaurii din mezozoic, iar dezvoltarea rețelei electronice informaționale mondiale, cu apariția mamiferelor.

În timp, polul informațional al globului și-a schimbat, aidoma polului magnetic, poziția. Cândva, punctul de maximă densitate și complexitate informațională a fost între Tigru și Eufrat, apoi în China, apoi în Grecia, de unde s-a mutat în Peninsula Italică și de-acolo în lumea arabă. A urmat Europa și, în sfârșit, America de Nord, de unde tocmai migrează înapoi, spre zona Asia-Pacific. Sensul acestor zig-zag-uri pe mapamond nu poate fi dat decât de un *principiu al reducerii dezechilibrelor informaționale*. Mișcarea informației, între puncte cu intensitate diferită ale câmpului informațional, nu poate fi stăvilită. Cel mult frânată : Inchiziției i-au trebuit câteva sute de ani pentru a fi penetrată de informația că Pământul nu e centrul Universului. Comunismului, 70 de ani ca să tot conducă la

groapă capitalismul. Fiecare dictatură se caracterizează, în primul rând, printr-un baraj informațional, care sfârșește, inevitabil, prin a se nărui.

În clipa de față se înregistrează pe plan mondial o adevărată epidemie informațională, venind dinspre SUA și Occidentul copleșit de americani. De la rețeta Coca-Cola și până la modelul democrației liberale, totul, purtat pe aripile CNN-ului, se prăbușește peste țările unde intensitatea informațională e redusă. În orașele Vestului e deja vizibilă o anumită nivelare obositoare care predomină în peisajul informațional : peste tot aceleași firme și filme.

Toate atacurile explicabile prin intoleranță etnică și religioasă, xenofobie, rasism nu sunt, în ultimă instanță, decât încercări disperate de a păstra identitatea unor grupuri umane prin blocarea mișcării libere a informației. Un motiv puternic, subconștient poate, care face din evrei ținta atâtor agresiuni este faptul că, fiind un popor mobil și versatil, au fost dintotdeauna niște vectori extrem de virulenți în molipsirea de informație.

Lipsa de viitor a unor astfel de gesturi devine vizibilă dacă ne gândim chiar la armele cu care se comit : în marea majoritate a cazurilor, ele nu sunt fabricate în țara atentatorilor, conținând deci informație străină !

Un exemplu de stat-națiune, care a înțeles de timpuriu că nu aceasta e calea, e Japonia. În loc să încerce să se închidă, după un război catastrofal, tradiționalista Japonie s-a deschis la maximum, absorbind tot ce se putea din Vest. Rezultatul : nu numai că nu și-a pierdut identitatea, dar a devenit o mare putere mondială.

Nu putem fi atât de naivi, ca Francis Fukuyama, încât să credem că diseminarea democrației liberale, cu modul de viață aferent, va pune capăt istoriei. După ce migrează, informaţia se transformă pe noile suporturi până la a nu mai semăna deloc cu formele originare. Noul centru de putere al lumii care vine, zona Asia-Pacific, e un exemplu concludent.

Firește, distanța dintre aceste raționamente și ființa teroristului arab, evreu, nord-irlandez, sud--american, bosniac, care, nemăsurat de singur în miezul morții, strânge la piept valiza cu explozibil sau pistolul automat, pare uriașă. Căci nu putem cere unui om, și, mai ales, unuia ce nu cunoaște nici mila, nici teama și l-a pierdut pe Dumnezeu (de la cel care ucide – fie și în numele religiei – Dumnezeu își întoarce fața), să conceapă că nu este decât o măruntă ilustrare a unui principiu, pe cât de inuman, pe atât de inexorabil, care călărește creasta valului de sânge.

## Thymos și dinosauri

Cu cele 60 milioane dolari, „Jurassic Park” a spart plafonul încasărilor din toate timpurile, un plafon care abia aștepta să fie spart, conform unui algoritm cu care ne-am obișnuit. Încă o dată, magia lui Steven Spielberg, cel care știe să atingă, ca nimeni altul, papilele gustului cinematografic al americanului standard, a câștigat. Dar cinematograful ?

Un automobil sport ridicat în gură de un Tyrannosaurus Rex. Un brachiosaurus cât o clădire cu 10 etaje își înalță trupul de coșmar la câțiva metri de eroi. Un om aleargă pe un tăpșan, urmărit de o haită de dinosauri asemănători struților. Astfel de imagini nu mai au nevoie să fie încadrate într-un scenariu, într-o logică artistică, fie și simplistă, nici măcar într-o acțiune cât de cât însăilată. Prin perfecțiunea incredibilă a simulării computerizate, au același efect asupra spectatorului ca locomotiva din gara La Ciotat, năpustindu-se, acum un secol, de pe pânză spre sală. *Spielberg aduce cinematograful înapoi, la punctul de plecare, la fascinația imaginii cinematografice în sine*.

Ceea ce n-ar fi rău dacă ar fi un experiment, o căutare în direcția reformulării limbajului cinematografic. Din păcate, nu e. Situat în vârful unui maldăr de superproducții cu care America a invadat piețele lumii, „Jurassic Park” nu face decât să pună în lumină vidul de creativitate în plan cultural

care iradiază de dincolo de Ocean. Mai mult decât atât: în plan uman, America suferă o dezînsufletire masivă, accentul pe confortul persoanei ducând la o carență uriașă de thymos, acel concept situat de Platon între instinct și rațiune, cam prin dreptul inimii. Marea forță americană se dovedește, simultan, marea slăbiciune: ei cred că *high technology* poate ține loc de orice. Nu e de mirare că vest-europenii, și în special Franța, își apără cu atâta îndârjire teritoriul cultural în cadrul negocierilor GATT.

America a câștigat bătălia ideologică. Deține superioritatea tehnologică. Însă înfruntările care se prefigurează în lumea de mâine vor avea o puternică componentă culturală, ca element de coeziune și mobilizare. Comunismul n-a fost niciodată decât formal ancorat în cultura popoarelor, chiar și în cea a rușilor. În schimb, acum, după prăbușirea lui, America s-ar putea să constate că Islamismul și Confucianismul sunt teribil de intrinseci socio-cultural Orientului Mijlociu și Îndepărtat. Cu consecințe care se vor vedea.

## Istorie sub ochiul magic

După ce intrase, pentru prima dată în viață, la cinema, la un western, marele fizician Niels Bohr își împărtășea impresiile unui gazetar : „Ca un om să fie împușcat în piept și glonțul să se oprescă într-o Biblie, este posibil. Ca același să se prăbușească apoi într-o prăpastie, agățându-se în ultima clipă de un jnepeniș, iarăși e posibil, deși cu probabilitate redusă. Faptul că bidiviul rămas sus îi aruncă lasoul cu dinții chiar când se rupe jnepenișul, depindea de prea multe probabilități condiționate, apropiate de zero, dar, mă rog... Însă ca să se afle concomitent pe-acolo și un operator care să filmeze totul, asta e imposibil !”.

Astăzi, realitatea prezintă superbul paralogism al lui Bohr întors pe dos ca o mănușă. Orice s-ar întâmpla în lumea asta mare, de la război până la devoalarea glandelor mamare ale lui lady Di, probabilitatea ca prin apropiere să bâzâie o cameră, să țăcăne un blitz, să se târască șerpește un microfon este foarte aproape de certitudine – emblematică fiind, poate, o caricatură apărută în presa occidentală, în care mânerul lanțului de la WC-ul pe care tronează Saddam Hussein este un microfon pe care scrie CNN. Ba poți să crezi că loviturile de stat, atentatele, revoluțiile, chiar și războaiele nu-i exclus să fie sponsorizate de rețele de televiziune sau mari cotidiane internaționale, în schimbul exclusivității transmisiilor în direct. Ceea ce n-ar

fi de mirare în cazul debarcării în Somalia, având în vedere că dacă în Golful Piersic accesul mass--media a fost strict controlat, iată că în Golful Aden marine boys sunt așteptați cu toate candelabrele aprinse. BBC-ul a absentat, nefiind pesemne băgați în afacere, ceea ce le-a permis să se concentreze asupra marii drame conjugale a d-nei suspomenite, care frânge inima Angliei. Imaginea pușcașilor înaintând cocârjați elastic și viril pe planșeul șalandei de debarcare, rotindu-și profilactic fioros capul și țeava gun-ului încolo și încoace, ca să poată jugula din fașă orice tir cu nuci de cocos de pe mal, a apărut pe toate televizoarele lumii ca o carte poștală cu soldatul american luptând pentru pace, prietenul popoarelor în suferință. Foarte frumos, dar cum se face că interesul ONU și deci, al SUA pentru o zonă apare brusc numai când pe-acolo se instalează temeinic un dezastru? Nu cred să fi auzit până acum trupeții americani de amărăștenii de somalezi, pe care îi pun cu aplicațiune să se culce la pământ cu mâinile pe ceafă. Cât e de când mor oamenii ăștia cu sutele pe zi? De când domnesc acolo ignoranța, sălbăticia, mizeria? În câte alte țări ale lumii a treia astfel de exterminări în masă sunt în curs sau pe punctul de a izbucni mâine, din pricina condițiilor atroce de existență? Oare banii dați acum pe miile de tone de mâncare livrate sub ochiul camerei de luat vederi nu puteau fi investiți un ceas mai devreme într-un transfer de tehnologie, într-o asistență care să fi încercat scoaterea băștinașilor din starea care, iată, îi face să se bată ca chiorii? Adică nu, să nu fim nedrepți, probabil că inscripțiile ștanțate pe zisele nuci de cocos, cu care negrii aceia înapo-

iați (spre deosebire de luminații combatanți de la Sarajevo, de pildă) își găuresc țestele, nu sunt într-un dialect local.

Între timp, aflăm că armata americană a ocupat toate punctele strategice ale țării. Victorie! Mie însă, pentru că am amintit de Niels Bohr, mi-au venit în minte și enunțurile lui Werner Heisenberg din mecanica cuantică. Aplicate istoriei contemporane, ele conduc la o constatare inevitabilă, cu o arie de aplicare mult mai largă decât Cornul Africii: ca în cazul experimentului cu microscopul care modifică starea particulelor observate, istoria desfășurată sub obiectivul camerei de luat vederi, cu conștiința existenței acestui „ochi" ce începe să semene cu al lui Dumnezeu, este altceva decât a fost istoria pur și simplu.

## Ce se vede

Vine o vreme când te saturi și de analize politice, și de comentarii deștepte, și de pamflete-jerbă. Simți că adevărul vieții e dincolo și dincoace de ele, la doi pași de tine, simplu și atât de greu de prins. Nu-ți rămâne atunci decât să privești în jur și să povestești ce vezi. Este, de fapt, stratul nou, de temelie, alterat de trecerea vremurilor, al meseriei de condeier.

Tatăl meu s-a dus la piață. Nu zgârcit, nu cârcotaș, dar cu banii numărați, înțelegând să plătească ce cumpără, nici mai mult, nici mai puțin decât face. Învățat de mic, cum zicea bunica, să legumească, tatăl meu nu cumpără de la oricine. Nu cumpără de la gușterii cu ghiuluri și dinți de aur care sug kentul pe lângă tarabele cu roșii și castraveți. Se uită bine la precupeț, la mâini să vadă dacă sunt bătătorite de muncă, la față și la gât, dacă sunt arse de soare, altfel nu cumpără. Dar, pe oamenii aceștia nu-i găsește la tarabe: ei își întind marfa pe ziare, pe asfalt, în câte un colț în care îi zgornesc țiganii, stăpânii pieței. Așa stătea și bătrânul cu dovleceii. Trei grămăjoare de dovlecei frumoși, adunate pe „Sportul Românesc”, niște roșii, niște ardei. Nu striga, nu-și lăuda marfa, nu îmbia mușteriii. Stătea în picioare, cu căciula în cap, cu mâinile atârnându-i pe lângă buzunarele lăbărțate ale pantalonilor groși, cafenii, privindu-și când și când vârfurile bocancilor soldățești.

Arăta ca și cum ar fi fost într-un grup mai mare și aștepta să fie strigat. „Cum dai dovleceii, moșule?” „Două sute taică, atâta face, e munciți”. În vreme ce moșul îi răsturna lui taică-meu dovleceii în plasă, o cucoană înțepată, cam trecută, cu picioarele strânse în colanți pestriți, țâșnindu-i de sub fustă ca doi pitoni adulți, se răstește la el: „Adeverință de la Metrologie, pentru cântar, ai?” „N-am, domniță, păcatele mele, da’ eu n-am înșelat pe nimeni, neam de neamul meu, uite, domniță...”, zice țăranul cu un fel de tristețe obosită. Are cântar în toată regula, nu cârlige cu ac de care-i plină piața. Pune greutățile deoparte și îi arată ciocurile roșii în cumpănă. Ia și tasul, îl pune deoparte și ridică icnind cântarul, întorcându-l cu fundul spre cucoană. „Nu umblu eu cu de-astea, m-ar bate Dumnezeu, domniță...”. Domnița, după ce a asistat rânjind într-o gingie la agitația bătrânului, spune sec, cu mulțumire: „N-ai adeverință, strângi tot și te duci de-aici”. Moșul zice pierdut: „Păi unde să mă mai duc, domniță, că n-am furat pe nimenea, nu supăr pe nimenea...”. „Nu mă interesează, să nu te mai văd, că-ți dau și amendă”.

Atunci, taică-meu, care privise buimăcit totul, a strigat ca trezit dintr-un somn: „Ce să faci, mă, nemernico?! Cui să dai tu amendă, ofilita dracului?! Toată piața e plină de hoți, gata să bage cuțitu-n tine dacă le zici ceva, și te-ai găsit să te iei de amărâtu’ ăsta, care vinde cinstit ce-a muncit? Ești blat cu ei, ai, cât sunt de bătrân te-aș strânge de gât cu mâinile mele!”.

Lumea începe să se adune. Cucoana pe pitoni face stânga-mprejur și o șterge rapid. Taică-meu își pipăie gâtul care-i zvâcnește; tensiunea s-a dus

cu siguranță la 21. „Să nu te lași, bătrâne”, mai zice tata, leat cu moșul, „că pe hoții ăștia și ăi de le țin tira tot îi înghite odată și-odată pământul”. Moșul și-a scos căciula, și-a trecut de două ori mâna prin părul cenușiu și rar, apoi și-a îndesat căciula la loc, zâmbind cu un fel de vină: „Îi înghite, domnule, și ne înghite și pe noi...”.

# Imperativul categoric al iubirii

Invitat la o emisiune de televiziune, am monologat pe tema „iubește pe Dumnezeu și pe aproapele tău ca pe tine însuți”. Acest mass medium exercită o teribilă acțiune superficializantă : aproape că te obligă să nu pătrunzi, din jenă, în miezul lucrurilor, tot ce poți realiza fiind doar coerența discursului și niscai bun-simț. Subiectul enunțat merită mai mult. S-o luăm în ordine inversă.

„... ca pe tine însuți”. Nici că se putea o sintagmă mai alunecoasă. Are un aer mai degrabă ideologic-doctrinar decât metafizic. Nimeni nu știe exact cum arată acest „sine însuși”. În general, percepția imaginii reale a psihismului propriu este obturată de prefabricate de „gândire”, de reflexe sociale adăugate de la naștere încoace, de convenții mentale pe care le respecți neabătut. Este vorba și de un mecanism de protecție : întâlnirea cu geografia adevărată, cu monstruoasa faună ascunsă a creierului tău poate să provoace șocuri de nesuportat. În „Călăuza” tarkovskiană, cel poreclit Mistrețul cere, în pragul Camerei unde se împlinesc toate dorințele, sănătate pentru fratele lui bolnav. Primește un sac cu bani. Se roagă încă o dată, și mai fierbinte, cu toată puterea sufletului său. Primește încă un sac cu bani. Camera împlinește dorințele cele mai profunde și bine înrădăcinate în tine, nu pe cele simulate de morală.

Momentele de contact cu sinele sunt rare. Unii pot trăi o viață fără să știe cine sunt cu adevărat. Alții află și ajung să se deteste până la autosuprimare. Raportându-se la acest „tine însuți”, hazna fără contur, linsă de cețuri grele și focuri de sulf, zice dogma creștină că trebuie să ne calibrăm iubirea înainte de a o aplica temeinic aproapelui...

„...pe aproapele tău...”. Deci, nu omul, nu semenul, ci aproapele. Care înseamnă ce? Familie, amici, întreprindere, națiune, rasă? Dacă există un aproape, rezultă automat existența unui departe. Pe acest teren viran se întrezăresc deja rețelele de sârmă ghimpată și se aude lătratul dulăilor cu gulere de fier. În „aproape” – un cerc cu centrul în „tine însuți” – stau ascunși sfânta frăție a Inchiziției, camaradul, tovarășul, Partidul – monștri ieșiți la lumină de-a lungul istoriei prin falsa mărire a razei cercului până la concluzia bine cunoscută: cine nu-i tovarăș, nu e om.

„iubește pe aproapele tău” – cețurile se îndepărtează, văzduhul se limpezește, oameni fără fețe, purtând pancarte și drapele, se apropie în rânduri strânse, urlând sacadat. Greu de înțeles cum a putut fi înghițită de-a lungul veacurilor o asemenea aiureală: verbul a iubi la imperativ. Iubirea adevărată, ca și moartea țin direct de Dumnezeu – oamenii nu pot avea nici o putere asupra lor. A porunci iubirea înseamnă a da ordine lui Dumnezeu. Nu-i de mirare că din acest târg al iubirii se ajunge direct în smârcurile sângerii ale secolului XX. Nazismul a expediat pe lumea cealaltă zeci de milioane sub lozinca complementară „Urăște-ți departele!”. Comunismul a propovăduit în schimb,

la scară industrială, iubirea susținută, în proporție de masă, de-a valma cu departele, a aproapelui, că altfel te ia mama dracului! Și mama dracului chiar a luat alte zeci de milioane.

„iubește pe Dumnezeu" – deasupra mulțimii, deasupra drapelelor și pancartelor se ridică portretele. Mirosul Fiarei devine amețitor. Credința ne învață că Biblia este cuvântul Domnului. Și atunci, cine ne cere să-l iubim pe Dumnezeu? Dumnezeu însuși? Să ne imaginăm deci un Dumnezeu frustrat, complexat de neiubire? Ce se poate spune despre un tată care zice fiului său: „iubește-mă!"? Ultimele fraze din *1984* sunt: „Ridică ochii tulburi spre figura enormă. Patruzeci de ani îi trebuiseră ca să priceapă ce fel de zâmbet se ascunde în spatele mustății negre. Ah, ce ticăloșie și ce pierdere să nu înțeleagă! Cu câtă încăpățânare se autoexilase de la pieptul iubitor!

Două lacrimi cu iz de gin i se prelinseră de o parte și de alta a nasului. Dar gata, totul era bine acum, lupta se sfârșise. Câștigase bătălia cu sine însuși. Îl iubea pe Marele Frate". Iar Orwell nu făcea decât să încarneze ficțional finalurile marilor procese politice din URSS-ul anilor '30, în care condamnații nu erau demni să meargă la execuția comandată de Stalin decât cu numele lui pe buze, rostit cu iubire.

Edificarea unei structuri sociale pe baza unor concepte „pozitive", legate de afectivitatea umană, între care „iubirea" ocupă un loc central – devotament, altruism, spirit de jertfă, generozitate etc. –, n-a dat și nu va da decât rezultate monstruoase. Declarația Drepturilor Omului n-a fost decât o

corecție firească, în sfârșit aplicată aberantului stat teocratic creștin, întemeiat pe iubire, multă iubire de Dumnezeu (și trimisul său plenipotențiar, regele) și de aproape, care nu se materializează, cu de-afurisenie, decât în milă și cruzime – greu de spus dacă rugul era un atentat mai grav la demnitatea umană decât cutia milelor. De altfel, progresul rapid al societății occidentale, cu vârful ei, Statele Unite, a fost posibil și datorită apariției eticii protestante a muncii : nu ai, îți dăm un mijloc cu care să-ți câștigi traiul, nu pomană. Petru Dumitriu spunea odată ceva extraordinar : „Îi admir pe francezi pentru că au inventat politețea, curtoazia". Într-adevăr, acesta este conceptul fundamental, la nivel „soft", pentru supraviețuirea rasei umane, nu iubirea (care n-are nimic de-a face cu instinctul sexual, fundamental la nivel „hard"). Egoismul și agresivitatea sunt adânc înscrise în natura umană. Ele nu pot fi scoase de acolo decât cu prețul transformării insului într-un lobotomizat bleg, privind în gol. Predicile și învățământul politico-ideologic sunt egal de neputincioase. Singura soluție cât de cât viabilă este punerea individului într-un context care să-l oblige să constate că egoismul și agresivitatea (firește, excluzând cazurile patologice) nu rentează din punct de vedere individual, nicidecum filantropic. Egoismul nu poate fi suspendat decât de ins însuși, și nu pe principii morale, ci doar dacă libera experiență îl convinge că asta e în interesul lui. Un popor este cu adevărat puternic atunci când sunt asimilate profund, la nivelul masei, câteva reguli simple, nebazate pe afectivitate, de reglementare a relațiilor interumane. De aici începe civilizația. Mărețul popor rus, de pildă, și-a bazat

dintotdeauna existența economică și socială pe furtunoase accese de iubire la nivel statal, cu rezultatele care se cunosc.

Mi-a rămas să sper, pentru segmentul existențial de care mai dispun, că voi apuca să trăiesc într-o Românie în care mai puțin ne vom îmbrățișa cu lacrimi în ochi și șprițul pe masă, în schimb vom urina mai rar prin lifturi.

# Moralitatea nebuniei

Toți prietenii mei au plecat, și-au pierdut mințile sau sunt morți. Îi visez câteodată ca pe niște țigări arzând concentric pe marginea unei scrumiere cât un lighean, plină de cenușă. Dan, Mica, Mihai, Cristian, Șerban, Dan... Eu supraviețuiesc pentru că nu mai fumez, nu mai beau, umblu cu sacouri, pantomizez roluri de manager, gestionez, negociez, lansez, administrez, administra-mi-ar popa o molifță la căpătâi și nu m-ar mai răbda pământul. Mă cufund astfel, an după an din acest timp mort, deraiat, într-o imoralitate adâncă și uscată. În loc să zac cinstit prin vreo bodegă, cu suta de revedeu în față și foile scrise pe genunchi, în loc să ard în luminile serii, golindu-mi măduva în toate ștoarfele murdare și calde ale acestei lumi, eu coordonez. Inițiez. Deliberez. Sunt rațional, pătruns de înalta-mi misiune, responsabil, am responsabilitate și-n găoază. Scutur mâini cu sânge sub unghii, rânjesc amabil cimpanzeilor carnivori, mă frec de dosurile lor roșii, cine mă mai poate deosebi de ei într-o poză de grup? Dan, Mica, Mihai, Cristian, Șerban, Dan... și-au pierdut mințile, au plecat sau sunt morți.

Într-o lume ca o balegă de director general adjunct nu poți trăi moral decât în beție, în nebunie, în moarte. Și în scris. În scrisul adevărat, singur cu tine în pustiul alb al foii.

## Mase și mese

O dată la câteva luni se întâmplă să nimeresc pe la vreo recepție, cocktail, sfeștanie, soarea, pomană, mă rog, genul acesta de adunări în care se mănâncă și se bea în colectiv, pe gratis. În general, eu nu prea am ce căuta pe-acolo ; de băut nu beau, de mâncat mă uit să văd ce mi-ar face rău cel mai puțin și mai sunt și stăpânit de o întrebare venind din străfundurile mele proletare : cine plătește dezmățurile astea alimentare ? Când îi văd pe X sau Y, meșteri la dat ochii peste cap în Parlament vorbind de săracii țărișoarei ăsteia, ei, care n-au timp să bea apă de repede ce se-ndoapă, nu mai intră nimic în mine. De altfel, cu cât crește austeritatea ce se pretinde maselor pentru traversarea tranziției, cu atât uriașele mese pe gratis pentru cei sătui se înmulțesc. Apoi, stinghereala devine maximă când privesc mai atent în jur : aproape că n-am cu cine schimba o vorbă. Nu-i unul despre care să nu fi scris și să nu-mi poarte sâmbetele. Unii, cei mai duri, mă privesc scurt și dușmănos, asigurându-mă că mă vor scopi îndată ce le voi da cel mai mic prilej. Alții, mai moi, mai unsuroși, îmi zâmbesc de control, îmi strâng mâna, uneori încearcă să cadă la pace și prietenie. Interesant e că între ei, deși provin din tabere opuse, deși se înjură la vedere, pare să domnească un consens zglobiu : se bat pe umeri, se gratulează reciproc, mai pun de-o afacere, mai aranjează o mișcare...

Grav este însă că nu pot să-i disprețuiesc. Nu pot să le atribui liniștit, indiferent de culoarea actuală, statutul de libărci scăpate din tomberonul comunist și să-mi văd de treabă. Pentru că simt, acut și cu intensitate, că ei sunt *de-aici* și *de-acum*, că aparțin acestei lumi, cum au aparținut și celei duse, cum vor aparține și celei ce vine, indestructibili și veșnici ca vântul și marea, ciclând în cercuri strânse în jurul centrelor de putere aidoma corpurilor cerești în nemărginirea Cosmosului. În vreme ce eu nu sunt decât o pată periferică de mucegai, străină și urât mirositoare, care enervează pe toată lumea.

În mijlocul efluviilor de Chanel, John Player și Ballantine's înțeleg foarte bine de ce spunea odată Nikita Mihalkov că adevărul e indecent, de prost gust și pute.

# Fratele celor uciși de patrie

Clinic vorbind, Corneliu Coposu a murit. De atunci încoace a fost înmormântat în fiecare zi. În jurul trupului său împuținat de cancer s-au îngrămădit, de-a valma, și oameni îndurerați, și farisei politici. Socoteala e simplă : să ne arătăm pătrunși, poate mai ciugulim niște voturi bașca, de la „ăilați". Cu toate astea, plutește parcă un aer special peste România, o adiere a acelei dimineți împreună din 22 decembrie 1989, deși acum sufletul colectiv nu-și mai încape în piele de tristețe. Firește, tot doar pentru câteva ore...

Corneliu Coposu nu este reprezentativ pentru noi. N-am știut niciodată ce să facem cu astfel de oameni. Nu avem cultul verticalității morale, al tăriei sufletești, al ascezei, al voinței de a-ți suprima pentru o idee instinctul de conservare. Adorăm în schimb, aproape religios, aranjamentele, trădarea la timp, compromisul de culise, ieșirea prin Sărindar. Mai mult, când apare cineva care nu se supune acestei grile, este respins cu violență și teamă. Cele mai fantasmagorice calomnii au circulat după '89 cu putere de lege la adresa lui Corneliu Coposu : că e înțeles cu ungurii să vândă Ardealul, că a fost amantul Doinei Cornea, că a fost turnător la Securitate, că a stat pitit în străinătate și n-a mâncat salam cu soia – nu mâncase, într-adevăr, mâncase zeamă de linte 17 ani în șir, la Văcărești, Jilava, Pitești, Craiova, Aiud, Râmnicu Sărat, Capul Midia.

Nici turnător la Securitate nu fusese, după cum a dovedit documentul peste care am dat în Cartea albă a Securității, publicat în „Adevărul” din 17 iulie 1995. Rând pe rând, calomniile au căzut. Au rămas insultele. Cu o cruzime care, iată, face parte totuși din omenesc, înfățișarea sa a fost batjocorită în fel și chip: „fosilă”, „mumie”, „stafie”, „moarte ambulantă”, iar numele stâlcit cu rânjete: Copoiu, Căposu... Nu vi se încrețește pielea când citiți acum aceste cuvinte, stimați concetățeni care veneați în rânduri strânse pe 28 ianuarie 1990, de pe Ana Ipătescu spre Piața Victoriei, scandând: „Cu Coposu la zid!”? Dacă da, poate că există o șansă să înțelegem că l-am ales, pentru cea mai mare nedreptate postrevoluționară, pe omul politic cel mai curat și demn pe care l-am avut în acești ani.

Despre morți, numai de bine. Nu cunosc zicală mai fără un Dumnezeu, întrucât implică o nivelare, un egalitarism la fel de periculos ca atunci când e aplicat celor vii. Nu cunosc omagiu mai mare pentru un mare dispărut decât adevărul – „de bine” pot fi vorbiți morții mărunți. Politica promovată de Corneliu Coposu, deși deschisă și consecventă, nu cred că a fost cea mai fericită. Alianțele pe care le-a stabilit, persoanele pe care le-a promovat nu s-au dovedit deloc benefice pentru opoziție. A reușit să țină în loc partidele de opoziție prin prestigiul uriaș al personalității sale, nu printr-o politică foarte realistă. A susținut, cu o îndârjire demnă de o cauză mai bună, monarhia. Poate că dacă el s-ar fi dovedit mai flexibil, n-ar fi ajuns la guvernare partide ca PUNR, PRM, PSM. Dispariția sa lasă în urmă o opoziție dezbinată, îmbătrânită, derutată, fără un lider autentic, pe care Corneliu Coposu ar

fi avut datoria să-l pregătească. Bătrânul țărănist a dorit însă prea mult să-și refacă în jur spațiul artificial al unei lumi inevitabil dispărute. Sunt adevăruri pe care nici unul dintre fățarnicii săi denigratori nu va îndrăzni să le spună, întrucât acum trebuie să joace momentul îndurerării creștine și să vorbească numai de bine.

O singură dată am avut prilejul să stau de vorbă cu domnul Corneliu Coposu, în ultimul său an de viață. I-am propus atunci publicarea unora din poeziile sale, scrise în minte în cei 8 ani de izolare totală în celulă. Aș fi vrut să realizăm împreună un profil spiritual al lui Corneliu Coposu din care să excludem politica, o imagine a gândurilor sale literare și artistice. A privit câteva clipe în gol, cu o undă în plus de tristețe pe chipul măcinat de suferință, și a rostit răgușit, aproape șoptit: „Mi-ar trebui pentru asta o zi în care să mă liniștesc, să mă închid în cameră...". I s-a părut prea mult acea zi, din puținele pe care le mai avea de trăit. Astăzi, când tot mistrețul politic suit în copac se crede scriitor, când toată lumea „lansează cărți", ca să aibă pe ce pune autografe, Corneliu Coposu, cu o infinită stânjeneală de sine, își făcea socoteala zilelor pe care le mai avea de dat celorlalți, nepăstrând nici una pentru el însuși...

Aceasta este imaginea cu care voi rămâne în minte: un om pe cât de puternic și intransigent, pe atât de delicat și modest, aidoma giganților care se mișcă cu grijă să nu strivească ceva prin jur. Corneliu Coposu chiar a murit sărac, uitând să facă vreo declarație în acest sens. A urât din inimă comunismul și a luptat toată viața împotriva lui, dar nu împotriva comuniștilor, pentru simplul

motiv că nu era capabil să urască oameni. Înclin să cred că vorba pe care i-a spus-o rivalului său de partid, pe aeroport, la întoarcerea din Germania, după operație, trebuie luată la propriu: „Iartă-mă că n-am murit. Poate data viitoare”. Nu cred să fi fost atât ironie, cât o milă nesfârșită pentru bătrânul fazan din fața sa, zgâlțâit de frisonul parvenirii.

Când scriu aceste rânduri, o mulțime de oameni, bătrâni, sărmani și de toată mâna, dar și mulți tineri, purtându-și copiii în brațe, se înșiruie de-a lungul bulevardului Carol pentru a-l vedea ultima oară pe Corneliu Coposu. Ca român, sunt dator să sper că imaginea chinuitelor sale rămășițe pământești va schimba ceva în sufletul acestui popor. Corneliu Coposu a fost trimis la moarte în 1947 de generația părinților mei. Doar voința sa supraomenească a amânat deznodământul cu o jumătate de veac. Poate că, acum, vom zări în spatele catafalcului său un șir mult mai lung decât cel de pe bulevard, un șir de umbre mute, cu capetele căzute în piept: șirul celor uciși de patrie, rătăcind, nevăzuți și neștiuți, pe întinderile românești îngrășate cu trupurile lor, de la Baia Sprie la Poarta Albă, de la Timișoara la București. Și poate că atunci când se vor depărta ducându-l cu ei pe fratele lor Corneliu, vom izbuti să ne smulgem din zgura împietrită a sufletelor noastre o singură șoaptă, care așteaptă de atâta vreme să fie rostită și care poate să ne împace cu morții noștri, risipind semnul rău atârnat de o jumătate de veac deasupra acestor meleaguri: Iertați-ne...

# Copiii fiarei

Ani întregi prizonierii găinii-șarpe, născuți în bârlogul ei, cu singure jucării osemintele părinților, i-am privit năpădiți de o fericire uimită capetele în sfârșit răstignite în prag, am apăsat cu degetul corneele uscate și reci, am răscolit cu bățul boturile năclăite de balele verzi. Cu toții ne-am opintit să întoarcem znamenia cu burta în sus, cuprinși de dorința nemărturisită de a-i vedea sexul, pe care-l bănuiam monstruos sau inexistent.

Câteva zile am rămas să cântăm în fața peșterii, strânși unii în alții în jurul focului, amețiți de libertate și de mirosul de hoit, prea temători să plecăm prin negura codrului ghicit a fi fără capăt. Și pentru că nimeni nu-și lua inima în dinți, am hotărât să ne jucăm de-a v-ați ascunselea. Așa ne-am risipit cu toții în pădure. Iar cel pe care căzuseră sorții „să se facă”, după ce ne-a privit printre degete cum dispăream, a lovit poate cu palma scoarța copacului strâmb, a scuipat-o și s-a întors în peșteră.

Alți ani s-au dus de când, în grupuri mici sau solitari, rătăcim prin hățișuri. Crengile n-au scăpat nici un prilej să ne zgârie, păsăretul ne fluieră când trecem, până și lupii fug agale, chelălăind disprețuitor la apropierea noastră.

Știm acum să nu știm ce e mila. Cu arme sărace, pândim stoluri de ptarmigani, ne năpustim asupra lor răcnind sau în tăcere, nu ne oprim până nu

umplem locul de aripi răsfirate și ochi sticloși. Călcând astfel legea pădurii, căci ptarmiganul, cea mai proastă pasăre din lume, singura speranță a rănitului, a bolnavului care o poate prinde cu mâna goală, nu este îngăduit a fi ucis de un om în putere.

Rareori, în nopțile când aerul se umple ca de foșnetul a mii de reptile târându-se pe piatră, se întâmplă să dăm peste vreunul din noi în desiș. Cine-i? Sunt eu. Care eu? Parola, sau dacă nu, luminează-ți fața, ca să te pot ucide.

La începutul drumului nostru fără țintă, visam mai cu seamă, vagi și colorate, orașele de dincolo de marginea pădurii. Acum, când apucăm să adormim cu genunchii la gură prin vreo scorbură părăsită de viespi, tot mai des ni se arată în vis uriașe maméle cenușii și zgrunțuroase, cu sfârcurile roșii ca sângele, pe care tânjim plângând prin somn să le apucăm cu buzele înfierbântate de presimțirea laptelui cretos și rece.

Împreunările noastre, grăbite și brutale, cu geamătul oprit în gât și priviri iscoditoare aruncate în jur, sunt sterpe ca loviturile de cuțit.

Nu știm de unde venim, unde ne ducem, cât mai avem de rătăcit prin această sălbăticie nemăsurată. Adânc, în fiecare din noi dospește speranța, nici măcar bănuită, că vom găsi într-o zi, în tufele de la marginea unui anume luminiș, un pui de găină-șarpe. Că-i vom deschide cu infinită tandrețe pleoapele lipite, îl vom șterge de lichidul lipicios și-l vom strânge la piept cu resemnată fericire.

# Cuprins

Colecția *E*GO

- romane
- jurnale
- memorii
- proză scurtă
- scrieri

au apărut:

1. Mariana Codruț – *Casa cu storuri galbene*
2. Doina Jela – *Telejurnalul de noapte*
3. Iosif Sava – *Poli(tico)fonii*
4. Gabriel Andreescu – *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă*
5. Anamaria Beligan – *Încă un minut cu Monica Vitti*
6. F.M. Dostoievski – *Idiotul*
7. Cornel Ungureanu – *A muri în Tibet*
8. Dan Stanca – *Muntele viu*
9. Cristian Tudor Popescu – *Copiii fiarei (scrieri)*

în pregătire:

F.M. Dostoievski – *Jurnal de scriitor* (2 vol.)
Matei Călinescu, Ion Vianu – *Amintiri în dialog*
Miguel de Unamuno – *Jurnalul intim*
Serge Moscovici – *Cronica anilor rătăciți*
Stelian Tănase – *LA* vs *NY*

Bun de tipar: mai 1998. Apărut: 1998
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 3 • P. O. Box 266
6600, Iași • Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111;
(032) 217440 (difuzare); E-mail: polirom@mail.cccis.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7;
Tel.: (01) 6138978

Tiparul executat la Polirom S.A. 6600 Iași
Calea Chișinăului nr. 32
Tel.: (032) 230323; Fax: (032) 230485

Valoarea timbrului literar este de 2%
din prețul de vânzare și se adaugă acestuia.
Sumele se virează la Uniunea Scriitorilor
din România, cont nr. 45106262, BCR-SMB